

T.C.
ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
ÇÖZÜM SÜRECİ KAPSAMINDA AK PARTİ'NİN SEÇİM KAMPANYALARI VE
SÖYLEMLERİ

FERHAT YATAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İstanbul (2020)

ALTINBAŞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ÇÖZÜM SÜRECİ KAPSAMINDA AK PARTİ'NİN SEÇİM KAMPANYALARI VE
SÖYLEMLERİ
FERHAT YATAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:
AKİF BAHADIR KAYNAK

Ferhat YATAR tarafından hazırlanmış olan bu çalışma 30 /01 /2020 tarihinde yapılan Tez Savunma Sınavında tarafımızca incelenmiş olup, kapsam ve kalite açısından Yüksek Lisans / Doktora tezi olmaya **oy birliği/oy çokluğu** ile yeterli bulunmuştur.

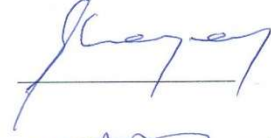
Akif Bahadır KAYNAK
(Danışman)

Tez Savunma Sınavı Jüri Üyeleri

Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır
KAYNAK Altınbaş Üniversitesi
(Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Pınar KADIOĞU Altınbaş Üniversitesi

Doç. Dr. Özgün ERLER İstanbul Üniversitesi

Bu çalışma bir Yüksek Lisans tezinin tüm gerekli şartlarını taşımaktadır.

Dr. Öğr. Üyesi Eylem AKDENİZ GÖKER
(Anabilim Dalı Başkanı)

Sosyal Bilimler Enstitüsü onayı

Doç. Dr. Nur Banu KAVAKLI
Enstitü Müdürü

Bu dokümandaki tüm bilgilerin akademik kural ve etiğe bağı kalınarak yazıldığını ve tez yazım kuralları kapsamında bu çalışmada bulunan ve özgün olmayan bütün bilgi ve materyallerin referanslandırıldığını temin ederim.

Ferhat YATAR

TEŞEKKÜR

Çalıőmamda emeği geçen hocam Sn. Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır KAYNAK' a, tez aőamasında ve sonrasında her zaman benim yanımda olan sevgili eőim Merve Doğan YATAR' a, tez sürecinde ailemize katılan, mutluluk ve motivasyon getiren biricik kızım Ilgın YATAR' a ve her zaman beni destekleyen aileme teşekkür ederim.

ÖZET

ÇÖZÜM SÜRECİ KAPSAMINDA AK PARTİ'NİN SEÇİM KAMPANYALARI VE SÖYLEMLERİ

FERHAT YATAR

Yüksek Lisans, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programı, Altınbaş Üniversitesi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Akif Bahadır KAYNAK

Ocak 2020

Kürt sorunu, Osmanlı'nın son döneminde konuşulmaya başlanmış fakat Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında sorun olarak ortaya çıkmış ve 1970'li yıllarla birlikte ciddi bir ulusal mesele haline gelmiştir. 1990 sonrası evrede ise artık Kürt sorunu hem ulusal hem de uluslararası bir sorun olarak görülmektedir. 2000'li yıllara kadar güvenlik meselesi olarak yaklaşılan Kürt sorunu AK Parti hükümetinin başa geçmesiyle farklı bir boyutta ele alınmış ve AK Parti, Kürt sorununu sosyal, ekonomik ve siyasi yönden çözüme yoluna gitmiştir.

Türk siyasi tarihinde 'çözüm süreci' olarak ele alınan bu süreç, Kürt sorununu bitirmeye en çok yaklaşılan ve en çok adım atılan süreç olarak görülmektedir. Demokratik açılım ve Milli Kardeşlik Projesi ile alt yapısı oluşturulan çözüm süreci, 2013-2015 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu çalışmada, çözüm süreci öncesinde, çözüm süreci döneminde ve çözüm süreci sonrasında yaşanan olaylar, atılan adımlar ve söylemler incelenmiştir. Bu incelemeler, sürecin mimarı AK Parti'yi merkeze alarak, AK Parti üzerinden gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ile AK Parti'nin çözüm süreci öncesi ve sonrası döneminde yaşanan olaylar ve seçimlerin etkisiyle Kürt sorununa yaklaşımında ne gibi değişiklikler olduğu sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışma sonucunda, çözüm sürecinin yaşandığı dönemde ulusal ve uluslararası boyutta birçok gelişmenin bu süreci etkilediği ve bu tip önemli toplumsal uzlaşI gerektiren bir dönemde seçim atmosferine girilmesi ve terör olaylarının yaşanması, süreçleri olumsuz yönde etkilediği ve söylemlerde değişikliklere yol açtığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kürt Sorunu, Çözüm Süreci, Siyasal Kampanya

ABSTRACT

ELECTION CAMPAIGNS AND DISCOURSES OF AK PARTY WITHIN THE SCOPE OF SOLUTION PROCESS

FERHAT YATAR

M.A., Political Science and International Relations, Altınbaş University

Supervisor: Asst. Prof. Üyesi Bahadır KAYNAK

Date 2020

The Kurdish question began to be discussed in the last period of the Ottoman Empire, but it came to be a problem in the early years of the Turkish Republic and became a serious national issue with the 1970s. In the post-1990 phase, the Kurdish question now stands before us both as a national and international problem. The Kurdish issue, which was approached as a security issue until the 2000s, has been dealt with in a different dimension with the passing of the AK Party's government and has gone on to solve the problem from a social, economic and political perspective.

In Turkish political history, this process is considered as the 'Reconciliation Process' and is seen as the process that is the closest and the most step taken to ending the Kurdish problem. The Reconciliation Process, which was formed by the Democratic initiative and the National Brotherhood project, took place between 2013 and 2015. In this study, the events, steps and discourses taken before, during and after the solution process were examined. These

investigations were carried out through the AK Party, taking the architect of the process to the center. In this study sought answers to the question of the changes in AK Party's approach to the Kurdish problem due to the events and elections that took place before and after the solution process.

As a result of the study, it was observed that many developments at national and international level affected this process during the period of the Reconciliation Process and that entering the atmosphere of elections and terrorist events in a period requiring such important social consensus negatively affected the processes and led to changes in discourse.

Key Words: Kurdish Problem, Reconciliation Process , Political Campaign

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	vi
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı	1
1.3. Araştırmanın Önemi	1
1.4. Araştırmanın Yöntemi	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
2.1. TARİHSEL ARKA PLAN.....	4
2.1.1. Kürt Sorunu	4
2.1.2. Çözüm Süreci	15
2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE	16
2.2.1. Siyasal Kampanya	16
İKİNCİ BÖLÜM	20
3.1. AK Parti İktidarı Öncesi Kürt Sorununa Bakış, AK Parti'nin İlk Dönem Faaliyetleri ve Söylemleri	20
3.2. AK Parti'nin İkinci İktidar Dönemi ve Çözüm Sürecine Giden Yol	23
3.2.1. 2007 Seçimleri Olaylar ve Söylemler	23
3.2.2. 2009 Yerel Seçimleri Olaylar ve Söylemler	24
3.2.3. 2010 Referandumu Olaylar, Söylem.....	26
3.2.4. 2011 Seçimleri Öncesi ve Sonrası Söylemler	27
3.3. Çözüm Süreci Başlangıcı ve Bitişi.....	31
3.3.1. 2014 Yerel Seçimler ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri	35
3.3.2. 2015 Genel Seçimleri ve Çözüm Sürecinin Bitişi.....	39

3.3.3. 2017 Referandum Öncesi ve Sonrası Yaşanan Olaylar ve Söylemler	51
3.3.4. 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel Seçimler Olaylar, Söylemler	57
3.3.5. 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Seçimi ve 23 Haziran 2019 İstanbul Yenileme Seçimi Süreci Yaşanan Olaylar ve Söylemler.....	62
SONUÇ	65
Kaynakça.....	68

KISALTMALAR

AA: Anadolu Ajansı

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

AİH: Avrupa insan Hakları

AİHB: Avrupa insan Hakları Beyannamesi

AİHM: Avrupa insan Hakları Mahkemesi

AİHS: Avrupa insan Hakları Sözleşmesi

ANAP: Anavatan Partisi

BBC: British Broadcasting Corporation

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DBP: Demokratik Bölgeler Partisi

DDKO: Devrimci Doğu Kültür Ocakları

DDKD: Devrimci Doğu Kültür Derneği

DGM: Devlet Güvenlik Mahkemeleri

DP: Demokrat Parti

DSP: Demokratik Sol Parti

DTK: Demokratik Toplum Kongresi

DTP: Demokratik Toplum Partisi

EMASYA: Emniyet, Asayiş, Yardımlaşma

FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü

HEP: Halkın Emek Partisi

HDP: Halkların Demokratik Partisi

HÜDA-PAR: Hür Dava Partisi
İŞİD: Irak Şam İslam Devleti
İHEB: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
JİTEM: Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele
KDP: Kürdistan Demokrat Partisi
KCK: Koma Civakên Kurdistan
MBK: Milli Birlik Komitesi
MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT: Milli İstihbarat Teşkilatı
OHAL: Olağanüstü Hal
PKK: Partiya Karkeren Kurdistan
PYD: Partiya Yekîtiya Demokrat
SHP: Sosyaldemokrat Halkçı Parti
SP: Saadet Partisi
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK: Türk Dil Kurumu
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TKDP: Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK: Türk Silahlı Kuvvetleri
YDG-H: Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi
YPG: Yekîneyên Parastina Gel

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu araştırmada, çözüm süreci ekseninde AK Parti'nin seçim kampanyalarında ve söylemlerinde değişiklik olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Toplumsal sorunların çözümü sürecinde, seçim kampanyalarında ve söylemlerde gerçekleştirilen değişikliklerin bu sorunların çözümüne yönelik atılan adımları olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu kapsamda seçim kampanyalarında ve söylemlerinde olan değişikliklerin ne zaman, ne yönde olduğu ve bunun toplumsal bir sorun örneği olarak Kürt sorununun Çözüm süreci üzerindeki etkilerinin neler olduğu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırma problemi doğrultusunda, çözüm sürecinin AK Parti'nin seçim kampanyalarını ve söylemlerini nasıl etkilediği, süreç öncesi, süreç dönemi ve süreç sonrasındaki seçim kampanyalarında ve söylemlerinde nasıl farklılık yarattığını, seçim sonuçlarının çözüm sürecinin seyri konusunda ne gibi değişikliklere yol açtığını göstermek amaçlanmıştır.

Araştırmanın genel amacına yönelik literatür taraması yapıldığında, çözüm sürecinde etkili olduğu düşünülen olayların ardından AK Parti'nin söylemlerini nasıl değiştirdiğini ortaya koymak, araştırmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır. Bu süreçte etkili olduğu düşünülen olaylar şunlardır; Oslo Görüşmelerinin basına sızması, Habur Krizi, Suriye'de yaşanan iç savaş, PYD'nin Türkiye'nin güneyindeki oluşumu, IŞİD tehdidi ve saldırıları, gezi parkı eylemleri, 17-25 Aralık olayları, 6-7 Ekim olayları, hendek olayları, Dolmabahçe Mutabakatı, 7 Haziran 2015 seçimleri, 15 Temmuz darbe girişimi, 2019 Belediye seçimleri ve yenilenen İstanbul seçimleri. Yaşanan bu önemli olaylarda AK Parti'nin tepkileri ve söylemleri ne şekilde olmuş, bunun ortaya konulması da amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, çözüm sürecinin ana aktörü, iktidar partisi olan AK Parti'nin, çözüm sürecine giden yolda, çözüm süreci ve sonrasında atılan adımların, söylemlerin ve seçim kampanyalarının güncel ve kronolojik bir şekilde sunulması ile literatüre katkıda bulunmaktadır.

Ayrıca bu araştırma, çözüm süreci gibi toplumsal barışı sağlayacak girişimlere yönelik siyasi partilerin vaat ve eylemlerinde seçim sonuçlarının nasıl etki ettiğini 2007 ile 2019 yılları arasındaki seçim örnekleri ile ele almaktadır. Böylelikle çözüm sürecinin başarıya ulaşamamasının etkenlerini araştırarak olan diğer çalışmalara güncel bir kaynak olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan, siyasilere söylemlerini seçimler ve ülke gündemini meşgul eden toplumsal

olayların nasıl etkilediği, ne tür değişimler yarattığını görmek açısından literatüre katkı sağlayacaktır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada çözüm süreci merkez alınarak bu sürecin aktörlerinin söylemleri, basına yapılan açıklamaları ve çözüm sürecini etkileyen olaylar incelenmiştir. Özellikle iktidar partisi ve çözüm sürecinin ana tarafı olan AK Parti'nin parti söylemleri, beyannameleri ve önde gelen isimlerinin basına açıklamaları araştırılmıştır. Çözüm sürecine giden yolda, çözüm süreci boyunca ve çözüm sürecinin bitmesi sonrası atılan adımlar, taraflar arasında yapılan görüşmeler ve tarafların önde gelenleri tarafından yapılan açıklamalar, basına verilen mülakatlar, meydanlarda söylenen söylemler, süreci etkileyen olaylara verilen tepki ve yapılan açıklamalar bu araştırmada incelenmiştir.

Veri toplama araçlarının özellikleri göz önünde bulundurulduğunda araştırmada, bir nitel araştırma yöntemi olan söylem analizi yöntemine başvurulmuştur. Nitel araştırma, (Yıldırım & Şimşek, 2008) 'e göre söylem, gözlem, görüşme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olay ve algıları bütüncül bir şekilde ortaya koymaya yönelik bir araştırma biçimidir. Söylem ise, bilgi, anlatım, beyan tarzı ve bunlara ilişkin süreçlerdir. Söylem siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın tüm yönlerine ilişkin bir olgudur(Sözen, 2017).

1.4.1. Söylem Analizi

Söylem teriminin kökenine baktığımızda, felsefe alanında ilk kullanan Aquinalı Thomas, terimi "zihni çıkarım" anlamında kullanmıştır(aktaran Sözen,2017, s.17) . Kavram olarak Glück'ün kullandığı "Diskurs" kelimesi, Latince'de bir oraya bir buraya koşmak anlamına gelen "discurrere" eyleminden gelmektedir(aktaran Duman,2018, s.9). Ortaçağ Latincesinde ise, tartışma, karşılıklı iletişim anlamına gelen "discursus" sözcüğü ile kullanılmıştır.

Söylem bir belirsizlik alanı olarak görülür. Söylemler dilde ve insanda hayat bulur. Belirsizlik üzerine yoğunlaşan beşeri bilimler söylemi, üzerinde düşünülmesi gereken bir olgu olarak görmüşlerdir. Beşeri bilimlerde söylemin önemini öne çıkaran Foucault, beşeri bilimlerde nesne dil değil onu konuşan insan olarak görmüştür. Fakat analiz edilmesi gereken şeyin insan değil hayatın, emeğin ne olduğu ve bunların yasaların nelerden ibaret olduğunu, hangi tarzda konuşmaya yetenekli olduğunu ve insan olan şeyden yola çıkıp genişleyen bir analizdir(Sözen,2017, s.18). Foucaultcu söylem çalışmalarını gösteren türler; feminist söylem, politik söylem, tıp söylemi gibi etkileşimler bütünü olan söylemlerdir. Wodak'a baktığımızda ise

söylemi basit diyaloglara indirgeyerek, gündelik dil davranışlarını söylemin bir parçası olarak kabul etmektedir(Sözen,2017,s23).

Söylem, metin, yazı gibi kavramlara baktığımızda bu kavramlara farklı yaklaşımlar olduğu görülmektedir. Söylem ve metin kavramını eş değer olarak gören Anglosakson grubu mevcuttur. Bu görüş, eleştirel söylem yapan dilbilimciler tarafından da kabul görmekte, yaptıkları metin çözümlmelerini söylem çözümlemesi olarak adlandırmaktadırlar(Duman,2018,s12). Yapısalcılar konuşmayı ön planda tutup, yazıyı ihmal etmiş, postyapısalcılar ise hem söylemi hem konuşmayı bir görürler. Günümüz söylem teorileri de sözlü ve yazılı söylem yerine onları bütün altında toplayan metin kavramını kullanmaktadır. Diğer yandan söylem interaktiftir fakat metinler olmayabilir. Söylem genişletilmiş bir metin olarak görülmektedir. Van Dijk, söylemi ‘metinler takımı’ olarak adlandırmıştır.(aktaran Sözen,2017,32).

Söylem analizine baktığımızda, eğilimlere göre farklılık gösteren, dilbilim çalışmaları, metin analizi, sosyal analiz ve bütün analiz türlerini içine alan düşünsel yada eleştirel bir analizdir(Sözen,2017,s.79). Fairclough’a göre ise söylem analizi çok boyutlu, tarihsel ve eleştirel bir analizdir. Söylem analizi, açıkça söylem üretme yollarıdır ve verilere, analizlere, sonuçlara dayanır.(aktaran Sözen,2017,s.79,81).

Söylem analizi, bilgi edinmeyi keşfeden bir analiz biçimidir. Pratik olarak dil incelenir ve bilginin yapılanmış anlamlarına ulaşma yolları gösterilir. Söylemi incelenebilir kılmasına sebep olan şey, dilin fonksiyonları ve kurallarıdır. Mills’e göre de söylem analizi, ifade ve beyanlara yönelip, dilin fonksiyonelliği ve yapılarını açıklayan bir araçlar alanı sağlamaktadır. İzole edilmiş kelimelere değil, bağlam içindeki kelimelere önem verilmektedir. Analiz, metnin yapısına yönelmeli ve onların yorumlayıcı yönünü idrak edebilmelidir(aktaran Sözen,2017,s84).

Söylem analizi, coğrafi olarak farklılıklar göstermiş ve buna bağlı olarak farklı gelenekler ortaya çıkmıştır. Angermüller’e göre Amerikan ve Fransız olmak üzere iki farklı gelenek vardır(aktaran Duman,2018,s.25). Amerikan geleneğinde, söylem analizinde dilin kullanımı esas alınmakta, Fransız geleneğinde ise söylem analizinde, post yapısalcı yaklaşım esas alınmaktadır.

Sosyal bilimlerde söylem analizine baktığımızda, üç evreden söz etmek mümkündür. İlk evre sosyoloji kaynaklı çalışmalar ile başlamış, 1940’lı yıllarda yapılan mikro-sosyolojik çalışmalarda görülmüştür. 1960’lı yıllarda yapılan etnometodolojik çalışmalarda ortaya çıkan konuşma analizleri ve metin, hikaye incelemeleri şeklindeki nitelik analizleri de bu evrede yer almaktadır. 1970’ler ile başlayan ikinci evrede ise söylem analizi disiplinler arası bir alanda ele alınmaktadır. Bu dönemde söylem analizi doğrudan retoriğin bir uzantısı olarak düşünülür. Nitelik

analizleri bu dönemde popülerlik kazanmaya başlamıştır. Üçüncü evre olarak nitelendirilebilecek 1980’li yıllarda öne çıkan söylem analiz biçimi, Foucault’nın sosyal/söylem teorilerinin öncülük ettiği, meta-analitik boyuttaki sosyal analizlerdir(Sözen,2017,s.98). 1990’larda eleştirel dilbilimcilerin ilgisi ile söylem analizi, eleştirel söylem analizine dönüşmüştür. Eleştirel söylem analiz, batı Marksizmi ile gelişimi paralellik gösteren bir analiz olarak görülmektedir. Bu analiz biçiminin alanı çok geniştir. Van Dijk’e göre eleştirel söylem analizi, edimibilim, toplumbilim ve söz bilimi gibi birçok alana bağlı analizlerde yer almaktadır(aktaran Duman,2018,s.48). Van Dijk, eleştirel söylem analizini şu şekilde açıklamaktadır;

- 1- Toplumsal sorunlara odaklanır.
- 2- Söylemlerin tarihsel bir yanı vardır.
- 3- Söylemler ideolojiktir.
- 4- Metin ve toplum arasındaki bağıntı araçsaldır.
- 5- Söylem analizi yorumsal ve açıklayıcıdır.
- 6- Söylemler toplumsal eylem biçimleridir(s.48)

BİRİNCİ BÖLÜM

2.1. TARİHSEL ARKA PLAN

2.1.1. Kürt Sorunu

Çözüm sürecini incelediğimizde önümüze çıkan ilk kavram Kürt sorunudur. Kürt sorunu, Osmanlı’nın son dönemlerinde kendini gösteren, esas olarak Cumhuriyet’in kurulması ile ortaya çıkan ve günümüze kadar uzanan siyasi, sosyal, ekonomik ve konjonktürel etkileri olan bir meseledir. Kürt sorunu nedir diye baktığımızda ortaya birden fazla tanım ve yaklaşım çıkmaktadır. Bunun içinde önce tarihsel arka planına bakmakta fayda vardır.

Kürt sorununun ortaya çıktığı ilk dönemlere baktığımızda, Osmanlı devletinin yıkılması, Türkiye Cumhuriyet’inin kurulması bununla beraber üniter yapıda ulus-devlet inşası, modernleşme ve milliyetçilik politikalarının etkileri görülmektedir. Osmanlı döneminde etnisite bilinci olmamasından dolayı, Türkler, Kürtler, Araplar kendilerini dini olarak tanımlamıştır. Bu dönemde Müslümanlık kavramı öne çıkmaktadır (Kirişçi & Winrow, 2009, s. 94). Nitekim Milli Mücadele döneminde de etnik unsurları bir arada tutmak ve olası Kürt isyanlarını önlemek için dini söylemler ağırlıklı kullanılmıştır. Bu dönemde Mustafa Kemal, Kürt aşiret reisleri ile iyi ilişkiler kurmuş, milli mücadele için destek istemiş bunun içinde dini vurgulara önem vermiş, Kürtler ile Türkler’ in kardeş olduğunu belirtmiştir (Tan, 2012, s. 180). Osmanlı döneminde görece serbest bir yapıda yaşayan Kürtler, Cumhuriyet dönemi ile birlikte merkezileşme ve modernleşme

hedefi ile yapılan idari düzenlemelere karşı çıkmış ve tepki göstermiştir. Devlet, reformist hamleler gerçekleştirmeye başlamış ve bunlardan bazıları Kürt milliyetçiliğini ve Kürt sorununu tetiklemiştir. Bu reformların önemli bir unsuru olan Hilafetin kaldırılması ile Türkler ve Kürtleri birbirine bağlayan Müslümanlık çatısının ciddi bir yara almasına sebep olmuş ve bu durum olumsuz etki yaratmıştır (Akyürekli, 2016, s. 138). Bir diğer unsur Cumhuriyetin herkesi kapsayan bir Türk milliyetçiliğini benimsemesi, Türk kimliğini bir üst kimlik olarak kabul edilmesi ve diğer etnik unsurların bu milliyetçilik çatısı altında birleştirme düşüncesidir. Özellikle devletin bu adımlarına karşı çıkan Kürt aşiretleri, Kürt isyanlarının oluşmasında etkili olmuştur. Milli devlet anlayışına karşı çıkan ve kendilerinin özerk yapılarının korunması gerektiği düşüncesiyle Cumhuriyetin ilk dönemleri birçok Kürt isyanına tanıklık etmiştir. Bunlardan en önemlileri Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanlarıdır.

Yeni kurulan Cumhuriyet, Şeyh Sait isyanı ile karşı karşıya kaldığında devletin bölünebileceği ve rejimin ciddi zarar göreceği endişesi ile adımlar atmıştır. İsyanın dini ya da Kürt etnisitesine dayalı bir isyan mı diye baktığımızda, Şeyh Said'in dini tarikat şeyhi olması, isyan zamanında ve isyan sonrası yargılamalarında hep Cumhuriyetin dine karşı tutumunu eleştirmesi, isyanın dini özelliğinin daha ağır bastığını göstermektedir. Fakat isyanın ana kadrosunun Kürt olması, isyanın bir Kürt kimliği taşıdığı gerçeğini de göstermektedir. (Akyürekli, 2016, s. 148). Piran'da başlayan ayaklanma büyümüş, Diyarbakır'a kadar uzanmıştır. Fakat Diyarbakır'da beklediği desteği görememiş ve Diyarbakır'ı alamamıştır. İsyanı bastırmak için devlet ciddi bir çatışmaya girmiş, o dönemde İsmet İnönü tarafından kurulan yeni hükümet Takrir-i Sükûn Kanunu'nu yürürlüğe sokmuştur. Şeyh Said ve destekçilerinin yakalanması ile isyan bastırılmış, Diyarbakır'da kurulan mahkemece Şeyh Said ve destekçileri idam edilmiştir. İsyandan sonrası uygulanan siyasi politikalar sertleşmiş, Takrir-i Sükûn ile Kürtler ve hükümete muhalif kesimler bastırılmış, Şark Islahat planı ile de Kürtlerin yoğun olduğu yerlere Türk muhacirlerin yerleştirilme stratejisi uygulanmıştır (Tan, 2012, s. 242). Şeyh Sait isyanı, devletin Kürt sorununa güvenlikçi bir yaklaşımı olduğunu göstermektedir.

Bir diğer büyük isyan olan Ağrı isyanı, milliyetçi bir amaçla gerçekleşen büyük Kürt isyanlarının başı olarak nitelendirilmektedir (Akyürekli, 2016, s. 156). Kürt olan eski Osmanlı subayı İhsan Nuri Paşa'nın başını çektiği isyan ciddi bir boyuttaydı, Ağrı'da bir "Kürt Cumhuriyeti" ilan edildi. Türk hükümeti 45 bin kişilik bir orduyla isyanı bastırılabilmişti. İsyanın lider kadrosu İran'a kaçmış, yakalananlar ise yargılanarak idam edilmiştir. İran sınırına kadar kovalanan isyancılar İran tarafına geçmiş, ordunun İran sınırına gelmesi ile İran ordusu da sınırına birliklerini göndermiş ve bir gerilim yaşanmıştır. Bunun üzerine Türkiye ile İran arasında küçük

çaplı sınır değişikliklerini de barındıran bir antlaşma yapılmıştır. Bu bölgenin sınırlarının bir daha çizilmesi İran ve Türkiye'deki Kürtlerin bölünmüşlüğünü daha da belirgin hale getirmiştir (Kirişçi & Winrow, 2009, s. 89).

Bu isyanlardan sonra Türk hükümeti doğuda kontrolleri sıklaştırmış, güvenlik önlemlerini arttırmıştır. Bu dönemde Kürt sorunu, hem güvenlik sorunu hem de gelişmişlik düzeyi sorunu olarak görülmeye başlanmıştır. Kürt kimliği tartışmaya açılmış, Kürtlerin Türk olduğuna dair çalışmalar yapılmış, Kürtçenin Türkçe, Farsça ve Arapçanın karışımı olduğu söylenmiştir. Kürt kimliğini savunmanın gerici bir yaklaşım olduğu ve Türkçe'nin öğretilmesi ve Türk milliyetçiliğin benimsetilmesinin bu gericiliği ortadan kaldıracak savı bu dönemde ön plandadır. Oluşturulan politikalar, farklı etnik grupların, kendi dilleri ve kültürlerini yaşatmasını engelleyici adımlar içermektedir. Cumhuriyet ile birlikte yeni bir kimlik inşası yaratılmış, bu inşaya Türklük adını almış ve bu şekilde kurumsallaştırılıp her bölgede bu kimlik üzerinden politika üretilmiştir. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu, Türkçenin ve Türk etniğinin yüceltilmesi ile ilgili çalışmalar yapmıştır ve bu politikaları desteklemek için zemin hazırlamıştır (Arslan, 2016, s. 50).

1934'de çıkarılan İskân kanunu ile Kürtlerin yoğun yaşadığı yerlerin dağıtılması, Kürtlerin başka bölgelere göç ettirilmesi ve böylelikle merkezi devlet yapısının güçlenmesi hedeflenmiştir. Bu bölgelerden biri de Dersim bölgesiydi. Dersim için hükümetin yaptırttığı raporlar, Dersimin ıslah edilmesi yönündeydi. Dersim bölgesinde yaşayan Kürt halkı bölgenin coğrafi yapısı itibariyle özerk bir kimliğe bürünmüş ve tarih boyunca merkezi yapının dışında hareket etme refleksi göstermiştir. Bu sebeple yeni oluşan Türkiye Devleti içinde de bu şekilde yaşama iradesi göstermişlerdir. Merkezileşme adımlarını reddetmiş ve bu duruma başkaldırmıştır (Akyürekli, 2016). Bu kanuna karşı çıkan Dersimli Alevi Kürtler, 1937'de Şeyh Seyid Rıza önderliğinde ayaklanmıştır. Dersim'de jandarma ve polis karakollarına saldırılmış, köprüler yıkılmış ve telgraf telleri kesilmiştir. Arazi şartlarından dolayı isyanı bastırmak güç olmuştur. Geniş kapsamlı operasyonlar yapılmış, hava bombardımanı dahil tüm modern askeri imkanlar kullanılmıştır. Bir yıl süren bu isyan bastırılmış, liderler teslim olmuş ve idam edilmiştir. Daha sonra bu bölgede de göç ettirme politikası uygulanmıştır. Yoğun nüfuslu Kürt köylerinin yakınlarına askeri üsler yapılmış ve bu köyler sürekli kontrol altında tutulmuştur (Bruinessen M. v.1995, s. 340).

Genç cumhuriyetin ilk dönemlerinde çıkan bu isyanlar güvenlik ve uluslaşma dürtüsü ile bastırılmış fakat Kürt etnik bilincinin oluşmasında önemli rol oynamıştır.

İsyanların sert bir biçimde bastırılması, özellikle Dersim isyanından sonra Kürt sorunu ile ilgili sessiz bir döneme girilmiş, bu dönemde ciddi bir çatışma veya isyan görülmemiştir. Bastırılan

isyanlar, Kürtlerin, özellikle Kürt kanaat önderlerinin batıya sürgün edilmeleri 1950 yılında Demokrat Parti'nin seçimi kazanmasına kadar uzanan zaman diliminde Kürt milliyetçiliği adına da bir hareketlilik görülmemesine sebep olmuştur. Bu dönemde Kürtler ya asimile olmuş ya da Türk siyasal sistemine ayak uydurmuştur. (Kirişçi & Winrow, 2009, s. 126) . Fakat göç eden Kürt ailelerin çocuklarının eğitime katılması ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonraki modernleşmenin etkisiyle birlikte şehirleşmenin artmasından dolayı, büyük kentlerde Kürt nüfusunu artmıştır. Bununla birlikte Kürt orta sınıfı oluşmaya başlamış ve eğitilmiş Kürt gençliğinin de etkisiyle Kürt bilinci ortaya çıkmaya başlamıştır (Bruinessen M. V. 2000). Bu eğitilmiş gençler Kürt sorununu modern anlamda ilk dile getiren, yayınlar yapan kimseler olmuştur. Özellikle bu kişilerin gözüne ilk çarpan, batı ile doğu arasında sosyo-ekonomik farklılıklardır. Doğu bölgelerin iktisadi ve gelişmişlik açısından geride kalması, yapılan yatırımların yeterli olmamasını eleştirmişler ve bununla ilgili kamuoyu oluşturmaya çalışmışlardır.

Tek partili hayattan çok partili hayata geçiş ile birlikte özellikle Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte toplumsal hayatın dizaynına yönelik adımlar yumuşatılmış, Kürtler üzerindeki baskılar görece hafiflemiştir. DP, geleneksel değerlere önem veren ve Kürtler ile ilişkide olduğu bir politika izlemiş, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde sorunlu ilişkiler yaşanan Kürt aşiret ve dini önderlerinin yakınları da bu dönemde Türk siyasal yaşamına girmeye başlamıştır. Bunun başlıca sebepleri DP'nin doğuda kırsal alanda oy potansiyeline hâkim olmak istemesi, bunun içinde Kürt toprak ağaları, aşiret önderi ile ilişki halinde olması ve bölgede önemli kişileri milletvekili göstermesi olarak görülebilir (Bruinessen M. v. 1995, s. 340). İktidara geldiği ilk seçimde Kürt seçmenin ağırlıklı olduğu bölgelerde CHP'den fazla oy alamamış fakat ikinci seçimde aynı bölgelerde CHP'den fazla oy almayı başarmıştır. DP döneminde, tek partili dönemdeki baskılar azalmış, bazı baskıcı yöntemler terk edilmiş, Kürtler DP'den siyasete girmiş fakat DP de Kürt sorunu ile ilgili ciddi bir siyaset üretmemiş ve Kürt kimliği ile ilgili beklenti ve talepleri demokratik olarak karşılayamamıştır (Akyürekli, 2016, s. 180). DP iktidarının son döneminde 49'lar davası olarak bilinen olay yaşanmıştır. Irak'taki ihtilal sonrası yeni anayasada Araplar ile birlikte Kürtlerin de devlette kurucu unsur olduğu vurgulanmış, Irak dışında olan Barzani Irak'a dönmüş ve Irak'ta Kürtler siyasi kazanım elde etmişlerdir. Iraklı Türkmenlerin ülke paydaşı olarak gösterilmemesi, ihtilal sırasında Türkmenlerin de öldürülmesi Türkiye'de Kürtlerin Irak'ta elde ettiği kazanımın Türkiye'deki Kürtlerin de talep edeceği düşüncesi hükümet ve askerde endişe yaratmıştır. Bu sebeple aralarında Musa Anter, Sait Elçi'nin de olduğu birçok Kürt aydını tutuklanmıştır. Bu durum da Kürt sorunu konusunda devlet refleksinin değişmediği, genel tavrın aynı olduğunu göstermektedir. Fakat 49'lar olayı Kürt milliyetçiliği açısından önemli bir eşik

olarak kabul edilmektedir. Bu olay etkisiyle Kürt hareketinde sağ-sol bölünmesi de yaşanmıştır (Tan, 2012).

DP'nin son döneminde ekonomik ve siyasi sıkıntılar artmış ve bu durum 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle sonuçlanmış, Milli Birlik Komitesi ülke yönetimine el koymuştur. MBK'nin Kürt sorununa yaklaşımına baktığımızda, Kürtlüğü tehlikeli olarak görmekte ve soruna müsamaha gösteren DP'lileri de suçlu olarak görmektelerdi (Arslan, 2016). DP genel başkanı devrik Adnan Menderes, bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmiş, MBK ile birlikte tekrar güvenlikçi politikalara sert biçimde dönmüştür. Pek çok Kürt ileri geleni tutuklanmış, Sivas'ta kurulan kampa sürgün edilmiştir. Kürtçe yasaklanmış, Kürtçe, Rumca, Ermenice yöre isimlerinin Türkçe yapılmasına yönelik yasa çıkartılmıştır (Kirişçi & Winrow, 2009, s. 128). Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Kürtlerin aslında Türk olduğu, Kürt ulusu diye bir ulus olmadığını söylemiş, bu söyleme doğu illerinden tepki gelmiş ve bu söylem protesto edilmiştir (Tan, 2012, s. 340). Musa Anter, Mehmet Emin Bozarslan gibi Kürt aydınlar çıkardıkları yayınlar ile bu anlayışa karşı çıkmışlardır.

1961'de kabul edilen anayasa ile birlikte liberal adımlar öne çıkmış, yönetim sivil iradeye devredilmiş, örgütlenme ve sendikal haklar, üniversitelere özerklik bu anayasada yer almıştır. Anayasanın sağladığı görece özgürlük ortamından Kürtler de yararlanmış, örgütlenme faaliyetlerinde bulunmaya başlamışlardır. Kürtçe ve Kürt kültürü ile ilgili çalışmalar yapılmış, bu dönemde Kürt hareketi, doğudaki aşiret yapılanması dışına çıkıp büyük kentlerde, üniversitelerde modern Kürt kesimi tarafından yürütülmeye başlamıştır (Güneş, 2013, s. 99). Devlet ile sorun yaşamamak adına bu dönemde Kürt söyleminden çok "Doğulu" söylemi kullanılmaya başlanmıştır. Yazılan makalelerde, oluşturulan örgütlenmelerde doğu-doğulu kavramı öne çıkmıştır.

Kürt siyasi hareketi bu dönemde 1961'de kurulan Türkiye İşçi Parti'si çatısında faaliyet göstermeye başlamıştır. TİP ile birlikte sol ideoloji etkinlik kazanmış, İlk defa Kürt sorunundan TİP'nin bahsetmesi ve Kürt sorununa sağ ideolojilerden daha duyarlı olması sebebiyle sağ ideolojide olmayan Kürtlerin bu partide örgütlenmesine neden olmuştur (Güneş, 2013, s. 116). TİP ilk olarak doğudaki sosyal ve iktisadi sorunları dile getirmeye başlamış, anayasanın verdiği eşit vatandaşlık hakkı için mücadele etmiştir. İlk kongrelerde Kürt sorununa Doğu meselesi olarak yaklaşmış, Kürt sorununa Doğu kalkınması başlığı altında yer verilmiş ve Kürt kavramından bahsedilmemiştir. TİP anayasal çerçeve içinde kalarak anayasal kazanımlar ile Kürt sorununa çözüm aranmıştır. Toprak reformunun hayata geçmesi ve doğunun kalkınması ile bu sorunun çözümü olacağı inancı partinin ilk dönem politikalarını özetlemektedir (Ekinci, 2004). Parti

içindeki doğulu gurubu olarak bilinen Kürtler bu görüşle mücadele etmiş, Kürt kavramının dillendirilmesi gerektiği, Kürt sorununun sadece gelişmişlik olarak görülemeyeceğini vurgulamışlardır. Bu konu TİP'in 4. Kongresinde Kürt delegeler tarafından Kürt kavramının tanınması için önerge vermesiyle parti gündemine gelmiş ve 4. Kongrede Kürt varlığından bahsedilmiştir. Doğuda yaşamakta olan Kürt halkı olduğu gerçeği vurgulanmış, doğu meselesinin sadece kalkınmışlıkla çözülemeyeceği, doğuda yaşayan Kürt halkının varlığının da kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu söylemler o dönem için değerli bir duruştu fakat genele baktığımızda TİP'in de Kürt sorunu için geçerli bir çözümü bulunmamaktaydı. Önceliğin sosyalist devrimde olduğu daha sonra bu sorun çözülebileceği görüşündeydiler (Güneş, 2013, s. 117).

Sol görüşlü Kürtler TİP bünyesinde faaliyet gösterirken, sağ görüşlü Milliyetçi Kürtler ise Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi oluşumu içerisinde örgütlenmiş, Sait Elçi, Şerafettin Elçi gibi Kürt hareketinde önemli kişiler bu örgütün kurucuları arasında yer almıştır. Muhafazakâr Kürt kesimi bu örgütü desteklemiş, örgüt şekil itibariyle Irak'taki Barzani'nin partisi Kürdistan Demokrat Parti'ye benzemektedir. Fakat bu oluşum çok uzun sürmemiş Faik Bucak ve Sait Elçi'nin suikast ile öldürülmesi, geriye kalanların tutuklanması ile partinin faaliyetlerinin bitmesine sebep olmuştur (Güneş, 2013).

Görüş ayrılıklarının yaşanmaya başlandığı Kürt siyasi hareketinde, Türk siyasi hareketinden kopuşunun hızlanması Devrimci Doğu Kültür Ocakları'nın kurulması ile görülmüştür. TİP tarafından organize edilen, Kürtlerin sorunlarını dile getirmek için gerçekleştirilen doğu mitingleri sırasında, bu mitingleri organize etmek için TİP ve TKDP üyelerinden oluşan aydın ve öğrenci gruplar tarafından Devrimci Doğu Kültür Ocakları'ı kurulmuştur. DDKO, Kürtlerin sorunlarını ifade etmek için kurulan farklı görüşleri içinde barındıran bir oluşum olarak ortaya çıkmıştır. Amaçlarının Kürtler arasında iletişimi sağlamak, üniversitelerde Kürt gençliğini organize etmek, kültürel değerlerini yaşatmak, baskıcı, ırkçı anlayışla mücadele etmek olarak nitelendirmişlerdir (Akyürekli, 2016). Doğuda yaşanan iktisadi sıkıntıları, Kürt köylülerinin aşiret reisleri tarafından baskı altında tutulduğu, TSK'nın Kürt köylerinden şiddet ve baskı uyguladıklarına dair yazılar yayınlamışlardır. (Bruinessen M. v.1995, s. 343). DDKO'nun önemi Kürtlerin Türk solundan ayrı bir oluşuma gitmesi olarak gösterilmektedir. Faaliyetleri ile önemli bir konuma gelen DDKO, devlet tarafından hedef haline gelir ve üyeleri tutuklanır. 12 Mart muhtırası ile Komünizm ve Kürtçülük söylemleri nedeniyle TİP ve DDKO kapatılmış ve Musa Anter, Mehmet Emin Bozarslan gibi aydınlar da tutuklanmıştır. Muhtıra ile birlikte 1961 Anayasası'nın getirdiği bazı özgürlükler kısıtlanmıştır. Sendikal ve örgütlenme hakları sekteye uğratılmıştır. Üniversite

özerkliği zayıflatılmış, TRT'nin özerkliği kaldırılmıştır. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri kurulmuştur (Resmi Gazete, 1971).

1960 ve 1971 darbeleri ile siyaset içinde var olmaya çalışan Kürt hareketi, tutuklama ve sürgünler ile sınırlandırılmaya çalışılmış, bu durum Kürt hareketini daha radikalleştirmeye yol açmıştır. Kürt milliyetçiliği bu kırılmalarda artma eğilimi göstermiştir. Türk solunun içerisinde yer alan Kürtler bu yasaklamalardan sonra Türk solundan beklediği desteği de görememesiyle ayrı örgütlenmeler yaşanmıştır (Bruinessen M. V., 2000, s. 41). Dünyada hakim olan Marksist-Leninist ve Maoçu solcu akımlar Türkiye'de de etkili olmaya başlamış, özellikle Kürt oluşumlarında bu ideolojiler benimsenmeye başlanmıştır. 1971 darbesinden sonra zedelenen Kürtler ile devlet ilişkisi 1973 seçimleri sürecinde Bülent Ecevit'in doğu illeri gezilerinde doğudaki sıkıntılara özen gösterileceğini vaat etmiştir. Bu vaatlerin çoğu gerçekleşme de siyasi istikrarsızlık ve oluşan koalisyonlar sebebiyle Kürt oyları azımsanmayacak kadar önemli bir hal almış ve bu dönemde Kürtlere karşı sıkı politikalar uygulanmamıştır (Bruinessen M. v., 1995, s. 346). 1973 seçiminden sonra oluşan koalisyon hükümeti 1974'te çıkardığı af ile tutuklanan Kürtlerin çoğu serbest kalmış, yurtdışına giden Kürt aydınlar geri dönmüştür. Kapatılan Kürt partileri veya örgütlerinin devamı olarak yeni örgütler bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Kürt siyasi oluşumunda farklı yaklaşımlar ile bölünmeler de bu süreçte gözlemlenmiştir. Kapatılan Devrimci Doğu Kültür Ocaklarının devamı gibi örgütlenen Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri kurulmuştur (Tan, 2012, s. 355). İstanbul, Ankara başta olmak üzere örgütlenmeye başlamış fakat DDKO'nun tüm üyelerini bir arada tutamamıştır. DDKO içerisindeki farklı görüşler bu dönemde farklı örgütler kurmuştur. Bunların başlıcaları; Rızgari, Kawa, Özgürlük Yolu, Apocular gibi örgütlenmelerdir. Özgürlük Yolu, TİP çizgisinde bir duruş sergilemiş, Kürt ezilen sınıf ile devrimci Türk işçilerinin birlikte olma gerekliliğini vurgulamıştır. Küçük bir örgüt olmasına rağmen işçi ve öğretmen sendikalarında etkiliydi. Rızgari, Marksist bir ideolojide idi, kurtuluşun Kürt işçilerinin öncülüğünde sosyalist bir devrim ile kurulacak Bağımsız bir Kürdistan ile olacağı fikrinde birleşmişlerdir. Kawa ise Maoçu bir tutum sergilemiş, Sovyet yanlısı olmayan tek grup olarak dikkat çekmiş, onlarda kuruluşun Türk solu olmadığı ve silahlı mücadelenin olması gerektiğini savunmuştur (Güneş, 2013, s. 148-149).

Kürt hareketinin en radikal olanı, ilk önce Apocular olarak bilinen daha sonra Partiya Karkeren Kurdistan (PKK) adı ile kurulan örgüttür. 1974'te Ankara'da Dev Genç'in içinden çıkan bu hareket Marksist-Leninist bir görüşü benimsemelerinin yanı sıra aşırı milliyetçi bir tutum takınmaktaydı. Ankara'dan Diyarbakır'a taşınan örgüt burada manifestosunu yayımlamış, bu manifestoda Türkiye'de Kürtlerin yoğun yaşadığı yerleri sömürge yerleri olarak tarif edilmekte ve

Kürt ağa ve burjuvazisinin Türk egemen sınıfı ile işbirliği içinde olduğu ileri sürülmektedir (Kirişçi & Winrow, 2009, s. 132). Kürt halkının kurtuluşunun Marksist-Leninist bağımız bir Kürdistan kurmakta olduğunu belirtmişlerdir. Bunun için silahlı mücadeleyi ön plana çıkarmışlardır. Örgüt 1978'de PKK'yı kurmuş ve ilk faaliyetleri küçük çaplı silahlı eylemler olmuştur. PKK sadece devlete karşı değil işbirlikçi olarak gördüğü kişilere kurumlara ve rakip Kürt oluşumlara da saldırmaya başlamış destek topladığı kadar sempati kaybına da uğramıştır. Üyeleri genç, eğitim almamış yoksul kesimde yetişmiş insanlardır. PKK'nın silahlı eylemleri Türkiye'de Kürt sorununun konuşulmasında önemli faktörlerden biri olarak görülmüştür. 1980 darbesiyle faaliyetlerini durduran PKK daha sonra tekrar silahlı eylem mücadelesine girişmiştir.

Siyasi istikrarsızlık ve sağ-sol çatışmalarının zirveye ulaşmasıyla 1980 Eylül ayında askeri müdahale gerçekleşmiş, ordu yönetime el koyup halk iradesine darbe yapmıştır. Darbe ile birlikte askerin yönetimi ele alması, Kürt sorunu için tekrar baskıcı politikalara geri dönüş demek olmuştur. Bu darbeye Türk solu ve Kürt hareketi ağır bir yara almıştır. Tutuklamalar, işkenceler, ölümler, sürgünler, köy baskınları gerçekleştirilmiş, Türklük politikaları tekrar ön plana çıkmıştır. Kürtlüğü ifade eden semboller ve dil tekrar yasaklanmış hatta eski bir CHP'li olan, Ecevit hükümetinde de bakan olan Kürt hareketinin önemli isimlerinden Şerafettin Elçi bir söyleşide Türkiye'de Kürtlerin olduğunu ve kendisinin Kürt olduğunu belirttiği için askeri mahkemece tutuklanmış ve bir yıl ceza almıştır (Kirişçi & Winrow, 2009, s. 132). Kürt sorununa güvenlikçi ve sert yaklaşım 1982 anayasasına da yansımıştır. Değiştirilemez maddeler eklenmiş, Türk Milleti vurgusu önem kazanmış, Türk milletinin bütünlüğünü bozacak her türlü faaliyet ve örgütlenme yasaklanmıştır. 1983'te Kürtçe kamusal ve toplumsal alanda yasaklanmıştır (Resmi Gazete, 1983). Devlet Türk-İslam sentezini yaygınlaştırarak sorunu ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

1980 darbesi sonrası yaşanan olaylar, devletin benimsediği politikalar, Diyarbakır 5 No'lu cezaevinde Kürtlerin yaşadığı kötü muamele ve işkenceler, Kürt sorununun siyaset dışına kaymasına yol açmış. Kürtler ile devletin arasındaki uçurumu derinleştirmiştir. PKK'nın tekrar silahlı eylemlere geçmesi, TSK'nın köylere baskın yapması, köylerin boşaltılması ve zorunlu göçlerin ortaya çıkması, Kürt milliyetçiliğini tekrar alevlendirmiştir (Güneş, 2013, s. 183). Silahlı mücadelenin gerekliliğine inanan insanlar artmaya başlamış ve PKK'ya destek ciddi bir biçimde artmıştır. Baskıcı yıllar PKK'ya katılımların arttığı yıllar olmuştur. PKK'nın propagandasının Kürt halkı tarafında karşılık bulmasında askeri darbe önemli bir rol oynamıştır. PKK'nın silahlı eylemleri Kürt sorununun devlet tarafından terör ve güvenlik sorunu olarak algılanmasını derinleştirmiş ve geliştirilen politikalarda Kürt sorununda PKK faktörü artık birinci sıraya oturmuştur. Özellikle Diyarbakır cezaevinde işkenceye maruz kalanların yakınları veya kendileri

cezaevinden çıktıktan sonra PKK'ya katılmışlardır (Tan, 2012) Bu durum Kürt aşiretlerini ve diğer Kürt oluşumlarını sindirmek isteyen PKK'ya yarar sağlamış ve Kürtlerin kurtarıcı rolünü üstlenmesini daha da meşrulaştırmıştır. 1984'te başlayan PKK saldırıları ile birlikte 1990'lara kadar PKK – Devlet çatışması on binleri bulan can kayıplarına yol açmıştır. Bu çatışmalar ile birlikte Kürt etnikçilerin PKK lideri Abdullah Öcalan'ı önder olarak görme, Devlet akli ve TSK'nın ise PKK'yı ve Abdullah Öcalan'ı düşman olarak görme süreci başlamış ve Kürt sorununa bakış olarak farklı bir pencere açılmasına sebep olmuştur.

1980'lerin sonlarına doğru Kürt bilinci her türlü baskıya rağmen ayakta durmuş, Kürt etnik kimliğine dayalı yayınlanan dergiler, makaleler artış göstermiştir. 1988'de SHP'li Mehmet Ali Eren'in mecliste Kürt sorununun varlığından bahsetmesi, meclisin geneli tarafından eleştirilse de önemli bir eşik olmuştur. Kenan Evren'e Mehmet Ali Eren'in konuşması sorulduğunda ise tasvip edilecek bir durum olmadığını Meclis kürsüsünde her şeyin konuşulmasının mubah olduğu fakat kişilerin Türk milletinin milletvekili olduğunu ve anayasaya uygun hareket etmeleri gerektiğini söylemiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 1988). Bir diğer önemli olay Turgut Özal'ın kendisinde Kürt kanı olduğunu söylemesi olmuştur. Bu açıklamalar Kürt etnik kimliğinin tanınması yönünde önemli adımlar olarak görülmektedir.

1990'lı yıllara baktığımızda siyasi anlamda söylem olarak Kürt sorununa ilişkin daha olumlu ve yapıcı söylemler gelişmeye başlamıştır. 90'lı yıllarda liberal politikaların öne çıkması Türkiye'de de etkili olmuş bu söylemlere de yansımış, demokratik, özgürlükçü söylemler Kürt sorununa bakışın siyasi açıdan yumuşamasını sağlamıştır. CHP ve SHP Kürt sorunu hakkında raporlar hazırlamaya başlamış ve bu partiler devletin Kürt sorununa bakışının değişmesi gerektiğini vurgulayan partilerin başında gelmektedirler. SHP'nin başında olan Erdal İnönü Kürt sorununa daha ılımlı iken CHP'nin başında olan daha sonra DSP'yi kuran Bülent Ecevit ise biraz daha milliyetçi bir yaklaşımla Kürt sorununa yaklaşmıştır.

Bu dönemde Kürt hareketi kendini meşru zeminde ifade etme şansını yakalamış ve siyasi partiler kurulmuştur. Halkın Emek Partisi, Halkın Demokrasi Partisi, Demokratik Halk Partisi gibi Kürt hareketi orjinli partiler bu dönemde kurulmuştur. Bu partiler Kürt sorununu siyasi zeminde tartışmaya açmış ve Kürtlerin taleplerini siyasi zeminde dile getirmiştir. Bu partilerin oluşmasıyla Kürtlerin siyasi tercihleri haline gelmiş, Kürt oyların ciddi bir bölümünü almayı başarmışlardır. Fakat bu dönemde PKK'nın artan kanlı saldırıları, TSK ile çatışmaların yaşanması ve TSK'nın Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da sert önlemler alması Kürt sorununda daha ön planda olmuştur. Bu durum Kürt sorununda Türk hükümetlerinin yerine TSK'nın daha aktif olmasına, Kürt siyasi partilerin yerine de PKK'nın daha baskın olmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim Kürt siyasi partiler

güvenlikçi yaklaşım sebebiyle Türkiye Cumhuriyet'inin bölünmez bütünlüğüne tehdit görülerek kapatılmışlardır. Oluşan çatışma ortamının da etkisiyle Kürt sorununda aktif rolde TSK-PKK olmuştur. Ayrıca bu dönemde çatışmalarda ölen ve şehit olanların yanı sıra oluşan JITEM ve Hizbullah gibi grupların sebep olduğu faili meçhul cinayetler ortaya çıkmış, hem sert politikalar hem de bu oluşumların etkisiyle köyler boşaltılmış, göçler artarak devam etmiş, devlet ile Kürtlerin arasında uçurum oluşmaya devam etmiştir. Bu dönemde PKK da dönüşüm geçirmeye başlamış, Marksist görüşten kopmasalar da Kürtlerde dini duyguların baskın olması sebebiyle, Marksist görüşlerinde yumuşama meydana gelmiştir. "Bağımsız Kürdistan" yerine "demokratik özerklik" kavramını öne çıkarmışlardır.

1990'larda "Milli Görüş" olarak bilinen Milli Selamet Partisi daha sonra yerine açılan Refah Partisi oluşumu Kürt sorununa farklı bir yaklaşım getirmiştir. Ümmetçi bir anlayışı benimseyen Milli Görüş, Kürt sorununun sebebini Cumhuriyetin getirdiği Batıcı yaklaşımlar olduğunu, bu yaklaşımlar ile İslamiyet'in geri plana atıldığı ve bu durumun hem Müslümanların hem de Kürtlerin devlete karşı küstürüldüğünü belirtmişlerdir. Kürt sorununa karşı dini değerler ve Müslüman kardeşliği üzerinden giderek çözümlenmeye çalışmışlardır. Fakat Kürt sorunu için mecliste ciddi bir girişimde bulunmamıştır (Tan, 2012). Kemalist yaklaşımı eleştiren Milli Görüş, üst kimliğin Müslüman olduğu bir yapı ile Kürt sorununun çözülebileceğini öne sürmektedir. Türk milliyetçiliğine karşı söylemler de geliştiren Milli görüş, devletin yanlış uygulamalarından dolayı Kürt sorununun bu noktaya geldiğini, Türk milliyetçiliği yapmanın Kürt milliyetçiliği yapılmasına sebebiyet verdiğini ileri sürmüşlerdir. Diğer partilere oranla Milli Görüş hareketi Kürt kimliğine ve Kürt sorununa ılımlı yaklaşmış, içerisinde diğer partilere oranla daha fazla Kürt isim bulundurmıştır. 90'lı yıllarda Kürt sorunu açısından farklı bir yaklaşım olarak ön plana çıkmış ve oy almayı da başarmıştır. Bu hareket 2000'li yıllara damga vuran Milli Görüş hareketinden çıkan isimlerin başı çektiği AK Parti'nin Kürt sorununa bakışı açısından referans olmuştur. AK Parti bu görüşü de geliştirerek demokratik adımlar ile birlikte Kürt sorununu bir demokrasi sorunu olarak nitelendirmiş ve Türkiye'nin kalkınmasında bir engel olarak görmüş ve bu sorunun ortadan kalkması için tarihi birçok adımlar atmıştır. İlk defa Kürt hareketi ile masaya oturan ve bu sorunu çözmeye çalışan, buna da en çok yaklaşan parti ve Devlet aklı olmuştur.

Kürt sorunu, Türkiye'nin yüzyıldır karşı karşıya olduğu bir sorundur. Cumhuriyet ile birlikte tüm hükümetlerin gündeminde olan günden güne daha da büyüyen ve çıkmazların arttığı bir sorun haline gelmiştir. Siyasi, psikolojik, iktisadi birçok yönü bulunan ve bölge dengelerini etkileyebilecek, uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Bu da Kürt sorununa birçok yaklaşımın oluşmasına sebep olmuş hatta benimsenen yaklaşımlar, başka yaklaşımlara sebebiyet vermiştir.

Tarihsel sürece baktığımızda görülmekte olan ilk yaklaşım tek parti döneminde olan güvenlikçi yaklaşımdır. Bu yaklaşım, Kürt sorununa, Kürt nüfusunun yoğun olduğu yerlere Türk vatandaşlarını yerleştirerek ve zorunlu göç politikası uygulayarak, Türk kimliğini Kürt vatandaşlara benimsetmeye çalışarak ve askeri yöntemleri esas alarak, Kürt sorununu ortadan kaldırmaya çalışmıştır (Yayman, 2011, s. 14).

Darbe ve muhtıralardan sonra gerçek anlamda aktif olmaya başlayan partileri baz aldığımızda CHP-SHP gibi merkez sol partiler, Kürt sorununa yaklaşım olarak dönemin şartlarında değerlendirildiğinde ılımlı bir yaklaşımda bulunmuş, Kürt sorunu için raporlar hazırlanmış ve bu sorunun önündeki Kürtçe yasağının kaldırılması, yerel yönetimlerin arttırılması, göç ettirilenlerin geriye dönüşü gibi sorunları dile getirmişlerdir. Parti bünyesinde de birçok Kürt isme yer vermiş ve siyaset yapmasına olanak sağlamışlardır.

Merkez sağ partilerin yaklaşımları ise liderler bazında dönemsel farklılık gösterse de Demokrat Parti, Anavatan Partisi gibi siyasi çizgiyi takip eden partiler Kürt sorununa ekonomik geri kalmışlığın yol açtığı ve bunun giderilmesi ile çözüme kavuşabileceği görüşü ağırlıktadır. 1990'larda liberal politikalar ve Kürtlerin oy potansiyelleri ile birlikte sağ partiler Kürt sorununa kimlik sorunu olarak bakmaya başlamışlarsa da bu çok ciddi bir yaklaşım olarak üzerinde durulmamıştır. Bu dönemde Cumhurbaşkanlığı zamanında Turgut Özal Kürt sorununa ciddi bir şekilde yaklaşmış, rapor hazırlatmıştır. Bu raporlarda Kürt sorunu ile PKK olgusu ayrı ele alınmış ve Kürt kimliği ve dilinin kabulü ve Kürtlerin haklarının geri verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Yayman, 2011, s. 16).

Aşırı sağ veya Türk milliyetçileri hareketi olarak nitelendirilebilecek Milliyetçi Hareket Partisi, soğuk savaş dönemi ve sonrasında komünizmle mücadelede önemli rol oynamış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bu sebeple Kürtler ile iyi ilişkiler kurmuştur. Fakat bu durum günden güne tersi yönde ilerlemiş ve 1980 sonrası MHP'nin devletin yanında yer alma ve devletçi bir anlayışı devam ettirmesiyle 1980 sonrası devlet tarafından baskıya uğrayan Kürtler ile arasının açılmasına sebep olmuştur. Bu durum daha da artarak günümüze kadar gelmiştir. MHP görüşü, Kürt sorunu diye bir kavramı kabul etmemekte, ülkenin güvenlik ve terör sorunu olduğunu söylemektedir. Askeri görüşe yakın olarak güvenlikçi yaklaşımı benimsemişlerdir (Kirişçi & Winrow, 2009, s. 166).

Yasal Kürt etnisitesine dayalı HEP ve devamı partiler, Kürt sorununun temelinde devlet görüşü olarak katı bir Türk milliyetçiliğinin var olduğu, Kürtleri inkâr etme politikası olduğunu benimsemişlerdir. Üst kimlik olarak Türk kelimesine karşı çıkmışlardır. Anayasal olarak üst

kimliğin Türk değil Türkiye vatandaşlığı olması gerektiğini vurgulamışlardır. Anadilde eğitim, Kürtlere kimlik haklarının geri verilmesi, eşit ve demokratik bir yönetim anlayışını savunmuşlardır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bazı dönemler yerel özerklik talepleri söz konusu olmuştur (Güneş, 2013).

2.1.2. Çözüm Süreci

Çözüm sürecine kavram olarak baktığımızda, genel kabul olarak Barış süreci kavramı özellikleri taşımaktadır. Barış süreci Jonathan Tongue'ye göre, devletlerarası veya devletin kendi içindeki çatışmaları sona erdirmek için yürüttüğü çabaların tümüne denilmektedir. Barış veya çözüm sürecinin olmazsa olmazı, Çatışmanın birincil taraflarının çözüm sürecinde bulunması, çatışmaların sonlandırılması ve çatışma ortamına geri dönülmemesi için siyasi hamlelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir (Akt. Köse, 2017).

Diğer önemli bir olgu siyasi seçimlerdir. Siyasi seçimler, siyaseten tartışma konuların yoğun yaşandığı, siyasi polemiklerin zirveye ulaştığı dolayısı ile siyasi gerilimlerin arttığı dönemlerdir. Bu yüzden Barış süreci gibi önemli ve toplumsal açıdan hayati konuları siyasilerin seçim dönemlerinde söylemlerinde kullanmaması gerekmektedir.

Çözüm süreci, genel kabul olarak 2013 yılı Nevruz kutlamaları ile başlamış, 2015 yılı yaz aylarında PKK'nın ateşkesi bitirdiğini ilan edip saldırılara geçmesi ve TSK'nın cevap verip operasyonlar düzenlemesiyle biten bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Çözüm süreci, Cumhuriyetin kuruluşu itibariyle gittikçe büyüyen ve günümüzde uluslararası bir konu olan Kürt sorununu çözmek için askeri çözümler dışında atılan en büyük adım olmuştur.

AK Parti'nin iktidara gelmesiyle, AB uyum sürecinde atılan demokratikleşme hamleleri ile Çözüm süreci öncesi Kürt sorununa yönelik bir dizi adımlar atılmıştır. Oslo süreci olarak bilinen süreç, Kürt sorununun çözümü için atılan ilk ciddi adım olarak nitelendirilmektedir. Daha sonra AK Parti iktidarı tarafından demokratik açılım adıyla birçok adımlar atılmış, Kürt vatandaşların problemleri üzerinde durulmuş, sosyal ve ekonomik iyileştirmeler yapılmıştır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2014). 2013 Nevruz'da Öcalan'ın mektubu okunması PKK'ya silah bırakma çağrısı yapması, çözüm sürecinin resmi olmayan başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bu adım sonrası hükümet tarafından Kürt sorununa yönelik iyileştirmeler devam etmiş, Doğu ve Güneydoğuda operasyonlar durmuştur. 2015 yılında hükümet ile HDP arasında Dolmabahçe Mutabakatı imzalanmış, bu mutabakat çözüm sürecinin en önemli adımı ve çözüm sürecinin nihayete erdirilmesi bakımından umutların zirve yaptığı an olmuştur. Fakat bu durum uzun sürmemiş 7 Haziran 2015 seçimlerinin, AK Parti'ye kan kaybettirmesi, akabinde PKK'nin

ateşkesi bozup eylemlere başlaması, Kürt hareketinin siyasi tercihleri, Suriye Kürtlerinin kazanımları ve bunu Türkiye'ye taşınma hamlesi Çözüm sürecini bitiren etkenler olarak görülmektedir (Köse, 2017).

2.2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.2.1. Siyasal Kampanya

Demokrasi ile paralel bir geçmişe sahip olan teknolojinin gelişmesi ile daha da önem kazanan siyasal kampanyalar kısaca siyasi aktörlerin siyaset yapma amacı ile yürüttüğü kampanyalar olarak ifade edilmektedir (Aziz, 2015, s. 111). Bir diğer tanım ise siyasal kampanyalar, iktidar olmak isteyen siyasi parti ve liderlerinin seçmen kitlesine ulaşmak ve onları ikna etmek için yürütülen bir iletişim uygulamalarıdır (Devran, 2004). Siyasal kampanyalar, referandum gibi önemli olaylar için halkın onayının istendiğinde, parlamento seçimleri veya yerel yönetim seçimleri için adayların tanıtılması ve seçmenin kendi isteklerine göre yönlendirilmesinde kullanılan siyasal iletişim yöntemi olarak da görülmektedir (Balcı, 2003, s. 146).

Siyasal kampanyaların amacı, siyasi partilerin siyasi faaliyetlerini gerçekleştirmek ve iktidara sahip olmak için halktan destek almaktır. Bunun ana göstergesi ise siyasal seçimlerdir. Siyasal seçimlerde kampanya yürüten siyasi partiler, seçmenleri kendi partileri, adayları hakkında bilgilendirmeye ve desteklerini almaya çalışmaktadır. Siyasal kampanyalar bu amaçla yürütülen yoğun ve karmaşık bir mesaj aktarımıdır.

Siyasal kampanyalar hedeflenen siyasal seçimlere göre farklılık göstermektedir. Referandum gibi halk onayının istenildiği seçimlerde, ülkenin genel olarak veya bölgesel olarak etkileneceği durumlarda, savaş veya yeni bir anayasa düzenlemesi durumlarında yöneticiler doğrudan karar almaz ve bu tip önemli kararların sorumluluğunu halk ile paylaşmak, onların görüşü ve desteği alınmak istenmektedir (Aziz, 2015, s. 112). Bu durumlar için yapılan siyasal kampanyalar tek bir amaca yönelik daha sonuca odaklı olmaktadır. Ülkemizde yeni anayasa yapılmasında veya önemli anayasa değişikliklerinde halk onayına gidilmiş, birçok kez referandum deneyimi yaşanmıştır. İlk referandumlar askeri darbe sonrası askeri vesayet altında anayasa değişikliklerini kapsasa da, 2000 sonrasında önemli anayasa değişikliklerinde ve yönetim biçiminin değişikliğinde referandum yöntemi demokratik bir biçimde kullanılmıştır.

Diğer bir siyasal kampanya türü de seçim kampanyalarıdır. Ülkenin yasama ve yürütmesinin seçildiği genel seçimlerde ve yerel yöneticilerinin seçildiği yerel seçimlerde siyasi partiler kendilerini iktidara taşımak ve kendi adaylarını seçtirmek için seçim kampanyaları yürütmektedirler. Ve seçim kampanyalarında hedefe ulaşmak ve her kesimden oy almak için farklı

strateji ve planlar uygulamaktadırlar. Bunun için seçmen analizi önemli bir yer tutmaktadır. Seçmen analizi, seçmen davranışlarının incelenip, geçmiş dönem hareketleri saptanıp, yeni seçimler için partilerin fikir edinmesinde ve strateji geliştirmesine olanak tanımaktadır (Yaşın, 2006, s. 639) .Fakat siyasi partiler kampanyalarında bütün seçmenden oy almak için stratejisini oluşturmaz. Çünkü bütün seçmene hitap edecek ve her kesimi memnun edecek iletişim stratejisi oluşturmak çok zordur. Toplumdaki zıt görüşte olan kesimleri ortak bir görüşte birleştirmek gerçekçi ve başarılı bir kampanya olmaktan uzaktır. Seçimlerde başarılı olmak için ihtiyaç duyulan seçmen analizi ile seçmen kitlesini belirlemek, hedef kitleyi saptamak, ona göre planlama yapmak ve kampanya yürütmek gerekmektedir (Devran, 2004, s. XVI). Bu sebeple siyasal kampanyalar kitlelere göre değişiklik göstermektedir. İlki siyasi partilerin, partilerine sadık olan kararlı seçmenlere yönelik kampanyalardır. Partiler bu kampanyalara çok yoğunluk vermezler sadece desteklerinin belli olduğu seçmen kitlesine onların güvenini tazeleyecek ve onları bu kampanya sürecine dâhil edecek söylemler ve mesajlar iletirler. Diğer bir seçmen kitlesi, herhangi bir partiye veya görüşe aidiyet duymayan kararsız seçmenlerdir. Bu seçmen kitlesi seçimlerin son günlerine kadar beklemekte ve partileri ve kampanyalarını kıyaslamaktadırlar. Siyasi partiler bu kitle üzerine yoğunlaşmakta, onları kendi partilerine oy vermeleri sağlamak amacıyla stratejiler geliştirmekte ve özellikle seçime birkaç gün kala bu kitleye mesajlarını sıklaştırmaktadırlar. Bir diğer kitle ise sandık başına gitme konusunda isteksiz olan ilgisiz seçmenlerdir. Bu seçmenlere yönelik yapılan kampanyalar, genel olarak isteksizlerin sandığa gitmelerini teşvik edici yönde olmaktadır (Aziz, 2015, s. 114). Katılım oranının yüksek olması demokrasi açısından önemli gösterge olmakta, seçilen parti ve yöneticilerin meşruiyetini arttırıcı bir unsur görülmektedir. Bu sebeple bu kitlenin sandığa gitmesi için devletin kampanya yürütmesinin yanı sıra siyasal partiler de bu hususta ayrı kampanyalar yürütmektedir.

Seçim kampanyaları oluşturulduğunda seçmenle iki türlü iletişime geçme yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan biri doğrudan iletişim yani yüz yüze iletişim kurulmasıdır. Diğerisi ise dolaylı yoldan yani bireysel ve kitle iletişim araçlarının kullanılması yöntemidir. Bu iki yöntemi etkili bir biçimde kullanıp seçmene doğru yerde, doğru zamanda ve doğru şekilde mesajların iletilmesi gerekmektedir. Bu iki yöntemin kullanım yoğunlukları ile biçimleri ülkeler arasında ve ülke içindeki bölgeler arasında değişiklik göstermektedir (Aziz, 2015, s. 117).

Yüz yüze iletişim, parti adayları ile seçmen kitlenin doğrudan iletişime geçtiği, adayların bizzat kendilerini tanıttığı ve gerçek bir bağ oluşturduğu yöntemdir. Yüz yüze iletişim, adayların seçmen ziyaretleri yapması, adayların pazar, panayır gibi kamusal alanlarda seçmen ile iletişim kurması, gönüllülerin kapı kapı dolaşması gibi yöntemler ile gerçekleşir. Ciddi bir planlama ve seçim analizi

ile hedef kitlenin belirlenmesi ve istenilen mesajların doğru verilmesi bu yöntemin başarılı olması için önemlidir. Kampanyada bu yöntemin kullanılmasının faydaları, kampanya yöneticilerinin verdiği mesajların geri dönüşünü doğrudan alması, seçmenlerin görüşlerini, şikâyetlerini doğrudan iletebilme gibi imkânların olmasıdır. Seçmenin adaylar veya parti üst yöneticileri ile yüz yüze iletişimde bulunması, önemsendiği hissini arttırmakta ve buna bağlı olarak da partinin kampanyasına olan ilgiyi arttırmakta, olumlu düşünmesine yardımcı olmaktadır (Devran, 2004, s. 214).

Bir diğer yöntem olan dolaylı iletişim, siyasal kampanyada seçmene bireysel veya kitlesel iletişim araçları ile ulaşma ve mesaj iletme biçimidir. Günümüzde seçmen kitlesinin geniş olması, partilerin ve adayların seçmenlerin tümüne doğrudan ulaşmasını olanaksız hale getirmiştir. Bu sebeple dolaylı iletişim, siyasal kampanyalarda hedef kitlenin tamamına ulaşmak, mesajlarını iletme ve destek toplamak açısından büyük bir önem arz etmektedir. Bireysel iletişim olarak kişilere tek tek gönderilen mektup, faks gibi yazılı iletişim kanalları kullanıldığı gibi ses ve görüntü kayıtları, kısa mesaj, e-posta gibi görsel ve teknolojik iletişim kanalları da kullanılmaktadır. Siyasi partiler veya adaylar yüz yüze iletişimde ki gibi seçmenle bir bağ oluşturmak ve kampanyasına destek bulmak amacıyla bu iletişim biçimine önem gösterir ve ciddi kaynak aktarırlar. Siyasal kampanyanın diğer önemli bir iletişim kanalı da kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, siyasal iletişimin vazgeçilmez bir unsurdur. Toplumda seçimler için farkındalık yaratma, seçimlere katılım oranının yüksek olması için kitle iletişim araçlarının etkin kullanılması önem kazanmaktadır (Karaçor, 2007, s. 83). Siyasal kampanyalarda gazete, dergi, kitap, afiş gibi yazılı kitle iletişim araçlarının yanı sıra sözlü medya olarak radyo ve görsel medya olarak da televizyon, video kayıt sistemleri ve filmler kullanılmaktadır. Teknolojinin gelişimi ile kitle iletişim araçlarının siyasal kampanyalarda ki hacmini arttırmış, kitle iletişimde ki bu artış politik düzeni ve seçim kampanyalarını değiştirici etkisiyle modern siyasal kampanyaların doğuşunu sağlamıştır (Ünlü, 2018, s. 379).

Siyasal kampanyanın doğuşu ve gelişimi kitle iletişimin gelişimi ile paralellik göstermektedir. Siyasi kampanyaların ilk örnekleri ve gelişimi Amerika Birleşik Devlet'lerinde görülmektedir. Teknolojinin gelişimi ile birlikte kitle iletişim ağı da genişlemiş bununla birlikte kampanyaların boyutları ve etki alanı genişlemiştir.

Siyasal kampanyalarda kitle iletişim araçlarına baktığımızda ilk olarak telgrafın bulunuşundan sonra siyasal iletişim hızlanmış ve ABD başkanlık seçimleri kampanyalarında kullanılmaya başlamıştır. Daha sonra telefonun icat olmasıyla iletişim boyut atlamış daha hızlı ve daha çok kitleye ulaşım sağlanmaya başlanmıştır. Hedef kitleye ulaşım ya da farklı bölgelere farklı

mesajların iletimi telefonlar ile mümkün olmaya başlamıştır. Telefon teknolojisi arttıkça siyasal kampanyada kullanımı yaygınlaşmış seçmene ulaşmada en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Telefon ile yapılan anketler ile kampanya öncesi sonrası geri dönüşler alınarak kampanya stratejileri belirlemeler yapılmıştır. Ayrıca kararsız seçmen kitlesi son günlerde aranarak fikirlerini kendi lehine değiştirmeye imkânı da telefon sayesinde mümkün olmaktadır. Radyonun icat edilip yaygınlaşması ile birlikte 1920'lerden sonra Amerikan başkan adaylarının ciddi bir biçimde siyasal kampanya aracı olarak kullanılmıştır. Özellikle 1928 yılı seçimlerinde Cumhuriyetçi parti adayı Hoover vaatlerini aktarmak için radyoyu etkin bir biçimde kullanmış ve bunda başarılı olarak seçim zaferi elde etmiştir. Diğer büyük bir kazanım elde eden ise Roosevelt olmuştur. Projelerini radyo üzerinden seçmene ulaştıran Roosevelt de başarı sağlamış ve bundan sonra başkan adayları kampanyalarında radyo yayınlarına ciddi gelirler aktarmaya başlamıştır (Aziz, 2015, s. 71). Türkiye'de ise radyonun siyasal kampanya aracı olarak kullanılması 1960'ların sonuna kadar kısıtlı biçimde olmuş, kitle iletişim aracı olarak siyasal kampanyalarda kullanıma geç katılmış fakat özellikle kırsal bölgelerde televizyonun yaygınlaşmasına kadar etkili olmuştur (Devran, 2004, s. 24).

Televizyonun icadından sonra kitle iletişim aracına dönüşmesi ile birlikte siyasal kampanyaların ana unsuru olmuş ve en fazla bütçe harcanan mecra olmuştur. Televizyonun kampanyalarda kullanımı modern seçim kampanyalarının kabulü olarak görülmektedir. Seçimler için televizyonu ilk kullanan başkan adayı ise 1952 yılında Dwight D. Eisenhower olmuştur. (Ünlü, 2018, s. 380). Televizyonun etkisinin artması ile siyasal kampanyalar boyut atlamış, televizyon reklamları ve görsel stratejiler önem kazanmıştır. Adayların halka kendilerini benimsetmek için televizyon ve film sektörünün yeniliklerini kullanmış ve kampanya reklamlarında sürekli bu yenilikler takip edilmiştir. 1990 sonrası dönemde ise başkan adayları televizyonlarda Talk Show'lara çıkarak eskilerin ciddi başkan profilini terk ederek halktan biri gibi görünme stratejisi uygulamışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır. Bill Clinton'ın MTV kanalında saksafon çalması, Ross Perot 'Larry King Show'a çıkması, yakın dönemde Obama'nın daha sonra Donald Trump'ın bu tarz "Late Night Show"lara çıkması bu kampanyalara örnek olarak gösterilebilir (Devran, 2004, s. 26). Türkiye'de televizyonun siyasal kampanya aracı olması 1977 seçimleri döneminde başlamış, radyonun yanı sıra televizyonda da sınırlı bir sürede olsa partilerin propaganda yapmasına fırsat tanınmıştır. Esas olarak Türkiye'de devlet televizyonunun yanı sıra özel televizyonların hayatımıza girmesiyle birlikte siyasi partiler televizyonu kampanyaları için etkin kullanabilir hale gelmiştir.

1990 sonra internetin yaygınlaşması ile internet siyasal kampanyalarda kullanılmaya başlanmış, internet alt yapısı geliştikçe siyasal kampanyalardaki hacmi daha da artmıştır. Günümüzde özellikle gençlerin seçimlere ilgisini çekecek ve kampanya yürütenler ile seçmenleri doğrudan buluşturabilecek interaktif bir ortam sunan internet, Facebook, Twitter, Youtube gibi paylaşım siteleri aracılığı ile seçmenle yüz yüze fiziksel olarak görüşmeden sıcak temasa geçmesine olanak sağlamıştır. Bu avantajı ile günümüzde gazete, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının önüne geçmektedir (Devran, 2004) . Paylaşım sitelerinin ve internet olanaklarının en aktif kullanıldığı ilk örnek 2008 Amerikan seçimleri olarak görülmektedir. Barack Obama sosyal medyayı etkin kullanmış, seçmenlere e-posta ve SMS ile ulaşmış ve mesajlarını iletmiştir. Ve bu şekilde 18-45 yaş arası 17 milyon seçmene ulaşılmıştır (Aziz, 2015, s. 77). İnternetin diğer siyasal iletişim araçlarını da kapsamı ile vazgeçilmez bir unsur haline gelmiş ve siyasal kampanyaların başat unsuru haline gelmiştir. Siyasal partiler seçim olmayan dönemlerde internet üzerinden siyasal mesajlarını sürekli iletme imkânı bulmuş ve kendi kitlesini canlı tutmaya ve arttırmaya devam etmiştir. Seçim döneminde de bu iletişimi yoğunlaştırarak seçmen oylarını lehine etkilemeye çalışılmıştır. Türkiye’de de internetin yaygınlaşması ile siyasal kampanyaların önemli bir odağı haline gelmiş, seçim ve referandumlarda yoğun bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

3.1. AK Parti İktidarı Öncesi Kürt Sorununa Bakış, AK Parti’nin İlk Dönem Faaliyetleri ve Söylemleri

AK Parti öncesi döneme baktığımızda koalisyonların olduğu, siyasi istikrarsızlığın sürdüğü bir siyasal iklim karşımıza çıkmaktadır. Dağılan koalisyonlar, düşen hükümetler ve erken seçimler sıkça görülmekteydi. Kürt sorunu, türban yasağı, faili meçhul cinayetler ve suikastlar temel siyasi ve sosyal problemler olarak ortaya çıkmakta ve bu sorunlar baskılanmaktaydı. Ekonomik olarak da yüksek enflasyon ve hayat pahalılığı, IMF ilişkileri, 1999 depremi başlıca sorunlar olarak görünmektedir.

AK Parti’nin iktidarı devralmasından önce devletin başında 28 Mayıs 1999 yılında kurulan Ecevit hükümeti vardı. Demokratik Sol Parti(DSP)-Milliyetçi Hareket Partisi(MHP)-Anavatan Partisi(ANAP) koalisyonundan oluşan bu hükümet 3 Kasım 2002 erken genel seçime kadar ülkeyi yönetmiştir.

Ecevit hükümetinin göreve başladığı 1999 senesi ülke açısından birçok önemli siyasal olayların yaşandığı ve hem siyasi hem ekonomik olarak kırılmalar meydana geldiği bir yıl

olmuştur. Bunların en başında 1999 Şubatında Abdullah Öcalan'ın yakalanıp Türkiye'ye getirilmesi olmuştur. Kenya'nın başkenti Nairobi'de yakalanan PKK örgüt lideri Öcalan Türkiye'ye getirilmesi ülke gündemine bomba gibi düşmüş (Yeni Şafak, 1999), örgüt taraftarları Avrupa'da birçok eyleme girişmiş, elçilik işgalleri ve rehin alma girişimlerinde bulunmuşlardı. Abdullah Öcalan'ın yargılanması İmralı adasında gerçekleştirilmiştir.

Bu süreçte bir diğer önemli konu türban yasağıydı. Fazilet partisinden milletvekili olan Merve Kavakçı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi(TBMM)'ye türban ile gelmesi mecliste protestolara sebep olmuş ve yemin edemeden meclisi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu olay Fazilet Partisi'nin kapatılma sürecine etki eden olayların başında olarak görülmüştür. Daha sonra Amerikan vatandaşı olduğunu bildirmedeği gerekçesiyle Türk vatandaşlığından çıkarılmıştır. Danıştay'ın kamu kurumlarında başı açık görev yapmayı kabul etmeyen memurların, uyarı cezası verilmeden doğrudan işten çıkarılması kararı ve Yargıtay'ın türbanın yükseköğretim kurumlarında serbest kıyafet olarak düşünülmeceği kararı bu dönemin özgürlük açısından baskıcı kararları olarak görülmüştür.

2000 yılının en önemli olaylarından biri F tipi cezaevleri yapımlarına başlanması, bunun üzerine siyasi tutuklar tarafından süresiz açlık grevine başlanarak protesto edilmiş ve ölüm oruçları başlamıştır. Ölüm oruçlarını durdurma çabaları sonuçsuz kalmış ve bunun üzerine hükümet kararıyla TSK hayata dönüş operasyonu gerçekleştirmiş ve eylemler kanlı bir şekilde bastırılmıştır (Hürriyet, 2000).

2001 yılına baktığımızda siyasi ve ekonomik sıkıntılar göze çarpmaktadır. MGK toplantısında Bülent Ecevit ve Ahmet Necdet Sezer arasında çıkan tartışma ve anayasa kitapçığı fırlatılma hadisesi basın ve kamuoyunda geniş yankı bulmuş, borsa düşmüş, döviz yükselmiş, ekonomik sıkıntılar had safhaya çıkmıştır (Hürriyet, 2001).

Fazilet partisi Laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı eylemleri nedeniyle temelli kapatılması Anayasa Mahkemesi tarafından onaylanmıştır. Nazlı Ilıcak ve Bekir Sobalı' nın milletvekillikleri düşürülmüş ve siyasetten 5 yıllığına men edilmiştir. Kapatılan Fazilet Partisi yerine gelenekçi kanat Recai Kutan önderliğinde Saadet partisi kurulmuş, Recep Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül önderliğinde muhalif kanat ise yeni parti oluşumuna gitmiştir. 14 Ağustos 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın kurucu üyesi olduğu Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) kurulmuştur. Ak Partinin kuruluşu muhafazakâr medyada olumlu karşılanmış ve yeni bir kan olarak görülmüştür (Yeni Şafak, 2001).

Kasım 2002 seçimlerinde en çok oy alan üç partinin seçim beyannameleri ve tutumlarına baktığımızda CHP ve MHP'nin temel hak ve özgürlüklere, demokrasi ve sivil topluma önemli yer verilmediği ve Kürt sorunun konuşulması için gereken asgari konuların gündeme gelmediği görülmektedir. AK Parti'nin seçim beyannamesine baktığımızda İnsan hakları, temel hak ve özgürlüklere, sivil topluma daha çok yer verildiği gözlemlenmektedir. (Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015) AK Parti beyannamesinde de Kürt soruna yer verilmemekle birlikte bu sorunun ilerleyen dönemlerde konuşulmasına fırsat verecek konulara değinilmiştir. Din, mezhep ve etnik ayrımcılık sorunlarına değinilmiş ve işkence, kayıp, gözaltında ölüm ve faili meçhul cinayetlerin üzerine ciddiyetle gidileceği belirtilmiştir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Kopenhag Kriterlerinin benimseneceği belirtilmiştir. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılacağı vaadi de bu konu bakımında önemli bir yer tutmaktadır (Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015).

Kasım 2002 seçimlerinde AK Parti beklenilenin aksine tek başına iktidara gelmiş, birçok köklü siyasi partiler ve liderleri baraj altında kalmıştır. AK Partinin tek başına iktidara gelmesi yaşanan siyasi krizlere ve derinleşen ekonomik krize halk tepkisi olarak yorumlanmıştır (Vatan Gazetesi, 2002), (Yeni Şafak, 2002).

AK Parti'nin ilk iktidar dönemine baktığımızda komşu devletlerle iyi ilişki, ülke içinde toplumsal iç barışı sağlamaya yönelik hamleler ve ekonomik iyileşme adımları görülmüştür. Avrupa Birliği(AB) uyum paketleri kapsamında düşünce ve ifade özgürlüğünü genişletici kararlar alınmıştır. Terörle mücadele kanununda değişiklikler meydana getirilmiş, düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı maddeler çıkarılmıştır. Gözaltı süreleri kısaltılmış, barışçıl toplanma hakkı önündeki engeller kaldırılmış, izin alma yerine sadece bildirme zorunluluğu getirilmiştir. Siyasi partilerin kapatılmasını zorlaştıran kanunlar hayata geçirilmiştir. Ölüm cezası kaldırılmış, işkence suçunu işleyenler hakkında ki davalar öncelikli davalar olarak görülmüştür. Türkçe dışındaki farklı dil ve lehçelerde yayın yapabilme ve özel kurs açabilme imkânı getirilmiştir. Olağanüstü Hal(OHAL) uzatılmayarak 46 kere uzatılan OHAL ortadan kaldırılmış ve yeni bir dönem sinyalleri verilmiştir. Terör Mağdurlarının zararları tanzimi kanuna bağlanıp terör operasyonlarında malı veya canı zarar gören insanların zararlarının tanzimleriyle çözüme yoluna gidilmiştir. Bu tip adımlara baktığımızda Kürt sorunu ve genel olarak sosyal hayatın sağlıklı işleyebilmesi için gerekli temel özgürlükler kapsamında başlangıç adımı diyebileceğimiz adımlar atılmıştır. Eski dönemin önemli kurumlarından olan Devlet Güvenlik Mahkemesi(DGM) kaldırılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi (AİHB) ve Sözleşmesi (AİHS) kabul edilmiş ve iç hukuk parçası haline getirilmiştir. Kopenhag kriterleri uygulanmaya başlanmıştır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2014).

3.2. AK Parti'nin İkinci İktidar Dönemi ve Çözüm Sürecine Giden Yol

3.2.1. 2007 Seçimleri Olaylar ve Söylemler

2007 seçimlerine giderken AK Parti yerel seçimlerden güçlenerek çıkmış, izlediği uzlaşmacı politika ve ekonominin düzelme eğilimde olması, AK Parti'ye olan güvenin artmasına neden olmuştur. Demokrasi için atılan adımlar devam ederken, Kürt sorunu adına da bu dönem de AK Parti kanadından açıklamalar yapılmıştır. AK Parti dönemin Kürt hareketi partisi olan Demokratik Toplum Parti(DTP)'si ile diyalog halinde olmuş ve silahlı mücadele eden terör örgütü PKK'ya karşı sert tutum sergilemiştir. Kürt sorununu vurgulayan en önemli olaylardan biri dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005 Ağustosunda Diyarbakır'da toplu konut açılışı konuşmasında ki açıklamalarıdır. Erdoğan, AK Parti'nin ayrımcılıkları ortadan kaldıran bir parti olduğunu, her bölgeye eşit yaklaşılacağını vurgulamıştır. Her ülkenin geçmişinde hatalar yaptığı gibi bizim ülkemizde de geçmişte hatalar yapıldığını ve bu hatalar ile yüzleşmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kavram olarak Kürt sorunundan bahsederek Kürt sorununun kendi sorunu olduğunu ayrıca Kürt sorununun Türkiye'nin de sorunu olduğu ve bu sorunun çözümünün adresi de kendi hükümetlerinin olduğunu belirtmiştir (Hürriyet, 2005). Bu konuşma Kürt sorunu kavramının hükümet tarafından ilk kez dile getirmesi açısından önemli bir adım olarak görülmüştür. 2006 yılında ise yaşanan terör olayları sebebiyle DTP AK Parti tarafından eleştirilmiş, Başbakan Erdoğan, DTP'nin PKK'ya karşı tavır alması, terör örgütü olarak kabul etmesi ve DTP'nin çözümü masada araması gerektiğini belirtmiştir. Terör örgütü ile masaya oturmaların söz konusu olmayacağını ve terör örgütü ile hiçbir meselenin çözülemeyeceğini söylemiştir (CNNTürk, 2006).

AK Parti'nin 2007 seçim beyannamesine baktığımızda yeni bir sivil anayasa vurgusunu görmekteyiz. Yeni anayasanın devlet-toplum-birey arasındaki ilişkileri hak, özgürlük ve sorumluluk temelinde düzenleyen bir toplumsal sözleşme niteliğinde olması gerektiği belirtilmiştir (2007 Genel Seçimleri Beyannamesi, 2015) . İşkence ve gözaltında ölümlere sıfır tolerans, toplantı, gösteri ve yürüyüş hakkı AİHS standartlarına göre hazırlanması vaatleri önemli görülmektedir. Beynamede Milli Güvenlik Konusunda, Bölücü Terör belası söylemi, Terör ile etkin mücadele ve terör kaynaklarını kurutma, ihmal edilen Doğu ve Güneydoğu'da hizmetlerin genişletilmesi ve seferberlik başlatılması, Milli birliğin sağlanma amacı gibi ifadeler Kürt sorunu açısından dikkat çeken ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır (2007 Genel Seçimleri Beyannamesi, 2015).

E-muhtıra ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile sıkıntılı bir dönemde girilen 2007 seçimlerin de AK Parti tekrardan tek başına iktidar olmuş %46,58 oy olarak bir önceki seçimlere göre 12 puan oylarını yükseltmiştir. Cumhurbaşkanlığı krizinin tırmanması sonucu, Cumhurbaşkanını

halkın seçmesinde içinde bulunduğu 5 maddelik Anayasa değişikliği halkoyuna sunulmuş ve referandumdan %68,95 evet %31,05 hayır oyu çıkararak, AK Parti zaferini perçinlemiştir (Habertürk, 2010). Seçim zaferi ile atılan gazete manşetlerinde halkın AK Parti'ye destek çıktığı ve bildiriye halkın yaptığını belirterek e-muhtıraya vurgu yapmışlardır. İktidara yakın Yeni Şafak gazetesi "Yola Devam" başlığı atarken, Akşam gazetesi "Üçüncü Halk İhtilali" başlığını kullanarak iddialı bir manşet atmıştır (Yeni Şafak, 2007).

2008-2009 yıllarında çözüm sürecine giden yolun başlangıcı olarak kabul edilebilecek adımlar atılmıştır. Farklı dil ve lehçelerde yayın ve reklam yapılabilmesi yasal güvenceye alınmış ve TRT buna öncülük etmiştir. Yerel yönetimleri ve özerk yapısını güçlendirmeye yönelik kanunlar çıkartılmıştır. 1 Mayıs'ın Emek ve Dayanışma Günü olarak Ulusal bayram kabul edilmiştir. Yeni vatandaşlık kanunu ile 12 Eylül öncesi ve sonrası siyasi nedenler ile vatandaşlık hakkı elinden alınan kişilerin bu hakkı geri kazanabilme şansı verilmiştir. Ceza evinde tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla ana dillerinde görüşebilmeleri için tüzük değişikliği yapılmıştır. Üniversitede farklı dil ve lehçelerde akademik araştırma yapılabilmesi, enstitü kurulması ve seçmeli ders konulabilmesi mümkün hale gelmiştir. Mardin Artuklu Üniversitesi'nde Kürt Dili ve Edebiyatı bölümü kurulmuştur. Devlet tiyatrolarında Kürtçe tiyatro oyunları sergilenmeye başlanmıştır. Diyarbakır Valiliği Kürtçe telefon yardım hattı açmıştır. Kürtçe Yayın yapan TRT 6 ve TRT radyosu yayın hayatına başlamıştır. Tüm bu gelişmelere bakıldığında çözüm süreci önündeki temel sıkıntıların aşılması için birçok adım atıldığı görülmektedir (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2014).

Diğer yandan bu yıllarda terörle mücadeleye de devam edilmiştir. Sınır ötesi hava harekâtları yapılmış, terör hedefleri vurulmuştur. PKK saldırıları da 2008'de devam etmiş, özellikle Aktütün karakoluna yapılan saldırı kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır (Haber Aktüel, 2008). 17 güvenlik görevlisinin şehit edilmesi üzerine, terörle mücadelenin arttırılması hükümet gündemine gelmiştir.

3.2.2. 2009 Yerel Seçimleri Olaylar ve Söylemler

2009 yerel seçimlere gelindiğinde çözüm süreci zeminini oluşturan ve olumlu yönde etkileyecek adımlar atılmıştı. Avrupa birliği uyum süreci, dış politikada komşular ile iyi iletişim, ülkede iç barışın sağlanması, bu dönemin siyasi ve sosyal ana hedefleri olarak gözlenmektedir.

Yerel seçimler öncesi Kürt soruna yönelik en ciddi söylem Abdullah Gül tarafından gelmiştir. Bağdat ziyareti sırasında Abdullah Gül'ün Kuzey Irak için Kürdistan yorumu bu süreç için önemli bir adım olarak görülmektedir (Habertürk, 2009). Diğer bir gelişme ise Demokratik

Toplum Partisi lideri Ahmet Türk meclisteki konuşmasının son bölümünü Kürtçe yapmış olmasındır.

AK Parti'nin seçim beyannamesine Kürt sorunu ekseninde baktığımızda dikkat çeken marka şehirler, yerleşme vurgusu, Doğu ve Güneydoğu'ya daha fazla hizmet ve kalkınma vaatleridir. 2009 seçimlerinde AK Parti tekrar birinci parti olmayı başarmıştır. Fakat oyunun 2007 seçimlerine göre azaldığı görülmekte, CHP, MHP, Demokratik Toplum Partisi(DTP) oylarını arttırmış ve Antalya, Adana gibi iki büyük şehri kaybetmiştir (Habertürk, 2009). Bu azalışın sebebi ekonomik kriz, laiklik sorunu ve çözüm sürecine giden yolda ilk tepkiler olarak özetlenebilmektedir.

Fakat seçim sonrası çözüm sürecine gidiş yolu hızlandırıcı hamleler gelmiştir.31 Mayıs 2009'da Abdullah Gül, Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur ve mutlaka halledilmelidir yorumunu yapmıştır (Milliyet, 2009). Daha sonra PKK tek taraflı ateşkesini uzatma kararı almış, DTP ve PKK süreci destekleyen açıklamalar yapmıştır. 1 Ağustosta "Kürt meselesi çözümü: Türk Modeline Doğru" adlı çalıştay yapılmış, dönemin Başbakanı Erdoğan ile DTP Genel başkanı Ahmet Türk TBMM'de görüşmüştür. İçişleri bakanı Beşir Atalay'ın açıkladığı Demokratik Açılım paketi de çözüm süreci açısından önemli bir adım olmuştur. Dönemin Başbakanı Erdoğan, Demokratik açılımın devlet projesi olduğunu ve sorunun çözümü için kararlı olduklarını belirtmiş ayrıca Demokratik açılımın üniter devlet anlayışına zarar vermeyeceğini vurgulamıştır (Takvim, 2009).

Bu olumlu gelişmeler yaşanırken aynı dönem içinde olumsuz diyebileceğimiz olaylarda yaşanmıştır. Bunlardan en önemlileri Habur krizi ve DTP'nin kapatılması olarak değerlendirilebilir.

19 Ekim 2009'da Abdullah Öcalan'ın çağrısı ile 34 PKK'lı'nın Habur kapısından girip teslim oldu. PKK'lı teröristlerin yurda girmesi 50 bin kişinin katılımı ile adeta bir gösteriye dönmesi halktan tepki toplamış ve kamuoyunda uzun bir süre tartışılmıştır. Bu olaya muhalefet partileri CHP ve MHP tepki göstermiş, sürecin karşısında bir pozisyon almış ve Habur krizi üzerinden AKP'nin Kürt açılımı politikalarını eleştirmişlerdir. İktidara yakın gazete ve haber sitelerine baktığımızda yaşananları provokasyon olarak yorumlamış ve iktidar çevresinden açıklamalara yer vermiştir. Yeni Şafak gazetesi "Kandil Sönüyor" başlığını kullanarak olayı, Demokratik açılımın ilk meyveleri olarak görmüş (Yeni Şafak, 2009), Vakit gazetesi "Provokasyona Tepki" manşeti atmış, Cumhurbaşkanı Gül, Başbakan Erdoğan ve Ak Parti Grup

Başkan Vekili Bozdağ'ın sınır geçişinde yaşananları eleştirdiği açıklamalara yer vermiştir (Vakit, 2009).

2007'de Anayasa Mahkemesine açılan dava sonucunda Aralık 2009'da DTP'nin kapatılmasına ve Ahmet Türk başta olmak üzere 37 kişiye siyasi yasak getirilmiş, Ahmet Türk ve Aysel Tuğluk'un milletvekilliklerinin düşürülmesi kararı alınmıştır. DTP'nin kapatılmasıyla birçok eylem ve gösteri gerçekleştirilmiştir. AK Parti ise bu kararı saygıyla karşıladıklarını ifade etmekle birlikte yaşanan durumundan hoşnut olunmadığı belirten beyanlarda bulunulmuştur. AK Parti İstanbul Milletvekili Burhan Kuzu gelen bir soru üzerine DTP'nin kapatılmasında AK Parti'nin bir çıkarı olmadığını belirtmiş (İnternethaber,2010). AK Parti Grup Başkan Vekili Mustafa Elitaş, karara saygı duyduklarını fakat parti kapatmalara karşı olduklarını, AK Parti Adana Milletvekili Dengir Mir Mehmet Fırat ise olayı süreci etkileyeceğini belirtmiştir (Hürriyet, 2009). Nihal Bengisu Karaca terör eylemlerine mesafe almayan, legal bir parti değil de PKK uzantısı gibi davranan DTP'nin kapatılmasını adil olarak yorumlamış fakat bu durumun çözüm istemeyen PKK'nın Şahin kanadı veya Türk ırkçılarının işine yaradığını iddia etmiştir (Karaca,2009).

3.2.3. 2010 Referandumu Olaylar ve Söylemler

2009 sonuna doğru Habur krizi, DTP'nin kapatılması ve terör eylemleri gibi açılımı sekteye uğratan olayların yaşanmış fakat tarafların süreci devam ettirmek istemesi ve bunun üzerine atılan adımlar ile yeniden diyalog sağlanmıştır. Dönemin başbakanı Erdoğan Demokratik açılımda kararlı olduklarını vurgulamış, liberal ve muhafazakâr medyadan da yaşanan olumsuzluklara rağmen destek görmeye devam etmişlerdir (Barlas, 2009), (Karaca, 2009).

2010 geldiğimizde Ocak ayında Beşir Atalay, demokratik açılım paketi olarak da nitelendirilen İnsan Hakları paketini açıklamış ve terörün sonlandırılması için gerek adımların atılacağını belirtmiştir (Takvim, 2010). Şubat ayında Erdoğan çözüm sürecini anlatmak ve destek toplamak için sanatçılar ile bir araya geldi ve sürece katkı sağlamalarını istemiştir.

Bu sırada çeşitli genelgeler ile demokratik açılım paketlerinde açıklanan ve çözüm süreci yolunda olumlu adımlar atılmaya devam edilmekte idi. Bunlardan bazıları;

- Yol ve Kontrol noktalarının azaltılması.
- Yayla ve Meraların yeniden kullanıma açılması.
- Yerleşim birimlerine eski isimlerin iadesi.
- EMASYA protokolünün kaldırılması.

- Farklı dil ve lehçelerde siyasi propaganda yapılması (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2014).

Ülke referandumuna giderken AK Parti sivil anayasa, özgürlük, demokratik anayasa söylemleri üzerinde durmuş, darbe anayasasının değişmesi gerektiği üzerine bir söylem geliştirmiştir. Siyasal kampanyasını, vesayetçi anlayışın yıkılması ve yeni Türkiye'nin önündeki engellerin kalkması üzerine kurmuşlardır (Dünya, 2010). İktidara yakın yazarlar da demokratikleşmenin artması ve askeri vesayetin azalması için evet denilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Mehmet Barlas, her durumda her değişikliğe hayır diyen bir kesim olduğunu, bu referandumun askeri vesayeti temizleyeceğini belirtmiş (Barlas, 2010), muhafazakâr kesimden Nihal Bengisu Karaca ise referandumda Demokratik açılımın devam etmesi, askeri vesayetin kalkması için evet denilmesi gerektiği kaleme almıştır (Karaca, 2019). Muhalefet ise AK Parti'yi Kürt siyaseti üzerinden ve anayasa değişiklik teklifinde ki bazı maddeleri üzerinden eleştirmiştir. Özellikle MHP açılımın ülkeyi bölmeye götüreceğini ileri sürmüş ve referandum kampanyasını açılım eleştirisi üzerine kurmuştur (Milliyetçi Hareket Partisi, 2010) Kürt Hareketinin yeni partisi Barış ve Demokrasi Partisi(BDP) ise Kürt açılımı ile ilgili somut maddeler olmadığını ileri sürerek boykot kararı almış ve destekçilerine sandığa gitmeme çağrısı yapmıştır. Referandumda Evet %54.87 Hayır %45,13 sonucu ile AKP'nin başını çektiği evet bloğu kazanmış ve 2011 seçimleri öncesi güven tazelemiştir (Habertürk, 2010). Hükümete yakın gazetelerde seçim sonuçları memnuniyetle karşılanmış ve bu durum manşetlere de yansımıştır. Star gazetesi "Halk yönetime el koydu" başlığı atarken, Yeni Şafak gazetesi "Millet Kazandı" başlığı ile seçim sonuçlarını duyurmuş, Sabah gazetesi ise "Türkiye darbe ayıbını temizledi" başlığını manşetlere taşımıştır (Foto Gündem, 2010).

3.2.4. 2011 Seçimleri Öncesi ve Sonrası Olaylar ve Söylemler

AK Parti 2011 seçimlerine giden yolda 3. İktidar dönemini yaşamak, çiraklık ve kalfalık döneminden sonra ustalık dönemi olarak nitelendirdiği dönem için seçim vaatlerini çeşitli söylemler üzerine kurmuştur. Bunların başlıca başlıkları ekonomik istikrar, demokratikleşme, terör sorununu çözme ve yeni sivil bir anayasa olarak sıralayabiliriz.

Seçim beyannamesinin ilk bölümünü ileri demokrasi başlığı altında, seçimin temel vurgularından olan demokratikleşme ve yeni anayasa söylemleri oluşturmaktadır (Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015).

AK Parti ilk iktidar dönemini Türk demokrasisi açısından normalleşme süreci, ikinci iktidar dönemini ise demokratik açılım süreci olarak nitelendirmektedir. İktidar dönemlerinde demokratik birçok adım atılmış ve çözüm sürecine giden yolu açmıştır.

2011 seçimleri vaatlerine baktığımızda AK Parti, toplumsal bütünlük ve dışa açılımın sağlanması için terör sorununun çözülmesini bir zorunluluk olarak vurgulanmıştır. Terör sorununun, toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmenin önündeki önemli bir engel olduğu ve bu sorunun artık eski yöntemler ile çözülemeyeceği vurgulanmıştır.

Milletin arzusunun terörün bitmesi olduğu, Terör sorununun demokratikleşme yoluyla her kesimi kapsayacak şekilde çözülmesi gerektiği belirtilmiştir. Akan kanın durması gerektiği vurgusu beyannamede yer almıştır. Kürt sorunu kavram olarak beyannamede yer bulmuş ve Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi ile Kürt sorununun çözümü için kapsamlı bir çalışma yapıldığı ve demokratik açılımın bu proje kapsamında yürütüldüğü beyannamede yer almıştır. Daha önceki hükümetlerin bu sorunun çözümü için yaptığı yanlışlar vurgulanmış, Kürt sorununun güvenlikçi yaklaşım ile değil soruna çok boyutlu bakarak, sosyo-ekonomik ve siyasal-kültürel yaklaşım ile çözülebileceği belirtilmiştir (Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015).

Demokratikleşmenin, terör sorununun darbe anayasası ile çözülemeyeceği, bu sürecin nihayete ermesi için 2004, 2007 seçimlerinin ve 2010 referandumunun önünü açtığı yeni bir anayasa gerekliliği belirtilmiştir. Bu anayasanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine(AİHS) uygun, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi(İHEB) ilkelerine ve standartlarına uygun olması, bu anayasanın hazırlanmasında her kesimi kucaklayacak geniş bir mutabakat ile yapılmasının sağlanacağı vaadi dikkat çekmektedir (AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2015).

AK Parti bu vaatler için uyguladığı seçim stratejisine baktığımızda, Kürt sorununa seçim döneminde yeteri kadar vurgu yapılmamış ikinci planda tutulmuştur. Milliyetçi oyları kaybetmemek adına milliyetçi söylemlerde bulunulmuş ve üniter devlet, tek millet, tek bayrak vurgusu yapılmıştır (Selvi, Anketler ve ikaz eğilimi, 2011), (Karaca, 2011).

Bu vaatler halkta karşılığını bulmuş nitekim oylarını arttırarak genel oyların %49,95 ini almıştır. Kürt sorununun diğer muhatabı olarak görülen BDP ise bağımsız adaylar ile girdiği seçimde oylarını arttırdığı görülmüştür (Habertürk, 2011).

2011 seçimlerinde AK Parti tek başına iktidar olmuş fakat anayasa değişikliğini tek başına yapacak çoğunluğu sağlayamamıştır. Seçim sonrasında dönemin başbakanı Erdoğan herkesi kucaklayıcı ve ılımlı mesajlar vermiş. Kabine yer alacak partiler ile diyalog halinde olacaklarını

belirtmiştir (Selvi, 2011). Seçim döneminde yavaşlayan demokratik açılım süreci seçim sonrasında hız kazanmış, bu konuya cesaretle yaklaşılmasını beraberinde getirmiş, hükümet, kamuoyu ve basın Kürt sorunu ile ilgili artık daha net söylemlerde bulunmaya başlamıştır.

2012 yılına geldiğimizde çözüm süreci başlangıcı öncesi çok kritik bir yıl olarak karşımıza çıkmaktadır. 2011 biterken ortaya çıkan PKK'lı sanılıp sınırı geçmekte olan 34 kişinin hayatını kaybettiği Uludere olayı, Arap baharı ve Suriye'de ki iç savaş ve Kobani bölgesinde Kürt Özerk bölgesinin oluşması, iç siyasette ve PKK'nın tutumunda da ciddi değişiklikler meydana getirmiş ve PKK'nın terör eylemleri süreci başlamadan bitme noktasına gelmiştir.

Bu yılda atılan adımlara baktığımızda dikkat çeken olay Recep Tayyip Erdoğan ve Leyla Zana görüşmesiydi. Görüşmenin olumlu geçtiği belirtilmiş, TBMM'de 1 Temmuzda bir basın toplantısı gerçekleştirilmiş, görüşmede Abdullah Öcalan'ın ev hapsine alınabileceği, Oslo görüşmelerinin yeniden başlaması gerektiği gibi konuların konuşulduğu belirtilmiştir (Ensonhaber, 2012).

Bu süreçte Kürt sorununun çözümüne yönelik adımlar, azınlıklara ait gazetelerin resmi reklam yayımlayabilme hakkı tanınmıştır. Kürt Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalının açılması, TRT'nin Kürtçe haber sitesi faaliyete geçmesini gerçekleştirmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı destekli Kürtçe tiyatro oyunlarının sergilenmesi, TRT destekli Kürtçe türkülerden oluşan albüm çıkarılması gibi adımlar atmaya devam edilmiştir (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2014).

Öte yandan PKK'nın final yılı olarak belirttiği 2012 yılında eylem ve saldırılarına hız vermiştir. PKK, CHP Tunceli milletvekili Hüseyin Aygün'ü kaçırmış ve 2 gün sonra serbest bırakmıştır. 20 Ağustos 2012'de Gaziantep'te bomba yüklü araçla saldırı gerçekleştirmiş, saldırıda 10 kişi öldürülmüştür. Saldırıya tepki gösteren vatandaşlar BDP binasına yürümüş ve tepki göstermişlerdir. Dönemin AK Parti Genel Başkan Yardımcısı Ömer Çelik saldırılara karşı şu açıklamalarda bulunmuştur:

"PKK, 'devrimci halk savaşı başlatacağım' diye çıktığı yolda, halk desteği bulamayınca artık Antep'te sivil halka doğrudan saldırmaya başladı. Bu yeni aşama, PKK'nın arkasındaki organizasyonun hedefleriyle uyumludur. PKK, Sokakta kaos çıkmasını istiyor. Vatandaşlarımızı kışkırtıyor. Buna karşı, bütün kesimlerin sağduyulu davranarak cevap vermesi gerekir. Kimse, güvenlik güçlerinin misyonuna soyunmamalıdır." (İnternet Haber, 2012). Çelik bu açıklamasıyla, PKK'nın ardında bir oluşum olduğu ve PKK'nın saldırılarının da bu oluşumun etkili olduğu ima edilmektedir.

Dönemin TBMM başkanı Cemil Çiçek basın ile yaptığı toplantıda terör ile mücadele etkin bir tavır alınması gerektiğini belirtmiştir. Önceki dönem güvenlikçi anlayışı terk edip demokratik adımlar atıldığı, hak ve özgürlükleri genişletici politikalar benimsediklerini fakat bu adımları PKK'nın propaganda sebebi yaptığını, kendileri sayesinde bu adımların atıldığı algısı yaratmaya çalıştıklarını söylemiştir. Terör örgütüne katılmış herkesin silah bırakması, teröre karşı tüm partiler ve STK'ların ortak tepki vermesi, yeni bir anayasa gibi maddelerin olduğu "Teröre karşı ulusal mutabakat metni" hazırlandığını ve bu metni meclise getireceklerini açıklamıştır. BDP'nin PKK ile arasına mesafe koymaması ve terör olaylarını kınamaması barışçıl çözümü zorlaştırdığını ifade etmiştir (Hürriyet, 2012).

PKK saldırıları Eylül ayında daha da artmış Şırnak ve Bingöl'de saldırılar düzenlemiş ve çok sayıda şehit verilmiştir. Suriye'deki gelişmelerden sonra PKK Şemdinli'ye çok sayıda terörist kaydırmış, bölgesel bir alan hâkimiyeti sağlama çabası içine girmiştir. Kobani gibi bir özerk bölge yaratmak için Hakkâri ve Şırnak'ta il ve ilçe merkezlerine PKK bayrağı çekmeye girişimleri olmuştur. Çatışmaları yorumlayan dönemin BDP Eş Başkanı Demirtaş yaşanan olaylar ile ilgili:

"Ordu sadece havadan karakollara lojistik destek yapıyor. Karadaki denetim PKK tarafından ele geçirilmiş durumda. Bunu saklamak için manipülatif açıklamalar yapılıyor. Hakkari Valisi 'operasyon bitti' diyor. Ordu operasyon yapmadı ki bitsin. Durum öyle değil. Askeri açıdan PKK'nın bitirilemeyeceğini Şemdinli'de 40 gündür süren savaş ve acı gerçek bir kez daha ortaya koydu. Oradan çıkarılması gereken sonuç şudur. Kürt sorunu tankla topla halledilecek sorun değil. PKK askeri olarak bitirilse de Kürt sorunu ortadan kalkmayacaktır. Bence doğru sonuçlar çıkarılırsa bu aşamada ciddi radikal değişikliklerle hükümet müzakereleri gündemine alırsa hep birlikte ölümleri ve akan kanı durdurabiliriz. BDP olarak daha güçlü bir şekilde destek vermeye hazırız. Hükümetin ciddi ve radikal politika değişikliği ile savaş konseptinden çıkıp müzakere konseptine geçmesi gerekir. Böyle bir sürece girilirse BDP hükümet ile bu konuları görüşür, destek olur. Ama güvenlikçi konseptten vazgeçilmesi gerekir. İki tarafın da savaşı artık bir seçenek olmaktan çıkarıp yeni bir müzakere süreci başlatması lazımdır. Şemdinli bunu yakıcı bir şekilde göstermiştir" şeklinde beyanı dikkat çekmiştir (T24, 2012). Demirtaş'ın bu açıklamada ordunun sadece havadan lojistik destek yaptığını ve karada hakimiyetin PKK'da olduğunu söylemesi, ordunun PKK karşısında etkin mücadele edemediğini üstünlüğün PKK'da olduğu algısı yaratma amacı güden ve Kürt sorununun askeri değil barışçıl yollar ile çözülme yoluna gitmesinin hükümet içinde iyi olacağı algısına zemin hazırlayacak söylemler olmuştur.

TSK, artan saldırılara karşı Şemdinli operasyonu ile 11 gün süren çatışmada bölgeyi teröristlerden temizlemiş ve tekrar kontrol altına almıştır.

Tüm bu olayların yaşanmasına, karşılıklı suçlayıcı açıklamalara rağmen siyasi müzakereler devam etmiştir. 2012 yılının sonu aralık ayında dönemin Başbakanı Erdoğan, MİT'in Kürt sorunu çözümü için Abdullah Öcalan ile görüşmeye İmralı'ya gittiğini duyurmuştur.

3.3. Çözüm Süreci Başlangıcı ve Bitişi

2013 yılı İmralı süreci, Barış süreci olarak da adlandırılan, kamuoyunda ve hükümetin tercih ettiği söylem olan Çözüm sürecinin resmi olarak başladığı ve birçok siyasi olayın yaşandığı Türk siyasi tarihinde önemli bir yere sahiptir.

AK Parti, iktidara geldiğinden bu yana ilk yıllarında normalleşme süreci olarak nitelendirdiği dönemde ve daha sonra demokratik açılım olarak adlandırdığı dönemde Kürt sorununun çözümüne yönelik birçok adım atılmıştı. 2013 yılının Ocak ayında görüşmeler artmış ve BDP kanadından Ahmet Türk ve Ayla Akat İmralı'ya Abdullah Öcalan ile görüşmeye gitmiştir.

Şubat ayında 2. İmralı görüşmesi gerçekleştirilmiştir. 2. İmralı görüşmesinin tutanaklarının devletin denetiminden geçmeden tüm çıplaklığı ile ortaya çıkmıştı (Durukan, 2013). Bu durum kamuoyunda büyük bir yankı uyandırdı ve siyasal açıdan kriz yarattı (Milliyet, 2013). Milliyet gazetesinde yayımlanan tutanaklar, hükümet ve hükümete yakın yayın organları tarafından eleştirilmiş, bu olayın süreci sabote etmeye yönelik bir girişim olarak yorumlamışlardır. (Akdoğan, 2013). Tutanaklarda süreç için tehditkâr söylemler dikkat çekmiş ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi çözüm sürecinde önemli somut adımlar atılması gerektiği belirtilmiştir. Diğer önemli bir husus, Öcalan'ın başkanlık sistemine olumlu baktığı ve Erdoğan'ı destekleyebileceğini belirtmiş olmasıdır (T24, 2013). Diğer yandan tutanakların sızdırılması ile ilgili BDP genel merkezinde görevli iki kişi işten çıkarılmıştır.

Mart 2013'te Abdullah Öcalan'ın Nevruz kutlamalarında Kürt sorununun çözümüne yönelik adımları öven ve PKK'nın silah bırakmasını söylediği mektubun okunması Çözüm Sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Çözüm sürecinin resmîyet kazanmasıyla birlikte Kürt sorununun çözümü için diyalog durumundan müzakere durumuna geçilmiştir (Çandar, 2011). Hükümet Çözüm Sürecinde karşı muhatap olarak Abdullah Öcalan'ı görmüş, BDP ise ikincil ve aracı bir rol oynamıştır.

Hükümet sanıklara anadilde savunma hakkı gibi Çözüm Sürecine yönelik adımlar atmaya devam etmiş ve en önemlisi Meclisin aldığı "Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm

Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu Kurulması'' kararı olmuştur. Bu kararla Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş ve Çözüm süreci için Meclis Araştırması başlamıştır. Bu dönemde askeri operasyonlar durdurulmuş, özel harekât polisleri ve askeri personelin kullanma yetkileri sivil otoritelere, valilere devredilmiştir. (Köse, 2017) .KCK davalarında tahliyeler başlamış ve sayısı 200'e ulaşmıştır. Hükümet tarafından toplumu Çözüm süreci hakkında bilgilendirmek ve sürece dâhil etmek adına gazeteci, yazar, sanatçı ve oyuncu kimleriyle bilinen kişilerin de olduğu 63 kişilik Akil İnsanlar Heyeti (AİH) oluşturulmuştur. Bu heyet ülkenin belirli bölgelerini gezerek halkın Çözüm Süreci anlayışını anlamaya çalışmış, endişelerini ve eleştirileri dinlemiş, hükümete rapor etmiştir (Hürriyet,2013). Diğer yandan Öcalan'ın mektubundan sonra PKK tek taraflı ateşkes ilan etmiş, 25 Nisan'da Murat Karayılan PKK'nın ön şartsız çekileceğini belirtmiştir. Ve PKK unsurları sınırlı olsa da Türkiye'den çekilmeye başlamıştır.

Muhalefet Çözüm Sürecine karşı bir tutum sergileniş, MHP Çözüm Süreci karşıtı mitingler düzenlemeye başlamış, CHP ise hükümeti sürecin inisiyatifini PKK'ya bırakmakla suçlamıştır. Çözüm süreci için kurulan Meclis Araştırma Komisyonu mayıs ayında ilk toplantısını yapmış, komisyona CHP ve MHP üye vermemiştir.

Mayıs ayında o zaman kadarki en kanlı terör saldırısı gerçekleşmiş, Hatay Reyhanlı'da bomba yüklü iki araçla yapılan saldırı sonucunda 45 kişi ölmüş, 100'den fazla kişide yaralanmıştır (Hürriyet, 2013). Suriye'de yaşanan iç savaş, oluşan kaos ortamı Türkiye'de ki Irak Şam İslam Devleti(IŞİD) tehdidinin boyutlarını da gözler önüne sermiştir.

Mayıs ayının diğer büyük olayı 2013 yazını ve ileri ki yılları da etkileyecek Gezi protestoları olmuştur. Gezi parkında ağaçların sökülmesi karşı çıkan protestoculara Çevik Kuvvetin müdahalesi ile başlayan olaylar büyüyerek, kitlesel bir protestoya dönüştü. Gezi protestoları İstanbul Taksim başta olmak üzere, büyükşehirlere ve çeşitli şehirlere sıçramış ve hükümet politikalarına karşı büyük protestolara dönüşmüştür.

Gezi protestoları başladığında BDP, çözüm sürecinin sekteye uğrayabileceği düşüncesiyle protestolara temkinli yaklaşmıştır. Bu durum protestocular ve halkın belli bir kesimi tarafından eleştirilmiştir. 7 Haziran'da Öcalan ile görüşen Demirtaş Öcalan'ın:

"Öncelikle herkese selam ve saygılarımı sunuyorum. İçinde bulunduğum süreci sağlıklı yürütmek için devletle olan görüşmelerim devam ediyor. Şu anda devam eden çatışmasızlık ortamı tümüyle benim çabam ve inisiyatifimle gelişmiştir. Şu ana kadar üzerime düşen sorumluluğu fazlasıyla yerine getirdim. Umarım hükümet de kendi üzerine düşen sorumluluklara aynı ciddiyetle

yaklaşır. Bu dönemde beni kullanıp aldatabileceğini düşünenler yanılıyor. Tarihi sorumluluklarının farkında olan bir önderim. Çabalarım daha fazla demokrasi ve özgürlük için. Muhataplarımın da bu fırsatı doğru değerlendirerek aynı çaba içinde olmalarını diliyorum." dediğini belirtmiş, Gezi parkı olayları için de;

"Direnişi anlamlı buluyor ve selamlıyorum. Elbette ki bu duruş yeni bir siyasal kırılma yaratmıştır. Ancak hiç kimse ulusalcı, milliyetçi, darbeci çevrelere de kendini kullandırmamalı. Bu hareketin onların denetimine girmesine Türkiyeli demokrat, devrimci, yurtsever ve ilerici çevreler izin vermemelidir" sözleri dikkat çekmektedir (Akşam, 2013). Bu söylemlere baktığımızda Öcalan kendisini bu süreçte en önemli aktör olarak gördüğü göstermekte ve hükümete gözdağı vermektedir. Ayrıca Gezi parkı olaylarına da temkinli yaklaştığı söylemlerine yansımıştır.

Temmuz ayında da Gezi protestolarının etkisi devam etmiş, eylemlere katılanlara polis müdahalede bulunmuş ve gözaltılar başlamıştır. PKK bu süreçte kalekolların yapımını engellemek için eylem çağrısında bulunmuş, Lice’de kalekol ve yol çalışmalarını protesto edenlerden bir kişi hayatını kaybetmiştir. Barış süreci devam ederken PKK diğer yandan şehir yapılanmasını oluşturmaya başlamıştır. YDG-H(Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi) Doğu ve Güneydoğu Anadolu şehirlerinde asayiş birimleri kurdu. Yol kesme, araç yakma eylemlerine başladı. Şehirdeki protestolarda en ön safta bu gençler durmaya başlamıştır. Bu oluşum da barış sürecindeki tarafların güvensizliğini arttıran bir etken olmuştur.

KCK eş başkanı Cemil Bayık BCC Türkiye’ye konuşmuş, Hükümetin belirli bir programı ve eylem planı olmadığı, sürecin seçimlere ve siyasi ranta kurban edildiğini, AK Parti’nin kendilerini oyalayarak belediye ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanmak istediklerini, 1 Eylül’e kadar hükümet adım atmazsa geri çekilmenin duracağı ve çekilenlerinde geri geleceğini söylemiştir (Bayık, 2013) . İçişleri Bakanı Muammer Güler geri çekilmenin sadece %20’lerde olduğunu ve bu durumda ikinci aşamaya geçilmesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Nitekim 9 Eylül’de halen tatmin edici bir adım atılmadığı gerekçe gösterilerek PKK tarafından geri çekilmenin durduğu ilan edilmiştir.

Diğer yandan hükümet 30 Eylül’de demokratikleşme paketi açıklamıştır. Özel okullarda Kürkçe eğitim serbest kalmış, Andımız kaldırılmıştır. BDP ve DTK bu adımları yetersiz bulmuş, bunun demokratikleşme paketi değil seçim paketi olduğu açıklaması yapılmıştır (Akşam, 2013).

16 Kasım 2013'te Diyarbakır Toplu Açılış Törenine Irak Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanı Mesud Barzani ve Şiwan Perver davet edilmiş, çözüm sürecine yönelik olumlu mesajlar verilmiştir. Konuşmasında Mesud Barzani:

“Yeni bir tarih oluşturma zamanıdır. Sevinç içindeyim. Kimse savaştan bir hayır görmedi. Barış temelini çok cesurca atan Recep Tayyip Erdoğan'a çok teşekkür ediyorum. Kürt ve Türk kardeşlerimden barış projesini desteklemesini istiyorum. Çözüm sürecini tüm gücümüzle destekliyoruz ve destekleyeceğiz. 15 sene önce böyle bir şey yapamazdık” sözlerini söylemiştir.

Dönemin Başbakanı Erdoğan, dağdakilerin indiği, cezaevlerinin boşaldığı, Türkiye'nin birlik olduğu bir yeni bir Türkiye'nin görüleceğini söylediği konuşmada şunları belirtmiştir:

“2005'te Diyarbakır'da "Sizin meseleniz bizim meselemizdir" dedik, sözümüzün arkasındayız. Bizi tehdit ettiler, engeller çıkardılar ama aştık. Biz annelerin, babaların gözyaşlarını dindirmeye, gençlerin ölümünü durdurmaya söz verdik. Yeni Türkiye'yi hep birlikte inşa ediyoruz. Bu Cumhuriyet senindir. Ne kadar İzmirli'nin, Ankaralı'nın, İstanbullu'nun ise o kadar da senin devletindir. Bu vatanın öz be öz vatandaşıdır. Hiç kimse kimseye ikinci sınıf insan muamelesi yapamaz. Yeni Türkiye'de inkâr, ret, asimilasyon olamaz, olmayacak. 23 Nisan 1920'de olduğu gibi Türk de, Kürt de, Arap da bu ülkenin birinci sınıf vatandaşıdır. Her yerde eşit haklara sahip olacaklar” (Sabah, 2013). Erdoğan, Çözüm sürecinin milliyetçi seçmene içselleştirme söylemi olarak kullandığı analar ağlamasın, akan gözyaşı dursun söylemleri bu açıklamalarda da ön plandadır. Diğer önemli bir hususta 1920 anayasasına vurgu yaparak sürece soğuk duran kesimleri ikna etmeye yönelik bir söylem olmuştur. Diğer yandan törende BDP kanadından kimsenin olmaması ise dikkat çekmiştir.

2013 yılının son ayında yaşanan Fetullahçı Terör Örgütü(FETÖ)'nün hükümete karşı yaptığı 17-25 Aralık operasyonu gündemi sarsmıştı. Aralarında dönemin üç bakanının oğulları da bulunan, birçok iş adamı ve bürokrat yolsuzluk operasyonu adı altında gözaltına alındı. Bu durum Hükümet kanadında seçimler öncesi Hükümeti itibarsızlaştırmak ve zayıflatmaya çalışmak olarak yorumlanmıştır. Dönemin Başbakanı Erdoğan hiçbir tehdide boyun eğmeyeceklerini söylemiştir (Yeni Şafak, 2013). Muhalefet ise adı geçen isimlerin yargılanması ve bakanların istifa etmesi gerektiğini belirtmiş ve hükümeti suçlamıştır.

Öcalan ile görüşen BDP-Halkların Demokratik Partisi(HDP) heyeti Abdullah Öcalan'ın yaşanan olaylar için çözüm sürecine darbe olarak nitelendirdiğini belirtmiştir (Hürriyet, 2014).

3.3.1. 2014 Yerel Seçimler ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Olaylar ve Söylemler

2014'te seçim atmosferine girilmesi, çözüm sürecine seçim hesaplarının da dahil olmasına sebep olmuş, seçimler ve Suriye'de yaşanan gelişmeler ile süreç yavaşlamaya ve karşılıklı suçlamaların artmaya başlamıştır.

PKK'nın Suriye kolu olan PYD Suriye'nin Rojava bölgesinde demokratik özerklik ilan etmiş, Suriye'deki Kürtlerin batı ülkelerinin desteği ile IŞİD karşısında elde ettiği başarılar Türkiye'de de yankı bulmuş. PKK yayın organları AK Parti'nin IŞİD kolu olan El-Nusra'ya destek verdiğini, bu savaşta Kürtlere destek vermediğini iddia etmiştir.. KCK tarafından da sürecin bittiğine yönelik açıklamalar gelmekte ve Öcalan'ın hapiste olduğu müddetçe geri çekilmenin olmayacağı 30 Mart yerel seçimlerinden sonra adım atılmaması durumunda sürecin tamamen biteceği söylenmiştir (Cumhuriyet, 2014).

21 Mart Nevruz kutlamalarında Abdullah Öcalan'ın mektubu okunmuş, Öcalan'ın KCK kanadına göre daha itidalli mesajlar verdiği görülmüştür. Mektubunda demokratik adımların kararlı bir şekilde adım atılmasını, yola birbirini takip eden darbelerle mi yoksa tam ve radikal bir demokrasi ile devam edileceği sorusuna vurgu yapmıştır. Öcalan'ın mektubunda süreç ile ilgili:

''Şu ana kadar yürütülen bir diyalog süreciydi ve önemliydi. Bu süreçte iki taraf da birbirlerinin iyi niyetini, gerçekçiliğini, yeterliliğini test etmiştir. Bu testten hükümetin ağırdan alma, tek taraflı yürütme, yasal temelden kaçınma ve uzatma tutumuna rağmen iki taraf da barış arayışından kararlılıkla çıkmıştır. Gelgelelim diyalog süreçleri önemli olmakla birlikte bir bağlayıcılık içermezler. Bundan dolayı da kalıcı bir barış için yeterli güvence oluşturamazlar. Geline noktada müzakere sistematiği için yasal bir çerçeve kaçınılmaz olmuştur.

Barış savaştan daha zordur ama her savaşın da mutlaka bir barışı vardır. Biz direnirken korkmadık, barışırken de korkmayacağız.

Bizim direnişimiz, kardeş halklara karşı değil, hegemonik karakterli, yok sayan, imha eden, inkâr eden zulüm düzenine karşı olmuştur. Dolayısıyla barışımız da hükümetler ya da devletler için değil, bu toprakların binlerce yıllık kadim değerlerini özümseyen, dünya kültürel mirasının eşsiz hazırlayıcısı olan Anadolu, Kürdistan ve Mezopotamya halkları içindir. Hükümet ve devlet bu gerçekliğe uygun bir ciddiyet geliştirmekle yükümlüdür'' açıklamalarını yapmıştır (Timetürk, 2014). Öcalan diyalogların bağlayıcılığı olmadığını belirterek yasal sürece geçmenin gerekliliği üzerinde durmuş ve kendilerinin bu hususta ciddiyetle durduklarını belirterek, hükümetin süreci yasal zemine oturtacak adımlar atması gerekliliği üzerinde durmuştur.

AK Parti'nin 30 Mart Yerel Seçimler beyannamesine baktığımızda çözüm sürecine yönelik demokratik adımların devam ettiğini görmekteyiz. Seçim beyannamesinde merkezi hükümetin birçok yetkisinin yerel yönetime aktarma, yerel yönetimleri güçlendirme, şehirlerde atanmışlardan daha çok seçilmişlerin etkin olacağına dair vaatler dikkat çekmektedir (Ak Parti Tanıtım ve Medya Daire Başkanlığı, 2015).

30 Mart Yerel Seçimlerde AK Parti %43,32, CHP %25,59, MHP %17,63, BDP %4,64 oy almıştır. Sonuçlara baktığımızda bir önceki yerel seçimlere göre oyu yaklaşık %5 artmış, bir önceki genel seçimlere göre ise oyu yaklaşık %6 düşmüştür. BDP tarafında ise bir önceki yerel seçimlere oranla oyları %1 düşüş göstermiştir. Muhalefet kanadında ise MHP oyları ve CHP oyları %1-2 bandında artış göstermiştir (Habertürk, 2014).

Gezi olayları, 17-25 Aralık operasyonları ile kan kaybı yaşanacağı düşünülen AK Parti gücünü koruduğunu göstermiş ve bu süreçlerden oy açısından ciddi bir zarar almadığı görülmüştür.

Yerel seçimlerden sonra çözüm süreci hız kazanmış adımlar atılmaya devam etmiştir. MİT kanununda değişiklik yapılmış, MİT çalışanlarının tutuklu ve hükümlülerle ile terör örgütleri dâhil olmak üzere Milli güvenliği tehdit eden tüm unsurlarla görüşmesi maddesi eklenmiştir. AK Parti Diyarbakır'da çözüm çalıştayını düzenlemiş, bakanlar, bölge milletvekilleri, akademisyenler, akil insanlar, gazeteci, sivil toplum örgütleri çalışmaya katılmıştır. Çalıştayda ciddi adımların atılacağı, sürece yeni bir ivme kazandırılacağı belirtilmiştir. Mecliste çözüm sürecine hukuki zemin sağlayacak olan 'Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesi' kanunu kabul edilmiştir. Bu kanuna göre terörün sona erdirilmesi için gerekli siyasi, hukuki, psikolojik, insan hakları, güvenlik gibi alanlarda atılacak adımlar belirlenecek, silah bırakan örgüt mensuplarının geri dönüş ve rehabiliteleri için gerekli tedbirler alınacak. Bakanlar kurulu gerekli kararları almaya yetkili kılınmış ve Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı da koordinasyon ve sekretarya hizmetlerini yürüteceği belirtilmiştir. Türk Dil Kurumu(TDK) tarafından Kürtçe-Türkçe ve Türkçe-Kürtçe sözlük basılmıştır (Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2014).

Cumhurbaşkanlığı seçimlerine yaklaşırken AK Parti adayı Recep Tayyip Erdoğan, CHP-MHP ortak adayı Ekmeleddin İhsanoğlu ve HDP'nin Selahattin Demirtaş olmuştur.

Recep Tayyip Erdoğan seçim için bir vizyon belgesi açıklamış, demokratik, müreffeh, öncü ülke söylemlerini kullanmıştır. Seçim kampanyasını Yeni Türkiye söylemi dikkat çekmekte ve eski Türkiye'nin anlayışına, vesayetine karşı bir seçim olduğunu vurgulayan Erdoğan toplantıda kendisine yönelik 'baskıcı' söylemine karşılık:

"Baskıcı bir başbakan, kendisine her gün hakaret edilmesine müsaade etmez. Özgürlükler ihlal edildiğinde de yasaların dışında mahkemelerin dışında başvuracağımız hiçbir merci olmadı. Eski Türkiye devletin etrafına kümelenmiş seçkincilerin, elitlerin, çetelerin dışında herkes için karanlık Türkiye'ydi. Hepimiz eski Türkiye'nin acılarını yaşadık. Eski Türkiye artık eskide kalmıştır." yanıtını vermiş, Çözüm süreci ile ilgili de konuşan Erdoğan, Cumhurbaşkanı olarak çözüm sürecinin en yakın takipçisi ve destekçisi olacağını belirtmiş: *"Bu kardeşlik, bu Türkiye'yi ayağa kaldırma projesini, bu demokratik çözüm sürecini inşallah hep birlikte nihayete erdireceğiz"* söyleminde bulunmuştur (BBC, 2014).

Çözüm sürecine ile ilgili olarak vizyon belgesine baktığımızda, paradigma ve zihniyet değişimini öngören çözüm sürecinin Türkiye'nin aydınlık yönü olduğu, devletin tüm birimlerinin koordinasyonlu çalışması, silahsızlandırma ve yeniden hayata katılım sağlanması ile kangren olmuş bir meseleyi kökten çözüleceği belirtilmiştir. Çözüm sürecinde siyasi hesapların bir kenara bırakılmasını, akan kanın durdurulması için cesur adımların atılması gerektiği, herkesin devletin karşısında ikincil, dışlanmış hissetmeyeceği ortak hayallerin olduğu bir Türkiye hedefi vurgulanmıştır (AK Parti İstanbul İl Başkanlığı Teşkilatı, 2014).

HDP'nin Selahattin Demirtaş'ın aday göstermesi, çözüm süreci ile birlikte söylemlerinin geniş kesimlere ulaştırma ve Kürt hareketinin Türkiyelileşme yönünde attığı adımlar bu seçim sürecinde dikkat çekmiştir. Seçim atmosferinde dikkat çeken sorulardan biri de HDP'nin Türkiye partisi olup olamayacağı olmuştur. Çözüm süreci döneminde doğu ve güneydoğuda oylarını arttıran BDP/HDP batı bölgelerinde çözüm süreci ortağı olmalarına karşın muhalif bir tutum, Erdoğan karşıtı söylem ve Selahattin Demirtaş'ın kamuoyundaki olumlu bir siyasi figür olması üzerine bir strateji geliştirilmiştir.

Nitekim 10 Ağustos 2014'te yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde AK Parti adayı Recep Tayyip Erdoğan %51.80 oy alarak ilk turda seçilmiş ve Cumhurbaşkanı olmuştur. CHP-MHP adayı Ekmeleddin İhsanoğlu %38,45 oy almış ve ana muhalefet kanadı ciddi bir hayal kırıklığı yaşamıştır. HDP adayı Selahattin Demirtaş ise %9,76 oy alarak beklentilerin üstünde oy almış ve Türkiye partisi olma adımları karşılık bulmuş ve oyları geçen seçimlere göre artmıştır. Seçim sonuçlarına baktığımızda çözüm süreci tarafında olan partilerin adayları ciddi oy oranına sahip olduğu ve süreçte zaman zaman tikanmalar ve karşılıklı suçlamalara rağmen halk tarafından destek bulmaya devam ettiği gözlemlenmektedir.

Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı seçilmesiyle birlikte AK Partide yapılan kongre sonucunda genel başkan Ahmet Davutoğlu seçilmiş ve Başbakan olmuştur.

Seçimden sonra çözüm süreci görüşmeleri devam etti. Hakan Fidan İmralı'ya giderek Öcalan ile yol haritası üzerine görüşme gerçekleştirdi. Hükümet kanadından çözüm sürecinin hızlandırılacağı ve genişletileceği fakat PKK'nın yol kesme, mahkeme kurma gibi illegal faaliyetleri sonlandırması gerektiği vurgulanmıştır. Görüşmeler devam ederken Suriye'de IŞİD Suriye Kürtlerinin yaşadığı ve kontrolü altında olan Kobani' yi kuşatmış, bu durum Türkiye'de geniş yankı uyandırdı. HDP ve PKK kanadından hükümetin bu duruma sessiz kaldığı ve IŞİD'e destek verdiği iddia edilmiştir. HDP kuşatmanın bertaraf edilebilmesi için Kuzey Irak'tan gelecek askeri yardım için Türkiye toprakları üzerinden koridor açılması talebinde bulunmuş ve hükümetin kuşatmayı durdurmaya yönelik adım atması gerektiği söylenmiştir. Kobani'nin düşmesi halinde çözüm sürecinin son bulacağını söylemiştir. Kuşatmadan kaçan yüz binin üzerinde sığınmacı Türkiye sınıra gelmiştir. Ve aynı gün Musul'da rehin bulunan Türkler IŞİD tarafından serbest bırakılmıştır. Bu sırada TSK'nın sınır Suriye ve Irak'ı kapsayan sınır ötesi harekât ve yabancı silahlı unsurların Türkiye topraklarından bulunması teklifi mecliste kabul edilmiştir.

6 Ekim'de HDP MYK'sı toplanmış, toplantı sonrası acil eylem çağrısı yapılmıştır. Açıklamada HDP Kobani 'de yaşanan katliam için tüm halkları sokağa çıkmaya, harekete geçmeye ve Kobani 'deki kuşatma kalkana kadar süresiz direnişe çağırmıştır. Bu çağrının ardından başta Diyarbakır olmak üzere birçok ilde protestolar ve çatışmalar yaşanmaya başlamış, 6-8 Ekim olayları olarak hafızalara kazınan bu olaylarda 50 kişi ölmüş ülke çapında büyük bir infial yaratmıştır. Abdullah Öcalan'ın çağrısı ise gösteriler son bulmuştur. Bu olaydan sonra taraflar karşılıklı suçlamalarda bulunmuştur. Hükümet Selahattin Demirtaş'ı olayların başlamasına sebebiyet vermekle suçlamış. Demirtaş ise yaşanan olayları barbarlık olarak nitelendirmiş, kişisel olarak böyle bir olaya sebebiyet vermek maksadıyla bir çağrıda bulunmadığını söylemiştir (NTV, 2018). KCK tarafından ise Kobani ve Türkiye'de yaşanan olaylardan dolayı özeleştirme yapmalarına karşın temelde hükümeti sorumlu tutmuş (T24, 2014) ve TSK'nın sınır dışı harekâtını konu alan tezkerenin meclisten geçmesini de savaş ilanı olarak gördüklerini ve çekilen tüm birliklerin geri gönderileceğini belirtmiştir. Suriye'de yaşanan gelişmeler PYD ve YPG'nin Suriye'de IŞİD'e karşı meşru bir güç olarak Batı ülkeleri tarafından tanınması ve PKK'nın da Türkiye'de bunun etkisi ile protesto ile başlayan fakat ayaklanmaya dönen bu olay halkın çözüm sürecine olan desteğine zarar verdiği görülmüştür (Şur, 2015). Cumhurbaşkanı Erdoğan da 6-7 Ekim olaylarının Türkiye'nin huzurunun ve birliğinin bozulmasına yönelik ortaya çıkan bir durum olduğunu söylemiş ve insanları sokağa çağırınları eleştirmiştir. Gösteri adı altında terör eylemlerinin yapıldığı ve bunun önüne geçici adımlar atılacağını söylemiştir. Yapılanların çözüm sürecini bozmaya yönelik olduğunu ve ne pahasına olursa olsun çözüm sürecine devam edileceğini ve bu

sürece bedenini tüm benliğini koyduğunu belirtmiştir (İHA, 2014). Yaşanan bu süreçler sonucunda da hükümet tarafından İç Güvenlik Paketi çıkarılması gündeme gelmiştir. Fakat paketin görüşülmesi ertelenmiştir. 6-8 Ekim olayları sebebiyle yaşanan travma Çözüm Süreci'ne bakışı etkileyen ve olumsuz yönde değişmesine sebebiyet veren önemli faktör olarak görülmektedir (Köse, 2017). AK Parti'nin yaşanan olaylardan sonra sürece bakışında güvenlik faktörü önemli yer edinmiştir.

17 Kasım'da yaşanan olaylar sebebiyle askıya alınan çözüm sürecini tekrar canlandırma adımı olarak görülen HDP heyeti ile Başbakan yardımcısı Yalçın Akdoğan arasında görüşmesi gerçekleştirilmiş, Akdoğan görüşmenin olumlu geçtiğini belirtmiştir (Yeni Şafak, 2014). KCK kanadı ise Erdoğan karşıtı söylem ve silah bırakmanın mümkün olmadığı ile ilgili açıklamalar yapmaya devam etmiştir.

2014'ün son günlerinde YDG-H'nin kasım ayında öz yönetim ilan ettiği Cizre'de Suriye'de ölen YPG'liler Cizre'ye getirilmiş, YDG-H'li militanlar ile HÜDA-PAR'lı kişiler arasında başlayan olaylar güvenlik güçlerinin müdahalesi sonrası çatışmaya dönmüş ve hendek olayları olarak da nitelendirilen Cizre olaylarında 20 sivil ve güvenlik görevlisi şehit olmuştur. Abdullah Öcalan'ın protesto ve çatışmaları sonlandırma çağrısına rağmen bu tarz olayların olması çözüm sürecinin akıbeti açısından soru işaretlerini arttırmış ve Hükümetin kamu güvenliği adımlarını gündeme getirmiştir.

3.3.2. 2015 Genel Seçimleri ve Çözüm Sürecinin Bitişi

2015 yılı, Çözüm Süreci için önce umut sonra çözüm sürecinden kopuş yılı olmuştur. 2014 yılının sonlarında yaşanan çatışmalar 2015 yılının ilk aylarında devam etmiş. Hükümet yaşananları Çözüm sürecine yapılan provokasyonlar olarak nitelendirmiş ve bu tip eylemlere izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Yaşanan olaylara rağmen çözüm sürecini yürütme konusunda niyetini ortaya koyan hükümet, çözüm sürecini tekrar hızlandırmak için PKK'nın silahlı eylemleri bırakması gerektiğini vurgulamıştır. Bu süreçte HDP İmralı ve Kandil ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. PKK'nın silah bırakması için Öcalan bir takım adımların atılması gerektiğini söylemiş, KCK on maddeden oluşan bu adımların atılması gerektiğini söylemiştir. Fakat hükümet PKK'nın silah bırakması için ön şart kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Çatışmalardan sonra gündeme gelen İç Güvenlik Paketi görüşmeleri bir kez daha ertelenmiştir. Fakat daha sonra 27 Şubat da eylemleri önlemek için yaptırımlar getiren İç Güvenlik Paketi meclis tarafından kabul edilmiş ve HDP tarafından bu durum eleştirilmiştir.

28 Şubat 2015'te çözüm sürecinin resmi belgesi niteliğinde olan ‘‘Dolmabahçe Mutabakatı’’ açıklanmıştır. Dolmabahçe Sarayı’nda İç İşleri Bakanı Efkan Ala, Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, Kamu Güvenliği Müsteşarı Muhammed Dervişoğlu, AK Parti Grup Başkanvekili Mahir Ünal, HDP heyetinden ise Sırrı Süreyya Önder, Pervin Buldan ve İdris Baluken bir araya gelmiştir. Toplantıda Sırrı Süreyya Önder okuduğu Abdullah Öcalan’ın belirlemeleri şu şekildedir:

‘‘Bu 30 yıllık çatışma sürecini kalıcı barışa götürürken, demokratik bir çözüme ulaşmak temel hedefimizdir. Asgari müşterekin sağlandığı ilkelerde, silahlı mücadeleyi bırakma temelinde, stratejik ve tarihi kararı vermek için PKK’yı bahar aylarında olağanüstü kongreyi toplamaya davet ediyorum.

Bu davet, silahlı mücadelenin yerini demokratik siyasetin almasına yönelik tarihi bir niyet beyanıdır. Hem gerçek bir demokrasinin, hem de büyük barışımızın temel omurgasını teşkil edecek olan olgusal başlıklarımız şunlardır:

- 1) *Demokratik siyaset tanımı ve içeriği*
- 2) *Demokratik çözümün ulusal ve yerel boyutlarının tanımlanması*
- 3) *Özgür vatandaşlığın, yasal ve demokratik güvenceleri*
- 4) *Demokratik siyasetin devlet ve toplumla ilişkisi ve bunun kurumsallaşmasına dönük başlıklar*
- 5) *Çözüm sürecinin sosyo-ekonomik boyutları*
- 6) *Çözüm sürecinde demokrasi güvenlik ilişkisinin kamu düzenini ve özgürlükleri koruyacak şekilde ele alınması*
- 7) *Kadın, kültür ve ekolojik sorunların yasal çözümleri ve güvenceleri*
- 8) *Kimlik kavramı, tanımı ve tanınmasına dönük çoğulcu demokratik anlayışın geliştirilmesi*
- 9) *Demokratik cumhuriyet, ortak vatan ve milletin demokratik ölçütlerle tanımlanması, çoğulcu demokratik sistem içerisinde yasal ve anayasal güvencelere kavuşturulması*
- 10) *Bütün bu demokratik hamle ve dönüşümleri içselleştirmeyi hedefleyen yeni bir anayasa’’.*

Hükümet kanadından Yalçın Akdoğan ise çözüm sürecin önemli bir aşamaya geldiği eylemsizlik ve akan kanın durması, şiddetin yerini demokratik çözümlerin alması gerektiği vurgulanmıştır. Yalçın Akdoğan'ın tarihi toplantıda yaptığı konuşmanın önemli kısımları şu şekildedir:

“Çözüm sürecinde önemli bir aşamaya gelmiş bulunuyoruz. HDP heyeti dün İmralı'ya giderek görüşme gerçekleştirdi. Biz de Sayın Başbakanımızın başkanlığında çözüm süreci kurulunda geline aşamayı tüm boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde ele almıştık. Silahların bırakılmasına yönelik çalışmaların hız kazanması, tam anlamıyla bir eylemsizliğin hayata geçmesi ve demokratik siyasetin bir yöntem olarak öne çıkartılması konusundaki açıklamayı önemli görüyoruz.

AK Parti iktidarı olarak, 12 yıldır akan kan dursun, analar ağlamasın diyerek sessiz devrim niteliğinde adımlar attık. Her türlü sorunun çözüm yeri olarak siyaset kurumunu gördük. Demokrasimiz sorunları konuşabilecek, tartışabilecek, çözüm yoluna koyabilecek imkân ve kabiliyete ulaşmıştır. Demokrasimizin daha ileri noktalara ulaşması için bütün toplum kesimlerinin siyasi partilerin, STK'ların el birliğiyle gayret göstermesi gerektiği de açıktır. Silahların devre dışı kalması, demokratik gelişime hız katacaktır. Bir kısım konu başlıkları uzun yıllardır konuşuluyor, tartışılıyor. Bundan sonra da özgüven içinde tartışmaktan, konuşmaktan geri durmamamız gerekiyor. Aslında gök kubbe altında konuşulmadık bir şey kalmadı. Demokrasilerde halkın desteğini alan görüşler, düşünceler ve politikalar değer kazanır. Biz de milletimizin hayır duası ve desteğiyle süreci nihai sonuca ulaştırmakta kararlıyız.

Temel sorunlarını geride bırakan Türkiye, küresel ve bölgesel bir güç haline gelecektir. Çözüm sürecinin zor, meşakkatli, akşamdan sabaha bitmeyecek bir süreç olduğunu biliyoruz. Ancak samimiyet, cesaret ve kararlılıkla sonuca ulaşacağımıza da inanıyoruz. Her zaman söylediğimiz gibi biz birlikte Türkiye'yiz ve her şey Türkiye için.” (Aljazeera Türk, 2015). Akdoğan'ın söylemlerine baktığımızda, silahların devre dışı bırakılması vurgusu hükümetin süreç için önemli yapı taşı olduğunu göstermekte ve sürece halkın desteğinin olmasının önemi üzerinde durmuştur. HDP kanadı toplantıda çözüm sürecine yönelik daha net, spesifik söylemlerde bulunurken, hükümet kanadı ise daha genel geçer bir söylemde bulunmuştur.

Dolmabahçe mutabakatı çözüm süreci için önemli bir aşama kaydedilmesi anlamına geliyordu. Fakat Mutabakat sonrası yapılan açıklamalarda seçim sürecinin yaklaşması ve iç güvenlik paketinin etkileri görülmekteydi. Selahattin Demirtaş, iç güvenlik paketi geri çekilmezse direnişimiz artarak devam edecektir şeklinde açıklama yapmış, paketin gözden geçirilmesi

gerektiği ve AK Partinin samimiyetinin test edileceğini belirtmiştir. Mutabakat konusunda ise hükümetin sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini vurgulamış fakat kendilerine bu konuda güven vermediklerini söylemiştir (haberler.com, 2015). KCK ise on madde hayata geçirilmeden silah bırakmanın söz konusu olmadığını söylemiştir.

Mutabakatla ilgili ilk görüşünü açıklayan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, silah bırakılması çağrısı hasretle beklenen bir çağrı olduğunu, esas olanın uygulamalar olduğu ve seçimler öncesi bu çağrının nasıl yansyacağını görmek gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca HDP eş başkanı Selahattin Demirtaş'ın hükümetin kendilerine güven vermediği açıklamalarını eleştirmiş ve HDP'yi ilkeli olmamakla itham etmiştir. (Takvim, 2015)

11 Mart 2015'te KCK eş başkanları verdiği bir röportajda Abdullah Öcalan'ın bizzat katıldığı bir kongrede silah bırakma kararının alınabileceği, bunu dışında böyle bir karar alınamayacağı, Abdullah Öcalan'ın çağrısının talimat değil bir niyet olduğu, şartlar yerine getirilirse gerçekteşebileceği söylenmiştir. (Vatan, 2015)

Nevruz bayramına gelindiğinde Başbakan Ahmet Davutoğlu çözüm sürecinin ne pahasına olursa olsun barışa ulaşacağını belirtmiş, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan Nevruzun yepyeni bir döneme vesile olmasını temenni ettiğini söylemiştir (Hürriyet, 2015). 21 Mart Nevruz kutlamalarında Abdullah Öcalan'ın mesajı okunarak Türkiye'ye karşı silahlı mücadelenin sonlanması için kongre toplanması çağrısı yapılmış fakat bunun için parlamento ve izleme kurulundan oluşacak bir ‘' Hakikat ve Yüzleşme Komisyonu'' kurulması şartına bağlamıştır. Dikkat çeken diğer bir husus PKK'nın silah bırakması söyleminde Türkiye'ye karşı silahlı mücadelenin sonlanması söylemine geçilmesidir (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2015). Dolmabahçe mutabakatında PKK'nın silah bırakması herhangi bir şarta bağlanmamış ve bahar aylarında kongrenin toplanması dile getirilmiş fakat Nevruz açıklamasında kongre tarihi verilmemesi, hakikat ve yüzleşme komisyonu şartı eklenmesi, çelişkili bir durum yaratmakta ve Öcalan ile Kandil arasında uyumsuzluk görülmektedir (Koç, 2015, s. 173-174). Bu uyumsuzluk ile ilgili Nevruz'dan önce Erdoğan, Dolmabahçe mutabakatı ile Demirtaş'ın söylediklerinin çeliştiğini, İmralı ile Kandil'in birbiri ile kopukluk yaşadığını ve bu durumun Türkiye'nin huzur ve güvenliğine tehdit oluşturduğunu belirtmiştir (Karaca, 2015).

Söylemlere baktığımızda seçimler yaklaşırken Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın çözüm süreci ve Kürt sorunu ile ilgili demeçleri dikkat çekmiştir. Erdoğan, Çözüm sürecinde İzleme Heyeti kurulması fikrini eleştirmiş ve olayı gazetelerden öğrendiğini belirtmiştir. Dolmabahçe mutabakatı

ile ilgili olumsuz görüş belirten Erdoğan'ın bir TV programında yaşanan gelişmeler ile yaptığı açıklamaya baktığımızda:

"Dolmabahçe ile ilgili olarak orada, o kişilerle, bir karenin içerisinde yer almayı, hükümetimiz için doğru bulmadım. Bana göre o kare, yanlış bir kareydi. Nitekim o karenin içinde olanlardan bir tanesi, dün akşam milletvekillerimizden bir tanesine telefonla bağlanıyor, AK Partili milletvekiline 'konuşma lan' diyor. Bunlarla görüşme yapacaksınız, bu görüşmeleri yapın. Ama kalkıp da bunlarla aynı kare içerisinde yer almayı doğru bulmuyorum. Bulmadım. Benim dönemimde de bu tür görüşmeler olmuştur. Ama hiçbirisinde asla bir fotoğraf karesi olmamıştır." sözleri dikkat çekmiştir (Al Jazeera, 2015). Erdoğan'ın sözlerine baktığımızda süreçte muhatap aldıkları HDP'nin milletvekilleri için 'o kişiler' söylemi dikkat çekmektedir. HDP söyleminden uzak durduğu görülmektedir. Beraber kare vermenin yanlış olduğu söylemi ise süreci beraber götürdükleri HDP'ye Erdoğan'ın negatif tutum takındığının göstergesi niteliğindedir.

Erdoğan'ın bu söylemleri AK Parti içinde soruna yol açmış, hükümet sözcüsü Bülent Arınç'ın İzleme Heyeti'nin hükümet olarak faydalı olacağını düşündüklerini ve Erdoğan'ın açıklamalarının Cumhurbaşkanlığına ve hükümete zarar vereceğini belirtmiştir (T24, 2015). AK Parti dönemin Adıyaman Milletvekili Mehmet Metiner ise Arınç'ın söylemini eleştirmiş ve Erdoğan'ın AK Parti hareketinin lideri olduğu belirtmiştir (T24, 2015). Nevruz öncesi İzleme Heyeti fikrine sıcak bakmadığı belirten Erdoğan'ın bu söylemi, Nevruz açıklamasında PKK'nın silah bırakması için toplanacağı kongrenin tarihinin Öcalan'ın mektubundan çıkarıldığı öne sürülmüştür (Selvi, 2015). Bu soru işaretinden Arınç'ta açıklamasında bahsetmiştir. Nevruz için 21 Martta yayınladığı mesajda Erdoğan, Nevruz'un yeni bir döneme vesile olmasını temenni etmiş ve olumlu bir mesaj göndermiştir (Hürriyet, 2015). Fakat hem iktidara yakın köşe yazarları hem hükümet tarafından Arınç'ın da belirttiği üzere Erdoğan'ın hissi açıklamaları çözüm sürecinin seyrini değiştirmesinde etkili olmuştur (T24, 2015). Ukrayna seyahati dönüşü sırasında gazetecilerin sorularını yanıtlayan Erdoğan, Dolmabahçe mutabakatını doğru bulmadığını, medyaya öyle bir görüntü verilmesinin yanlış olduğu ve on maddelik metinde demokrasi çağrısının olmadığı, bu maddeleri kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Çözüm sürecinin kritik bir eşiği olarak görülen Dolmabahçe mutabakatını açıkça eleştirerek, orada iki ayrı metin olduğunu ve buna mutabakat denemeyeceğini söylemiştir (Bila, 2015). 23 Mart 2015 Muhtarlar toplantısında konuşan Erdoğan, daha önceki Kürt sorunu yoktur açıklamalarının nedenini açıklarken; Türkiye'de artık Kürt sorunu olmadığını, bunu kendilerinin ortadan kaldırdığını artık Kürt sorunundan bahsedenler Kürtçülükten rant sağlamak isteyenlerdir ifadelerini kullanmıştır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kürtlerin en büyük sorunu terör ve onun uzantısı parti olduğunu,

onların dayattığı kavramların, yaşam tarzının Kürt vatandaşlara ait olmadığını ileri sürmüştür. HDP'nin terörle arasında mesafe koymadan, silahların gölgesinde barışa katkıda bulunamayacağını ve terör örgütüne rağmen bu meseleyi kendilerinin çözeceğini söylemiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, 2015). KCK eş başkanı Cemil Bayık ise bu söyleme tepki göstermiş, Kürt sorunu yok diyenlerin kendilerinin yok olacağını bilmelidir demiştir. Bu söylemin AK Parti'nin sürece bakışını gösterdiğini ve çözüm sürecinin de adım atılmadığında AK Parti'nin seçimi kaybedeceğini iddia etmiştir (Bianet, 2015). Genel olarak bu dönemde Erdoğan'ın yaptığı açıklamalardaki değişimin sebepleri, çözüm sürecinin etkisiyle HDP'nin oy oranını artırma tehlikesi ve PKK'nın güç kazanmasının yanı sıra HDP ve PKK'nın sürekli yeni taleplerle gelmesi eylemlerin durmaması ve HDP'nin PKK ile arasında mesafe koymaması olarak görülmektedir (Karaca, 2019).

Seçimlere doğru çözüm sürecinin aktörlerinin seçim çalışmalarına baktığımızda, HDP seçime parti olarak gireceğini beyan etmiş, Selahattin Demirtaş Meclis konuşmasında Erdoğan'ı kastederek "Seni başkan yaptırmayacağız" cümlesini söylemiş ve seçim stratejisinin merkezine Erdoğan'ı koyduğu görülmektedir (Cumhuriyet, 2015). Bu açıklamasını iktidara yakın basın organları hadsizlik olarak yorumlamış, Abdulkadir Selvi de köşe yazısında Erdoğan Kürtlere ne yaptı? diye sorarak Kürt sorununda en büyük atılımları yapanın Erdoğan olduğunu ve Erdoğan'a haksızlık yapıldığını belirtmiştir (Selvi, 2015) HDP'nin seçim beyannamesine bakıldığında Türkiyelileşme vurgusu, çözüm süreci, demokratikleşme adımları dikkat çekmekte ve "Bizler Meclise" seçim sloganını kullanarak barajı aşma konusunda emin bir görüntü sergilemiştir (Halkların Demokratik Partisi, 2015).

AK Partinin seçim beyannamesine baktığımızda sivil bir anayasa ve çözüm süreci önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir. Çözüm sürecine Temel Hak ve Hürriyetler başlığı altında ayrı bir yer ayrılan beyannamede çözüm sürecinin, ülkenin demokratikleşmesinde, birlik ve kardeşliğinde tarihi bir çabaya karşılık geldiği belirtilmektedir (Ak Parti Tanıtım ve Medya Daire Başkanlığı, 2015). 2009 yılında 'Demokratik Açılım' olarak başlatılan terörün sona erdirilmesi ve demokratikleşme adımlarının atılmaya başlandığı belirtilen beyannamede, bu adımları devam ettirip 2013'te 'Çözüm Süreci' ismiyle daha geniş bir Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Atılan adımları engellemeye yönelik çeşitli terör ve provokatif eylemler gerçekleştiği, buna rağmen kararlılıkla sürecin işletildiği vurgulanmıştır. Beyannamede 'Esenlik Projesi' olarak da belirtilen süreçte atılan önemli adımlar açıklanmış, bu adımlar ile Türkiye'nin normalleşmesinin yol haritası olarak görülen çözüm sürecinin kararlılık ile yürütüleceği, sürece dönemsel bakılmadığı vurgulanmıştır (Ak Parti Tanıtım ve Medya Daire

Başkanlığı, 2015). Tüm vatandaşların kendini birinci sınıf hissedeceği bir Türkiye'nin hedeflendiği ayrıca AİHM, Venedik Komisyonu ve diğer uluslararası temel hak mekanizmaları ile mevzuat ve uygulama uyum düzeyinin arttırılacağı, uluslararası sözleşmelerdeki temel hak ve hürriyet ilişkin hükümlerin iç hukuka dâhil edilmesine devam edileceği vaadinde bulunulmuştur. Beynamede çözüm sürecine bağlantılı olarak demokratikleşme adımlarının arttırılması ve çağdaş demokratik bir ülke olmak için gerekliliği belirtilen çoğulcu, kapsayıcı, sivil bir anayasa gerektiği de vurgulanmıştır. Bu anayasanın tüm toplumu kapsayacak yeni bir "Toplum Sözleşmesi" olacağı belirtilmiştir. Beynamede değinilen bir diğer husus da mevcut parlamenter sistemin sorunları ve başkanlık sisteminin gereklilikleri olmuştur (Ak Parti Tanıtım ve Medya Daire Başkanlığı, 2015).

7 Haziran seçim sonuçlarına baktığımızda AK Parti %40,87, CHP %24,95, MHP %16,29, HPD %13,12 oy almış ve AK Parti'nin oylarına baktığımızda, geçmişteki genel ve yerel seçimlere oranla düşüş meydana gelmiştir. AK Parti'nin oyunda düşüş, HDP'nin barajı aşip meclise girmesi ve AK Parti'nin tek başına iktidar olamaması büyük şaşkınlık yaratmıştır. Seçim sonuçlarını incelediğimizde, AK Parti adına üç büyük ilde oy oranı ve milletvekili sayısı azaldığı, HDP'nin Güney ve Doğu Anadolu'da ciddi bir oy oranına ulaştığı, milletvekili sayısını arttırdığı ve AK Parti'nin bu bölgelerde milletvekili sayısının düştüğü görülmektedir (Habertürk, 2015). Bunun yanı sıra İç Anadolu bölgesinde Eskişehir hariç diğer illerde birinci parti olmuş fakat milletvekili sayısında azalma meydana gelmiş, azalan milletvekili sayısının büyük bölümü MHP'ye bir kısmı da CHP'ye kaydığı görülmektedir. Karadeniz bölgesinde bazı illerde oyu azalmış, "milliyetçi-muhafazakâr" diyebileceğimiz bu oyların da MHP'ye kaydığı, Ege ve Akdeniz bölgesinde de oy ve milletvekili sayılarında da bir önceki genel seçime göre düşüş gözlenmiştir (Habertürk, 2015). İktidara yakın gazeteler, CHP'nin HDP'ye seçimde yardım ettiği, HDP'nin güneydoğuda silah zoru ile oy aldıklarını ve seçim sonuçlarından çözümsüzlüğün çıktığını manşetlere taşımışlardır (Ntv, 2015). AK Parti'nin bu süreçte Kürtlere kendini iyi anlatamadığı, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da HDP kadar etkin bir kampanya yürütememesinin seçim sonuçlarına etki ettiği görülmüştür (Karaca, 2015).

Çözüm süreci penceresinden baktığımızda, çözüm sürecinin ana paydaşı AK Parti'nin hem Kürt seçmenin yoğun olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde oyları HDP' ye, hem de aldığı milliyetçi ve muhafazakâr oyları MHP'ye kaptırması, seçim sonuçlarından en fazla yara alan parti durumuna getirmiştir. Nitekim bu sonuçlar diğer etkenlerle birlikte çözüm süreci boyunca izlenen yol ve söylenen söylemleri etkilemiştir.

Tek başına iktidar olamayan AK Parti, koalisyon için görüşmelere başlamış, ilk görüşmelerde MHP koalisyona sıcak bakmadığı ve kendisine ana muhalefet misyonu yüklemesi sebebiyle koalisyon sürecine dâhil olmadı. HDP ise AK Parti ile bir ortaklığa yanaşmadığını seçimden sonra dile getirmiş, yapılan görüşmeler de Ahmet Davutoğlu, HDP ile görüşülürken silahlı grupların varlığı çelişkili olduğu ve HDP ile koalisyon ortaklığı oluşmadığını belirtmiştir. Koalisyon görüşmelerin en uzununu ve en ümit vaat edeni AK Parti ile CHP arasında gerçekleşmiştir. Üç hafta süren görüşmelerde AK Parti 10, CHP ise 14 madde ile müzakere masasına oturmuştur. AK Parti'nin maddelerinde öne çıkanlar özgürlükçü ve başkanlık odaklı bir anayasa ve çözüm sürecine yönelik adımlar olmuştur. CHP'nin maddelerinde öne çıkanlar darbe anayasasının, daha sivil, çağdaş ve demokratik bir anayasa ile değiştirilmesi, TRT ve RTÜK gibi kurumların siyasi irade kontrolüne girmeyecek şekilde yapılandırılması ve yolsuzluklar ile mücadele konuları olmuştur. Bu süreç içerisinde birçok kez görüşme gerçekleştiren taraflar basına açıklama yaparak koalisyon görüşmelerinin olumsuz sonuçlandığını açıklamıştır. Bu görüşmelerin olumsuz sonuçlanmasının nedenlerine baktığımızda eğitim ve devlet aygıtına bakış açısı farklılıkları olarak görebiliriz. CHP'nin AKP ile uzlaşmadığı konulara baktığımızda, dış politika üretiminde seçilmiş kişilerin değil atanmış devlet bürokratların, devlet geleneğine uygun şekilde öne çıkmasını düşünmekte olması. Bir diğeri de eğitimde 4+4+4 sistemine karşı olması ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu olmasının kaldırılması ve içeriğinin değiştirilmesi olarak gözükmektedir. Temel kırılma noktası olarak da düşünebileceğimiz CHP'nin Cumhurbaşkanı seçilme yönteminde 2007 öncesine dönülmesi tutumu da koalisyon olmasının önünde önemli engellerden biridir. (Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 2015).

Koalisyon görüşmelerinin olumsuz sonuçlanmasıyla 24 Ağustos'ta Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan seçimlerin yenilenmesi, Türkiye'nin 1 Kasım 2015'te tekrardan seçime gitmesi kararını açıklamıştır (Akşam, 2015).

7 Haziran seçimleri sonrasında çözüm süreci ile ilgili gelişmelere baktığımızda, sürecin en kritik dönemi olduğu görülmektedir. Selahattin Demirtaş katıldığı bir programda PKK'nın Türkiye'ye karşı silah bırakması gerektiği fakat bu durumun sadece kendilerinin söylemesi ile çözüme kavuşmayacağını belirtmiş, ayrıca silah bırakma için Abdullah Öcalan'ın söylediği şartları da vurgulamıştır (Sözcü, 2015). Bu açıklamalara PKK tarafından tepki gelmiş, KCK yöneticisi Bese Hozat, Demirtaş'ın silah bırakma çağrısını AK Parti'ye baskı yapmasını çağırıştırdığını ve silahların bırakılması için Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılması gerektiğini söylemiştir (CNN Türk, 2015). Açıklamalara baktığımızda, HDP'nin çözüm sürecine bakışında PKK ile ayrıştığı noktalar olduğu göze çarpmaktadır.

Haziranın sonlarına doğru Recep Tayyip Erdoğan PYD'nin Suriye'de devlet kurma ihtimaline yönelik askeri müdahale olabileceği ve bedeli ne olursa olsun Türkiye'nin güneyin de böyle bir oluşuma izin vermeyeceklerini belirtmiştir. PKK kanadından ise Türkiye'nin PYD kontrolündeki bölgelere müdahale durumunda kendilerinin de müdahale edeceklerini ve Türkiye'nin savaş alanına döneceğini söylemiştir (Aljazeera Türk, 2015).

11 Temmuz'da KCK, baraj inşaatlarını gerekçe göstererek ateşkesi durduğunu açıklamış, ardından devrimci halk savaşı ve isyan çağrısı yapılmıştır (T24, 2015). 20 Temmuz'da Kobani ye gitmek için Suruç'ta toplanan Sosyalist Devrimci Gençlik Hareketi (SDG-H) gençleri açıklama yaptığı sırada IŞİD'in üstlendiği bombalı saldırı gerçekleşmiş ve 32 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı bir infial yaratmış KCK ve HDP kanadı saldırı sebebiyle doğrudan AK Parti hükümetini suçlamıştır. KCK, Rojava devrimi karşıtı olan AK Parti'nin bu olaydan sorumlu olduğu ve AK Parti'ye karşı mücadelenin yükseltilmesi gerektiğini vurgularken, Selahattin Demirtaş, Kürt halkının korunması için HDP il ve ilçe teşkilatlarının güvenlik önlemi alması gerektiğini vurgulamış, bu saldırının suç ortağının Ankara yönetimi olduğunu iddia etmiştir (T24, 2015). Demirtaş'ın bu açıklamaları silahlanma çağrısı olarak yorumlanmış ve AK Parti kanadından ve hükümete yakın köşe yazarlarından tepki gelmiştir (Selvi, 2015). Başbakan yardımcısı Yalçın Akdoğan, bu tip saldırılar ile Türkiye'nin diz çökmeyeceğini, birlik içinde ve sağduyu olunması gerektiğini belirtmiştir. AK Parti Mersin milletvekili Muhsin Kızılkaya ise Suriye'ye dönmek için birlik içinde olunması gerektiği ve silah çağrısı yapanları eleştirmiştir (T24, 2015). Suruç saldırısının ardından PKK'nın saldırıları artmış ve Suruç saldırısının intikamı olduğu gerekçesiyle güvenlik güçlerine saldırılar düzenlenmiştir. Aynı gün PKK ile çatışmada bir asker şehit olmuş, KCK Eş başkanı Cemil Bayık, Kürt halkını silahlanmaya, tünel ve siper kazmaya çağırmıştır (Sabah, 2015). 21 Temmuz'da Selahattin Demirtaş, Meclisi olağanüstü toplanmaya çağırmış, iç ve dış barışın sağlanması için Çözüm sürecinin akıbeti, Rojava ile ilişkiler ve IŞİD ile mücadele ile ilgili parlamentonun net bir adım atması gerektiğini belirtmiştir (NTV, 2015). 22 Temmuz 2015'te Urfa Ceylanpınar'da iki polis uykularında şehit edilmiş, bu saldırı genel kabul olarak çözüm sürecinin bitişinde bardağı taşıran son damla olarak görülmüştür (Haber7, 2016). İktidara yakın gazeteler yaşanan olaylardan HDP'yi ve Demirtaş'ı sorumlu tutmuş ve eleştirmiştir (Güneş Gazetesi, 2015). HDP'nin artık PKK'nın saldırılarına göz yuman, ses çıkarmayan bir parti olduğu yüksek sesle dile getirilmeye başlanmıştır. AK Parti'ye yakın köşe yazarları tarafından barajı aşan HDP'nin Türkiyelileşme adımları atan parti olmaktan uzaklaştığı ve PKK güdümünden kurtulamadığı yorumları getirilmiştir (Karaca, 2015). Selahattin Demirtaş ise PKK saldırıları sonrası sessiz kaldığı iddiasıyla eleştirilere maruz kalmıştır (Selvi, 2015).

Suruç olayları sonrasında art arda gelen PKK saldırılarına karşı üç sene aradan sonra ilk kez askeri operasyonlar gerçekleştirildi. Kuzey Irak'taki kamplar vuruldu. Hava operasyonları tekrardan başlatıldı. Çözüm süreci bakımından geri döndürülemez olaylar yaşanmaya başlanmıştır. Operasyonların durmayacağı Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu'nun açıklamalarında yer bulmuş, operasyonların bir süreç olduğunu belirtmişlerdir. PKK ve HDP ile iplerin kopma noktasında olması, hükümetin çözüm sürecini farklı bir şekilde yönetme eğilimine itmiş, farklı formüller üzerinde düşünölmeye başlanmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan Endonezya ziyareti öncesi basın mensuplarına, çözüm sürecini istismar edenlere artık müsaade edilmeyeceğini söylemiş, son seçimlerde çözüm süreci münasebeti ile atılan adımların bedelinin ağır ödendiği, özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da sandıklarda tehdit ile oy verme işlemleri gerçekleştiğini vurgulamıştır (Karaca, 2015). Ağustos ayına, Kürt hareketinin Güneydoğu'da belirli yerlerde öz yönetim ilan etmesi damga vurmuş ve çözüm sürecindeki çözölmeyi arttırıcı etken olmuştur. 10 Ağustos'ta Şırnak Halk Meclisi'nin Demokratik Bölgeler Parti'si(DBP) ile birlikte Şırnak'taki çatışmaları sebep göstererek öz yönetim ilan etmiş, açıklamada artık devlet kurumlarının kendilerini yönetemeyeceğini ve kendi öz yönetimlerini oluşturacağını belirtmişlerdir. Bu acıkların ardından 11 Ağustos'ta Erdoğan açıklamaya tepki göstermiş, bu açıklamayı yapanların bedelini ödeyeceğini söylemiştir. Bunu akabinde de DBP il başkanlığı ve çeşitli yerlere operasyonlar düzenlenmiş ve gözaltılar gerçekleşmiştir (T24, 2015). Aynı gün Erdoğan, katıldığı bir törende çözüm sürecinin geleceği ile ilgili kritik açıklamalarda bulunmuş, bu açıklamada:

''Biz çözüm sürecini hiçbir zaman teröre meşruiyet kazandırma, teröre alan açma süreci olarak düşünmedik. Biz demokratik açılım derken, düşüncelerimiz sadece temel hak ve özgürlükler ve demokrasiydi. Biz milli birlik ve kardeşlik projesi derken milletçe bir olalım, iri olalım, kardeş olalım diye bunları söyledik. Ve çözüm süreciyle de bunu taçlandıralım dedik. ama bunlar ne yazık ki, çözüm sürecini filan anlamadılar, anlamak istemediler. Öyleyse, şu anda bu buzdolabındadır. Çünkü yapılanlar açıkça ortadadır. Bu süreci, sorunları siyasetin meşru araçlarıyla çözmek isteyenlere, fırsat tanıma vesilesi olarak gördük. Hem terör örgütü, hem onun siyasi uzantısı olan parti bu imkânı değerlendiremedi.'' (Yeni Şafak, 2015) söylemleri Çözüm sürecinin en kritik açıklamalarından biri olmuştur.

12 Ağustos'ta da KCK tarafından açıklama yapılmış, devletin demokratikleşmemesi ve Türk devletinin Kürt halkını öldürmeye devam etmeleri gibi iddialarla Silopi, Cizre, Şırnak gibi yerlerde öz ilan etmiş, AK Parti'yi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı demokrasi düşmanı ilan etmişlerdir. Devletin öz yönetimlere saldırması halinde kendi öz savunma haklarını kullanacaklarını belirtmişlerdir. PKK şehir yapılanmasına ağırlık vermiş, Güneydoğu'da illerde

silah depolamış, siper ve hendekler kazmıştır. Bu yerleri takiben toplamda 16 bölge öz yönetim ilan edilmiş ve AK Parti hükümetinin adımlarını eleştirerek, bu şekilde devlet kurumlarını tanımayacaklarını beyan etmişlerdir (T24, 2015). Bu olaylar üzerine öz yönetim ilan edilen bölgelerin çoğunda sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş, operasyonlar düzenlenmiş, gözaltılar yapılmıştır.

7 Haziran-1 Kasım seçimleri arasında PKK saldırıları ve bunun akabinde hükümetin askeri operasyonların önünü açması ve terörle etkin mücadeleye geçmesi köşe yazılarını da etkilemiş, çözüm sürecinin neden bu duruma geldiği ve nelerin olması gerektiği ile ilgili birçok yazı bu süreçte kaleme alınmıştır. Hükümete yakın yazarlara baktığımızda, çözüm sürecinin bozulması kimine göre bitme noktasına gelmesinin sebepleri ağırlık olarak, PYD ve PKK'nın Rojava kazanımlarının verdiği cesaretle Türkiye'de çözüm sürecini sabote etmeleri ve sürekli yeni talepler dile getirmeleri, saldırılara devam etmeleri, şehir direnişine geçmeleri, silah bırakmamaları, HDP'nin PKK ile arasında sınır koymaması olarak özetlenebilmektedir. Yeni Şafak köşe yazarlarından Ergün Yıldırım, PKK'nın çözüm sürecini bitirdiğine dair bir köşe yazısı kaleme almış ve süreci PKK'nın eylemlerinin bitirdiği ve yeni dönemde şiddete karşı toleransın olmayacağını HDP'nin silahtan mı yoksa demokrasiden mi yana olduğuna karar verme zamanı olduğunu yazmıştır (Yıldırım E. , 2015). Merve Şebnem Oruç ise çözüm süreci hata mıydı olup olmadığı sorgulamıştır. Çözüm sürecinin dönemin şartları içinde hata olmadığını fakat PKK'nın Kürt meselesini kalkan olarak kullandığını, çözüm için barışçıl yollar denendiğinde PKK'nın gerçek yüzünün görüldüğü ve artık barışçıl yollar yerine ülkenin her kesimini memnun edecek yollara başvurulması gerektiğini belirtmiştir (Oruç, 2015). Nihal Bengisu Karaca da çözüm sürecinin nasıl bozulduğu ile ilgili kaleme aldığı yazısında:

‘‘PYD'nin kendisini IŞİD'e karşı savunmak durumunda olan Kürtleri organize etmesi doğaldı ama Suriye'nin bir bölgesinde egemenlik iddiasında bulunabilmek için sürekli Esad'dan yana tercih yapmak? Esad'dan altın tepsi içinde teslim aldığı yer üzerinden’’ Rojava Devrimi’’ diye kahramanlık hikâyesi icat edip, çözüm sürecini destekleyenlere nispet etmek için sürekli ton yükseltmek. Evet, bozdu.

Nasıl bu kadar güç kazandığı teşhire muhtaç IŞİD'in gariptir, dönüp dönüp Türkiye sınırını ve Kürtleri taciz etmesi; ABD'nin IŞİD'e karşı savaşan PKK-PYD-YPG güçlerini parlatması, PKK'nın da bu fırsat üzerinden aşırı hayallere kapılması, işi demografi dizayn etmeye, tekçi totaliter bir vesayete dönüştürmeye kadar vardırması, bozdu.

Az önce saydığım nedenlerden rüyalara savrulan örgütün, silah bırakmak şöyle dursun, HDP eliyle'' PKK'nın neden silah bırakmaması gerektiğine ikna edilmiş bir Türk kamuoyu oluşturma'' çabasına girişmesi, bozdu.'' şeklinde Çözüm Sürecini bozan etkenleri ifade etmiştir (Karaca, 2015).

Seçime yaklaşırken iktidara yakın gazeteler ve yazarların köşe yazılarına baktığımızda istikrar kavramı üzerinde durulmuş seçime bir gün kala Yeni Akit gazetesi 'ya istikrar ya kaos' manşetini atmış ve Ahmet Davutoğlu'nun 'Bu seçim kader referandumudur.' sözünü vurgulamıştır (Karar, 2015). Nihal Bengisu Karaca ise seçimden bir gün önceki yazısında PKK ve HDP'nin Kürtleri AK Parti'ye karşı kışkırttığını ve yalanlar ile düşmanlaştırdığını, Türkiye'nin tekrardan normalleşme sürecine AK Parti ile girebileceğini, iç ve dış saldırıların üstesinden AK Parti'nin gelebileceğini kaleme almıştır (Karaca, 2015).

1 Kasım seçimlerine gidildiğinde AK Parti oyların %49,49'unu alarak tekrardan tek başına iktidar olmuş, kaybettiği oyları tekrar geri kazanmıştır. CHP ise %25,31 oy almış ve önceki seçimdeki oy oranında ciddi bir değişiklik yaşanmamıştır. MHP %11,90 oy ile ciddi bir oy kaybı yaşamış, önceki seçimde AK Parti'den gelen oyları elinde tutamamıştır. HDP %10,76 oy alarak %2,36'lık bir düşüş yaşamış, yaklaşık bir milyon oy kaybetmiştir. Bu azalışın sebebi artan terör olayları olarak değerlendirilmiştir (Köse, 2017).

Seçim sonrası gazete manşetlerine bakıldığında, istikrar kazandı söylemi genel olarak manşetleri süslemiştir. Hükümete yakın gazetelere baktığımızda, Sabah gazetesi Millet'in ve istikrarın kazandığını manşete taşımış, seçimin kaybedenleri arasında ön sıraya HDP ve PKK'yı koymuştur. Güneş gazetesi 'Kazanan Türkiye oldu' manşetini atmış ve şer ittifakının bozulduğunu vurgulamıştır. Milliyet gazetesi AK Parti'nin seçim zaferinden bahsetmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçimdeki mesajın terör örgütüne verildiği söylemini birinci sayfadan vermiştir (TRT Haber, 2015). Seçim sonrası köşe yazılarına baktığımızda Nihal Bengisu Karaca, Çözüm sürecini istismar edenlerin ve barış kavramını kötü amaçlarla kullananların kaybettiğini belirtmiş (Karaca, 2015), Abdulkadir Selvi köşe yazısında millet'in istikrarsızlık ve teröre izin vermediğini belirtmiş, seçimin en büyük kaybedeninin teröre karşı mesafe koyamayan HDP olduğunu iddia etmiştir (Selvi, 2015). 1 Kasım seçimleri, 7 Haziran seçimlerinin yarattığı koalisyon havası ve terör olaylarının ciddi bir şekilde artması ile önceki seçim sonrası söylemlerin farklılaşmasına sebebiyet vermiştir, artık çözüm süreci algısı ve söylemi değişmeye başlamıştır. AK Parti tabanının süreçten rahatsızlığı terör olayları ile birlikte artmış ve bu rahatsızlık AK Parti söylemlerini etkilemeye başlamıştır (Köse, 2017).

3.3.3. 2017 Referandum Öncesi ve Sonrası Yaşanan Olaylar ve Söylemler

2015 yılının son aylarında öz yönetim ilan edilen yerlerde tekrar düzenin sağlanması için adımlar atılmış operasyonlar düzenlenmiştir. Öz yönetim ilan edilen bölgelerin artmasıyla, PKK'nın siper ve hendek kazarak savunmaya geçtiği kent ve mahallelere polis ve asker ortak operasyonlar düzenlemeye başlamış, TSK özel harekât birimlerini bölgeye yollamış ve bu bölgelerde sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, operasyonların hendeklerin tamamı temizlenene kadar devam edeceğini belirtmiştir (BBC, 2015). 2016 yılının Ocak ayına da Türkiye hendek operasyonları ile girmiş, özellikle Diyarbakır Sur, Silopi, Cizre, Mardin Dargeçit, Hakkâri Yüksekova'da ciddi çatışmalar meydana gelmiş, adeta şehir savaşları yaşanmıştır. Uzun süren operasyonlar neticesinde teröristler etkisiz hale getirilmiş, hendekler kaldırılmış ve temizlenen bölgelerde sokağa çıkma yasağı kaldırılmıştır. Hendek olayları sürecinde yaşananlar, Çözüm Süreci'nde silah bırakması beklenen PKK'nın bu süreçte şehirlere yığınak yaptığı, bombalar yerleştiği ortaya çıkmıştır (Selvi, 2016). Özellikle iktidara yakın medya mensupları tarafından, HDP'li belediyelerin araçlarının hendek kazımında kullanıldığı ve HDP'li belediyelerin PKK'ya yardım yaptığı söylenmiştir (Karaca, 2015). Hendek olayları, Güneydoğu Anadolu'da büyük bir çatışma ortamı yaratmakla birlikte şehirlerde büyük bir yıkımı beraberinde getirmiş, binlerce terörist etkisiz hale getirilmiş fakat yüzlerce şehit verilmiştir. Bölgede yaşayan halk bir süre ikamet ettiği bölgelerden ayrılmak zorunda kalmış, okullar tatil edilmiş, toplumda ciddi bir travma yaratmıştır. Önceki yaşanan olaylar ile dondurulan Çözüm Süreci hendek olayları ile geri döndürülemez boyutlara taşınmıştır. Çözüm dili bu süreçte sonra tamamen terk edilmeye başlanmıştır.

2016 yılının ilk aylarını da meşgul eden hendek savaşlarının son ermesiyle bölgede hükümet tarafından rehabilitasyon ve restorasyon süreçleri başlatılmış. Fiziki ve psikolojik açıdan dağılan şehirleri yeniden ayağa kaldırma konusunda adımlar atılmış, Başbakan Davutoğlu bölgede ziyaretler gerçekleştirmiş ve istişarelerde bulunmuştur. Diğer yandan hakkında fezleke hazırlanan Milletvekillerine bir defaya mahsus yargı yolu açılması için dokunulmazlıkların kaldırılmasına yönelik teklif AK Parti tarafından gündeme getirilmiş, tartışmalara sebep olmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan, öz yönetim ve hendek olaylarında HDP'li vekillerin tutumunu örnek göstererek yaşananların anayasal suç olduğunu ve hakkında suç dosyası olanların dokunulmazlıkların kaldırılması, terörle mücadeleyi olumlu etkileyeceğini belirtmiştir (BBC, 2016). Mecliste, yaşanan olaylar ile ilgili konuşan Ahmet Davutoğlu:

“Bu süreçte kimin haklı kimin haksız olduğunu, kimlerin yanlarında kimlerin karşılarında olduğunu milletimiz engin feraseti ile görüyor. Hiç şüpheniz olmasın, HDP savunduğu bu hendek

siyasetinin bedelini kendi ödeyecek, kazdığı bu oyuna mutlaka kendi düşecektir. Onca insanın canına kast etmek, onca insanı evinden etmenin, mahalleleri işgal etmenin, teröristlere bir bedeli olduğu gibi bunu savunan HDP'ye de bir siyasi maliyeti olacaktır. Sadece masum insanlarımızın canını değil, kendisine inanmış insanların canını bile hiçe sayan bir kanlı şebekeden ve onun savunucusu haline gelmiş bir siyasetten bu ülkeye hayır gelmez. Türkiyelileşme yalanı ile yürüttükleri siyaset kazdıkları hendeklerde tükenmiştir.” demiştir (Haberler, 2016).

Erdoğan ve Davutoğlu'nun söylemlerine karşı HDP Eş Başkanı Selahattin Demirtaş ise tüm Milletvekillerin dokunulmazlıkların kalkması gerektiğini, sadece HDP'lilerin dokunulmazlıklarının kalkmasının demokratik olmayacağını söylemiştir. Teklif, anayasa komisyonundan tartışmalarla geçmiş, AKP'li ve HDP'li vekillerin fiziksel tartışmaları gündeme oturmuştur (BBC, 2016). Erdoğan anayasa değişikliğinin meclis oylaması öncesi Rize'de yaptığı açıklamada halkın terör örgütü destekçilerini parlamentoda görmek istemediklerini ifade etmiştir (BBC, 2019). 20 Mayıs'ta dokunulmazlıkların kaldırılması ile ilgili anayasa değişikliği genel kurulda kabul edilmiş, milletvekillerine yargı yolu açılmıştır. Yargı yolu açılmasının ardından atılan manşetlere baktığımızda Sabah Gazetesi'' Terör destekçileri için hesap zamanı'' manşeti atmış, Takvim Gazetesi, HDP'li vekillerin oy kullanma fotoğrafını manşete taşıyarak'' Atalım, Kaçalım!'' başlığını kullanmıştır (Karar, 2016). Bu durumla birlikte Çözüm Sürecine geri dönüşün mümkün olmadığı görüşü ağırlık kazanmıştır. İktidara yakın köşe yazarlarına baktığımızda Çözüm sürecinin geri dönüşünün olmayacağı, olsa bile artık bu sürecin eski yöntem ve muhatapları ile gerçekleştiremeyeceği görüşü hâkim olmuştur (Selvi, 2016). Nihal Bengisu Karaca köşe yazısında 6-7 Ekim olayları öncesi güvenlikçi politikalara geçmenin sürece haksızlık olduğunu fakat şiddet olaylarından sonra güvenlikçi politikaları göz ardı etmenin yanlış olacağını belirtmiştir (Karaca, 2016). Şiddet ve çatışma olaylarının zirveye çıktığı 2015 sonu ve 2016 yılı Çözüm sürecinin geri dönülemez bir noktaya taşınmış, sürece bakış bu dönemde ciddi değişikliğe uğramıştır.

Dokunulmazlık sürecinin yaşandığı dönemde, AK Parti'de önemli bir değişiklik gerçekleşmiş Nisan ayında AK Parti MYK'sı tarafından yetkileri elinden alınan Ahmet Davutoğlu istifa etmiş, kongrede AK Parti'de yeni genel başkan Binali Yıldırım seçilmiş ve yeni hükümet kurulmuştur. Böylelikle Çözüm sürecinde Dolmabahçe mutabakatını imzalayan ve sürecin kırılma döneminde başta olan hükümet değişmiştir. Zaman zaman Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Davutoğlu hükümeti arasında çıkan pürüzlerin böyle bir değişiklik yaşanmasında etkili olmuş ve AK Parti'de esas gücün Erdoğan'da olduğu tescillenmiştir (Selvi, 2016).

İŞİD ve PKK saldırılarının zirveye ulaştığı 2016 yılında çok önemli bir olay karşımıza çıkmaktadır. 15 Temmuz gecesi Fetullahçı Terör Örgütü(FETÖ) tarafından darbe girişimi

gerçekleştirilmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın halkı sokağa davet etmesiyle ve darbeye karışmayan asker ve polislerin mücadelesi sonucu 16 Temmuz'da darbe bastırılmıştır. Türkiye'de şok etkisi yaratan bu olayda 248 kişi şehit edilmiş ve 2169 vatandaş yaralanmıştır (Sabah, 2017). Meclisin bombalandığı, İstanbul ve Ankara'nın üstünden savaş jetlerinin dolaştığı, tankların sokakta olduğu ve sivillere ateş edildiği darbe girişimi hükümet ve halk üzerinde ciddi bir travma yaratmıştır. Darbe girişimi sonrası OHAL ilan edilmiş ve FETÖ ile ciddi bir mücadeleye geçilmiş, operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Darbe sonrası yapılan büyük Yenikapı mitingine AK Parti, CHP, MHP katılmış HDP ise davet edilmemiştir. HDP'nin davet edilmemesi Cumhurbaşkanı Erdoğan'a sorulduğunda tek vatan, tek millet, tek bayrak, tek devlet ilkesine sahip her kesim ile görüşebileceğini, terörle iç içe olanlar ile görüşmemenin kendisinin kırmızıçizgisi olduğunu söylemiştir. Dönemin HDP grup başkanvekili İdris Baluken, AK Parti, CHP ve MHP birlikteliğinin Kürtlere karşı bir birliktelik olduğunu savunmuştur (BBC, 2016). Darbe sonrası HDP'nin diyalog dışı kalması, yeni dönem yaklaşımının habercisi niteliğinde olmuştur. Başta FETÖ olmak üzere, PYD-PKK ve IŞİD ile mücadele ülkenin ve hükümetin ana gündem maddeleri olmuştur. Özellikle darbe sonrası Çözüm süreci tamamen gündem dışı kalmıştır. FETÖ operasyonları devam ederken, diğer yandan Ağustos ayında IŞİD'e yönelik sınır dışı operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte dönemin Başbakanı Binali Yıldırım, Güneydoğu ve Doğu Anadolu'ya destek hamlesi ve toplu açılış sebebiyle Diyarbakır'a gitmiş, burada Diyarbakır'ın önde gelenleri ve Diyarbakır halkına seslenmiştir. Binali Yıldırım'ın Terör olayları ve darbe sonra 14 bakan ile Diyarbakır'a gitmesi ve verdiği mesajlar Çözüm sürecinin akıbeti ve AK Parti hükümetinin politikası açısından ışık tutmaktadır. Toplantıda Binali Yıldırım:

'Sivil toplum kuruluşları ve kanaat önderleri olarak size çok büyük bir görev düşüyor. Bu süreçte terörün verdiği tahribatı ortadan kaldırmak için el birliğiyle, beraberce çalışacağız. Bunların bütün kaynaklarını teker teker kurutacağız. Nasıl 15 Temmuz sonrası FETÖ'yü bütün kurumlardan ayıklıyorsak, bütün şirketlerini, eğitim kurumlarını, derneklerini kapattıysak, şimdi sıra bölücü terör örgütüne geldi. Öyle belediye başkanı, eş başkan kandilden emir alacak, gelip burada racon kesecek ve milletin kanını emecek. Bu milletin kuruşuna göz diken herkesten hesabını soracağız. Kanunu çıkardık. Her kim kamu kaynağını teröre, dağa aktarıyorsa mutlaka gereği yapılacak. Her yönüyle terör örgütü ile kırsalda ve şehirde mücadele artarak devam edecek. Finans kaynaklarını kurutacağız, yol kesmeler, kalleşçe ve kahpece saldırılar üzerine kararlılıkla gitmeye devam edeceğiz.' Sözlerini ifade etmiştir (Akşam, 2016).

Çözüm sürecine de değinen Yıldırım, çözümün millet ile olacağını belirtmiş, bundan sonra sürecin PKK-HDP ile değil doğrudan bölge halkı ile sürdürüleceğinin sinyalini vermiştir (Selvi, 2016).

AK Parti kanadının söylemlerine baktığımızda, bildiğimiz eski tip Çözüm sürecinin artık sona erdiği, HDP ve PKK ile diyalogun bittiği, bölge halkı ile demokratikleşme adımları çerçevesinde doğrudan iletişime geçileceği görülmektedir. 15 Temmuz sonrası AK Parti-MHP yaklaşması da bu eğilimin göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

11 Eylül 2016 tarihinde Yıldırım'ın Diyarbakır mesajlarında işaret ettiği teröre bulaşan belediyelere kayyum atanmış, 28 il, ilçe ve belde belediye başkanları görevden alınmıştır. Aralarında Batman, Hakkâri illerinin yanı sıra, Diyarbakır Sur ilçesi, Şırnak'ın Cizre ve Silopi ilçelerine kayyum atanması dikkat çekmiştir. İçişleri Bakanı Süleyman Soylu'nun kayyum atanan 28 belediyede artık Kandil'in talimatı ile hareket edenler değil bayrak sevdalılarının yönetimde olduğunu belirtmiştir (Sabah, 2016). Kayyumlar sonrası gazete manşetlerine baktığımızda, Türkiye gazetesi huzur için 28 belediyeye kayyum atandığını manşete taşımış, Star gazetesi kayyum atamaları için, 'Kandil'den Milli İradeye' başlığını kullanmış, Sabah gazetesi 28 terör yuvasına bayram temizliği' manşeti ile kayyum haberini duyurmuştur (NTV, 2016). Kayyumlar ilerleyen aylarda devam etmiş, Kasım ayında Mardin, Siirt, Van, Tunceli belediyelerine de kayyum atanmıştır. Mardin ve Siirt Belediye Başkanları görevden uzaklaştırılırken, Tunceli Belediyesi Eş Başkanları ve Van Belediye Başkanı tutuklanmıştır. Dokunulmazlıkları kaldırılan ve ifade vermeye gitmeyen HDP'li vekillere operasyon düzenlenmiş, HDP Eş Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ın aralarında bulunduğu 9 milletvekili tutuklanmıştır (NTV, 2016). Gazete manşetlerine baktığımızda Sabah gazetesi Yıldırım'ın 'terör ile iç içe geçenler hesabını verir' sözünü manşete taşımış, Akşam gazetesi sırtımızı PKK'ya dayadık diyen Figen Yüksekdağ ve Selahattin Demirtaş'ın tutuklandığını yazmış ve ikilinin fotoğrafına yer vermiştir (NTV, 2016). Köşe yazarlarına baktığımızda, Nihal Bengisu Karaca, kayyum atamaları sonrası yazdığı yazıda HDP'li belediyelerin PKK'nın şehirlere yığınak yapmasına yardım ettiği ve PKK'ya bu konuda can suyu olduklarını söylemiş ve kayyum atamalarının haklılığını belirtmiştir (Karaca, 2016). Yeni Şafak yazarı Ergün Yıldırım ise, HPD'nin tüm uyarılara rağmen terörün yanında yer aldığı, bu sebeple tutuklamalar ve gözaltıların yaşandığını belirtmiş, Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ'ın HDP'nin meşruiyetini yok edenlerin başında geldiğini iddia etmiştir. Partinin kapatılmaması ile teröre mesafe koydukları takdirde HDP'nin tekrar demokratikleşebileceğini söylemiştir (Yıldırım E. , 2016).

2016'nın sonlarına doğru terör olaylarının yanı sıra rejim değişikliği tartışmaları ülke gündemine oturmuştur. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası yaşananlar, Çözüm sürecinin rafa kalkması ve terörle mücadele konusunda etkin adımların atılmasıyla AK Parti ve MHP arasında yaklaşma gözlenmiştir (Miş & Laleoğlu, 2018). Devlet Bahçeli darbe ile rafa kalkan başkanlık

sistemini, tekrar gündeme getirmiş, Cumhurbaşkanının anayasa sınırlarına çekilmesi gerektiği ya da başkanlık sisteminin Meclis'te oylanması gerektiğini belirtmiş, bunun üzerine de Binali Yıldırım bu öneriyi destekleyerek başkanlık teklifini meclise getirmeye ve sistemi halk onayına sunmaya karar verdiklerini belirtmiştir (Sözcü, 2016). Meclise gelen anayasa teklifi AK Parti ve MHP'li milletvekillerinin oyları ile kabul edilmiş, yeni sistem için referanduma gidilmesi kararlaştırılmıştır. Bu süreçte AK Parti ve MHP birlikte hareket edip yeni hükümet sistemi için görüşmelere başlamışlardır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi isminde uzlaşan AK Parti ve MHP referandum sürecinde birlikte hareket etmiş ve birbirleri ile bu süreçte sürekli görüşmeler gerçekleştirmiştir.

2017 referandum seçimlerine gidilirken, AK Parti seçim stratejisini istikrar, hızlı yönetim, terörle mücadele kavramları üzerine kurmuştur. Evet demenin ilerleme, hayır demenin statükoyu koruma anlamına geleceği üzerinde durulmuştur (2017). AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı tarafından hazırlanan referandum tanıtım kitapçığında 'Kararımız Evet' sloganı kullanılmıştır. Kitapçığa baktığımızda, 8 ana madde ön plana çıkmaktadır. Bu maddelere baktığımızda, kalıcı istikrar, hızlı ve etkili icraat, güvenli ve huzurlu Türkiye söylemleri ön plandadır. Referandumda evet denilmesi durumunda, terör ile mücadelenin daha etkin olacağı ve terörün Türkiye gündeminden kalkacağı vaatleri göze çarpmaktadır (AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2017).

2017 referandumunda AK Parti'nin seçim stratejisinin agresif bir söylem üzerine kurulduğu gözlemlenmektedir. AK Parti'nin önde gelenleri tarafından, Referandumda hayır diyen tarafta FETÖ ve Kandil'in olduğu, referandumda hayır demenin terör gruplarına destek vermekle eş tutulması söylemleri bu seçimde ağır basmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan Samsun'da yaptığı bir konuşmada PKK ve FETÖ gibi tüm terör gruplarının referandumda evet denilmesi ile son bulacağını belirtmiştir (Milliyet, 2017). Anadolu ajansı mülakatında Numan Kurtulmuş referandumda evet oyu fazla çıktığında terör örgütlerinin sesinin kesileceği ve motivasyonlarını kaybedeceklerini iddia etmiştir. Açıklamalara baktığımızda evet kampanyaları güçlü hükümet, güçlü lider ile sorunların çözümü olabileceği söylemleri ağırlıktadır (Karaca, 2017). AK Parti'ye yakın gazeteler ise hayır bloğunda olanların terör ilişkileri üzerinde durmaktadır. Yeni Akit gazetesi cezaevinde bulunan Selahattin Demirtaş'ı ziyaret eden CHP'li Sezgin Tanrıku'nu 'PKK seviciliği ile tanınan' olarak gazetenin ön sayfasında paylaşmıştır (Gazete Manşet, 2017). HDP ile ilgili yapılan haberlerde ise HDP ile PKK arasındaki bağlantı üzerinde durulmakta, verilen haberlerde bu söylem öne çıkmaktadır (Şimşek, 2018).

16 Nisan referandumunda Evet bloğu oyların %51,41'ini almış ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini ön gören anayasa değişiklikleri kabul edilmiştir. Seçim sonuçları iktidara yakın gazetelerde, 'Halk İhtilali', 'Milletin Zaferi' gibi manşetler ile duyurulmuş, bu gazeteler Türkiye'nin istikrarı, istikbali için referanduma evet denildiğini belirtmişlerdir (NTV, 2017). Diğer yandan üç büyük ilde hayır oylarının fazla olması ve az farkla evet değişikliklerin kabul edilmesi dikkat çekmiştir. Hükümete yakın köşe yazarları da bu konu üzerine dikkatleri çekmişlerdir. Nihal Bengisu Karaca, az oy farkı nedeniyle sistem değişikliğinin esnek olması ve hayır oyu verenlerin dikkate alınmasını köşesine taşımış (Karaca, 2017), Abdulkadir Selvi ise kampanyanın dilinin yanlış olduğu ve AK Parti'nin özeleştirisi yapması gerektiğini belirtmiştir (Selvi, 2017).

Seçim sonrası değişen hükümet sistemi ile birlikte Cumhurbaşkanı'nın parti üyeliğinden istifa etmesi maddesi anayasadan kaldırılmış ve bunun üzerine AK Parti'de olağanüstü kongre yapılmıştır. AK Partinin fiili lideri Recep Tayyip Erdoğan tekrar AK Parti genel başkanlığına seçilmiştir. Kongrede, terörle mücadelenin kararlılıkla devam edeceği ve OHAL'in ülkenin huzura kavuşacağı güne kadar süreceği açıklamaları yeni dönemde nasıl bir güvenlik politikası izleneceğini gösterme açısından önemli olmuştur (BBC, 2017). Bu durumda seçim sonrası Çözüm sürecinin tekrar başlama durumunun ortadan kalktığı görüşlerine sebep olmuştur (Karaca, 2017).

16 Nisan'da referandumun küçük bir farkla kabul edilmesiyle, AK Parti kadrolarında revizyon gerekli düşüncesi dillendirilmeye başlanmış, nitekim Erdoğan kongrede bu duruma işaret etmiştir. Erdoğan, kongrede yeni dönemi işaret ederek teşkilatların yenileceği mesajını vermiştir. Daha sonra mecliste katıldığı ilk grup toplantısında 'metal yorgunluğu' ifadesini kullanması dikkat çekmiş, partide metal yorgunluğu olduğunu bunu aşmaları gerektiğini söylemiştir. Bekleyen seçimler öncesi bu durumun aşılması için de teşkilatların gözden geçirilip güncelleneceklerini vurgulamıştır (Evrensel, 2017). Bu konuda atılan adımlar Türkiye gündemine oturmuştur. Birçok belediye başkanının istifasının yanı sıra özellikle İstanbul Belediye Başkanı Kadir Topbaş'ın sitekli istifası ve istifa etmeye direnen eski Ankara Belediye Başkanı Melih Gökçek'in istifası uzun süre tartışma yaratmıştır (CNNtürk, 2017). Değişim konusunda ciddi kararlık ortaya koyan Erdoğan, AK Parti için 2019 yerel seçimlerinin önemini de ortaya koymuştur. Büyükşehir belediye başkanlarının bu değişiminde, 7 Haziran 2015 seçimleri ve 16 Nisan 2017 referandumunda Millet ittifakının İstanbul ve Ankara'da Cumhuriyet ittifakından daha fazla oy almasının etkileri olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim Erdoğan'ın değişimler ile ilgili'' Bu değişim, yenilenme, milletimizin talebidir, eğer biz bunu kendimiz yapmazsak sandıkta milletimiz yapar.'' söyleminde bulunarak değişimin gerekliliğini savunmuştur (Yeni Şafak, 2017).

3.3.4. 2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Genel Seçimler Olaylar ve Söylemler

2019 yılında yapılması planlanan Cumhurbaşkanlığı seçimi ve Genel seçimler için siyasi partiler 2017 yılı sonu 2018 yılı başında çalışmalarına hız vermişlerdir. Kongre süreçlerini tamamlayan AK Parti, MHP, CHP ve HDP seçim stratejilerini belirlemeye başlamışlardır. 2017 de yeniden AK Parti'nin başına Erdoğan geçmiş, CHP 3 Şubat 2018'de kongresini gerçekleştirmiş ve Kılıçdaroğlu yeniden CHP genel başkanlığına seçilmiştir. HDP'de ise 11 Şubatta yapılan olağan kongresinde tutuklu bulunana Selahattin Demirtaş aday olmamış, eş genel başkanlığa Pervin Buldan ve Sezai Temelli seçilmiştir. Kongrede Demirtaş'ın mektubu okunmuş, mektupta:

“ Bizler her türlü şiddete ilkesel olarak karşı çıkarız. Israrla barış hemen şimdi demeye devam edeceğiz. AKP-MHP faşizminin Kürt halkını imha savaşını her yerde teşhir edeceğiz. HDP, AKP-MHP faşizminin kurmak istediği Türkiye'nin partisi değildir. HDP, hırsızların partisi de değildir. HDP, Türkiye'nin yoksullarının, yok sayılanlarının partisidir. Bizim hayal ettiğimiz Türkiye ile faşizmin hayal ettiği Türkiye arasında büyük bir fark var. ” (Sputnik, 2018). Sözleri dikkat çekmiştir.

Mart ayında ise MHP'nin kongresi gerçekleşmiş, Devlet Bahçeli yeniden genel başkan seçilmiştir. Kongresinin ana sloganı 'Beka' olmuş, 'MHP'nin sevdası Milletın Bekası', Milliyetçi Hareket Beka İçin Var Elbet' sloganları kongrede yer almıştır. Daha önce Ocak'ta Bahçeli'nin açıkladığı MHP'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday çıkarmayacağı ve Erdoğan'ı destekleyeceğini söylemesinin ardından şubat ayında AK Parti ve MHP liderlerinin görüşmesi sonucu yapılacak ittifakın adının Cumhur İttifakı olduğu beyan edilmiştir (Sputnik, 2018). Kongrede Bahçeli Cumhur İttifakının çatlamayacağını vurgulamış, adaylarının Recep Tayyip Erdoğan olduğunu yenilemiştir. Diğer yandan ana muhalefete yüklenmiş, ana muhalefetin, ana vatana ihanet içerisinde olduğunu söylemiştir (Sputnik, 2018). Muhalefet tarafında ise Cumhurbaşkanı adayları farklı olmak üzere CHP, İYİ Parti ve Saadet Partisi Millet İttifakı adıyla seçimlerde ittifak yapma kararı almışlardır (Hürriyet, 2018). CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce, İYİ Parti'nin Cumhurbaşkanı adayı Meral Akşener, Saadet Partisi'nin adayı ise Temel Karamollaoğlu olmuştur. HDP'ye baktığımızda muhalefet tarafından ittifak dışı tutulmuştur. HDP'nin özellikle hendek olayları sonrası yalnız kaldığı gözükmektedir (Selvi, 2019). HDP, Cumhurbaşkanı adayı olarak tutuklu Selahattin Demirtaş'ı göstermiştir.

AK Partinin seçim beyanamesine baktığımızda, ana söylemler olarak 'Güçlü Meclis, Güçlü Hükümet, Güçlü Türkiye' ve 'Yaparsa Yine AK Parti Yapar' söylemleri kullanılmıştır. On ana başlık bulunan beyannamede yeni yönetim modeli başlığı ön plana alınmış, yeni yönetim modelinin getireceği yenilik ve faydalar belirtilmiştir. Yeni modelde çift başlılığın ortadan

kalkması ile meclisin yasama görevini daha etkin bir şekilde yürüteceği ve hükümeti daha etkin denetleyeceği vurgulanmıştır. Güçlü hükümet başlığı altında ise, yeni sistem ile şahlanışa geçileceği, bürokrasinin azalacağı, daha hızlı karar alınacağı belirtilmiştir. Güçlü hükümet ile huzurun, güvenliğin ve özgürlüğün artacağı, bu sistemle güvenlik politikalarının daha etkin bir şekilde işletileceği vurgusu beyannamede dikkat çeken bir unsur olmuştur (AK Parti, 2018). Hak ve özgürlükler başlığı altında daha iktidarları döneminde bireysel ve ifade özgürlükleri adına yapılan yeniliklerden bahsedilmiş, Kürt vatandaşlara yönelik ret ve inkâr politikaların bitirildiğine vurgu yapılmıştır. Hendek siyaseti ile ciddi mücadele edildiği ve terör örgütünün oluşturduğu mağduriyetlerin giderildiği beyannamede yer almıştır (AK Parti, 2018). Bir önceki genel seçim beyannamesi olan 1 Kasım 2015 genel seçim beyannamesinden farklı olarak, bu beyannamede çözüm süreci ile ilgili bir söylemin bulunmaması dikkat çekmektedir. Bu durum çözüm sürecinin AK Parti gündeminin dışında olduğunun göstergesi niteliğindedir.

Bu seçimde AK Parti ve Cumhur İttifakının önemli bir vurgusu 'Beka sorunu' olmuştur. İç ve dış tehditlerin olması, darbe ve terör saldırıları ile mücadele edilen bir dönemden geçildiği, dolayısı ile bu mücadelenin sürmesi için bu seçimlerin önemli olduğu vurgulanmıştır (Miş & Laleoğlu, 2018). Sınır dışı operasyonların gerçekleşmesi özellikle ocak ayında Suriye'de PYD kontrolündeki Afrin'e başlatılan Zeytin Dalı Harekâtı bu söylemin güçlü bir şekilde vurgulanmasının önünü açmakta ve destek görmesini sağlamaktadır. Zeytin Dalı harekâtı seçime giderken önemli bir argüman olmuş, iktidar ve muhalefet bu hareket üzerinden tartışmalar yaşamıştır. Harekâtı'nı HDP sert şekilde eleştirmiş, harekâtın iç savaşa sebebiyet vereceğini belirtmiştir. Bu açıklamaya Cumhurbaşkanı cevap vermiş HDP, PKK nerede meydanlara çıkarsa güvenlik güçleri orada olacağını ve eskisi gibi kimsenin at koşturamayacağını belirtmiştir (İnternet Haber, 2019). Bu süreçte Afrin operasyonu ile ilgili terör propagandası yaptığı iddiası ile gözaltına alınan ve tutuklanan HDP'li yöneticiler olmuştur. Harekât sonrası AK Parti ülkenin geniş bir kesiminden destek almış, genel olarak AK Parti karşısında olan Ulusalçılar ve muhalif Milliyetçi kesim bu harekâta destek vermiş, ana muhalefet partisi CHP de parti olarak harekâta destek verdiklerini beyan etmişlerdir. Aydınlik gazetesine baktığımızda HDP'nin Afrin harekâtı tepkisini HDP'nin Afrin sancını diye manşetlerine taşımış (Aydınlik, 2018), Yeniçağ gazetesi Afrin operasyon ile ilgili yaptığı bir haberde okullarda dağıtılan kitaplarda PKK'lı hainlerin, Afrinli Arap çocuklara kahraman olarak gösterildiği manşete taşımışlardır (Yeniçağ, 2019).

Bu seçimlerde kamuoyunu meşgul eden diğer bir konu 2019 yılında yapılacak Cumhurbaşkanlığı ve Genel seçimlerin 24 Haziran 2018'e çekilerek bir erken seçime gidilmesi olmuştur. Devlet Bahçeli'nin erken seçime gidilmesi teklifi Cumhur ittifakının diğer tarafı AK

Parti tarafından kabul edilmiş ve 24 Haziran'da erken seçime gidilmesi kararlaştırılmıştır (BBC, 2019). Erdoğan yaptığı açıklamada:

‘‘Bahçeli ile daha önce de çeşitli defalar bir araya gelerek ülkemizle ilgili iç ve dış gelişmeler üzerinde görüş alışverişinde bulunmuştuk. Bugün de oldukça geniş yelpazede istişare ettik. Bahçeli'nin teklifini de değerlendirme fırsatı bulduk.

5 Temmuz darbe girişiminin başarısızlığa uğratılması siyasette de yeni bir dönemin miladıdır. Darbe gecesini gösterilen kahramanlık asla unutulmayacaktır. 7 Ağustos 2016'da Yenikapı'daki büyük miting ise milletin siyasetçilere verdiği mesajı net bir şekilde ortaya koymuştur. 16 Nisan halk oylamasına giden süreçte bu yol da ortaya çıkmıştır. Yönetim sistemi değişikliğini Bahçeli'nin ön açmasıyla hayata geçirme imkânı bulduk. Anayasa değişikliği ilk seçimlerden sonra yürürlüğe girecektir.

Ciddi bir sorun yaşanmıyor gibi görünse de eski sistemin hastalıkları atılan her adımda karşımıza çıkıyor. Bizim tercihimiz 2019 Kasım'ındaki seçimlere kadar dışımızı sıkmaktan yana olmuştur. Suriye'de yürütülen sınır ötesi operasyonlar ve bölgede yaşanan tarihi önemdeki hadiseler belirsizlikleri aşmayı zorunlu hale getirmiştir. Kararların daha güçlü şekilde uygulanabilmesi için yeni yönetim sistemine geçiş aciliyet olmuştur. Ülkemizin karşı karşıya olduğu fotoğraftan hareketle Bahçeli'nin teklifine olumlu yaklaşmamız gerektiği konusunda arkadaşlarımızla görüş birliğine vardık.’’ (Sputnik, 2018).

Muhalefet bu hamleyi bir baskın seçim olarak yorumlamış ve tepki göstermiştir (Cumhuriyet, 2018). CHP kararı anayasa mahkemesine taşınmış seçim ittifakı yasasında bazı maddeleri Anayasa Mahkemesi'ne taşınmış fakat mecliste yapılan oylamada evet diyerek erken seçim kabul edilmiştir. HDP, sandığın toplumdaki kaçırıldığı ve tartışma, görüşme ortamı oluşmadan seçimin erkene alınmasını eleştirmiştir (CNNTürk, 2018).

Seçimlere yaklaşıldığında Kürt seçmene hitap etmesi sebebiyle Erdoğan'ın Diyarbakır mitingi önemli bir yer tutmuştur. Diyarbakır mitinginde konuşan Erdoğan, Demirtaş ile ilgili 6-7 Ekim olaylarını hatırlatmış ve Demirtaş'ın insanları sokağa çağırdığını ve ölen Kürtlerin kanının Demirtaş'a bulaştığını, bunun hesabını ödeyeceğini söylemiş ve sandıkta Kürt seçmenin de HDP'yi cezalandıracağını belirtmiştir. Hendek olayları sırasında bazı camilerde ezanın okunmadığı vurgusu muhafazakâr Kürt seçmen açısından önemli olmuştur. Kürtler'in devletinin Türkiye Cumhuriyeti olduğu vurgulanmış ve başka bir devlet arama söylemlerini eleştirmiştir. Diğer önemli bir vurgusu da Kürt sorunu üzerine olmuş ve Kürt kardeşimin hakkını kim gasp etmeye kalkışursa beni karşısında bulur demiş ve değişmesi gereken şeyleri bizzat Kürtler ile konuşarak

çözüleceğini vurgulamıştır. Bu söylem PKK veya HDP ile değil doğrudan halk ile bağlantı kurulacağı ve halkın muhatap alınacağı olarak yorumlanmıştır (Selvi, 2018). Diyarbakır'da yapılan ve yapılacak projelerden de bahseden Erdoğan, bizler yapmak için varız HDP yıkmak için var, demiş ve artık kimse Kürt kardeşime tehdit oluşturamayacak, terörle korkutamayacak sözleri dikkat çekmiştir (Sözcü, 2018).

Seçim ayına girildiğinde atmosferin gergin olduğu, siyasi partiler ve Cumhurbaşkanı adaylarının söylemlerinin sertleştiği, seçim bölgelerinde tartışmalar, çatışmalar sebebiyle yaralanmalar ve ölümlerin yaşandığı görülmüştür (Hürriyet, 2018). Cumhuriyet partileri ve adayları Erdoğan'ın genel söylemlerine baktığımızda, seçimleri milat olarak görme, istiklal ve istikbal vurgusunda bulunma özellikle terör operasyonlarının önemi üzerinde durdukları gözlemlenmiştir (AA, 2018). Erdoğan, Kandile yapılan operasyonlar ile terör örgütünün ana kadrolarını vurduklarını, terörü tamamen bitireceklerini belirtmiş, CHP'nin PKK ile beraber hareket ettiğini vurgulamıştır (Sabah, 2018). Dönemin başbakanı Yıldırım ise, Menbiç operasyonunun Kobani'ye ilerleyeceği ve Kuzey Irak'taki terör yuvalarının kontrol altına alınacağını belirtmiştir (Ensonhaber, 2018). İktidara yakın gazetelerde PKK'ya yapılan operasyonlar ve bu operasyonlar ile ilgili söylemler gazete manşetlerinde ön sayfalarda yer verilmiştir. Diğer yandan iktidar tarafından, terör örgütüne destek verdikleri iddia edilen ülkeler olduğu ve seçimlerin bu yüzden çok önemli olduğu söylemi seçmenle sık sık paylaşıldığı görülmektedir. Binali Yıldırım, Türkiye üzerine oyun oynanmak istendiği, emperyalist güçlerin Türkiye'nin güney sınırında terör devleti kurma planları olduğunu belirtmiş. Millet İttifakının gizli bir ortağı olduğu bunun da PKK olduğunu iddia etmiştir (NTV, 2018). Erdoğan, PKK'nın HDP'yi desteklediği, CHP'nin de terör örgütü ile temasta olduğunu, CHP'nin teröre karşı söylemlerinin olmadığını belirtmiştir (Sabah, 2018). Bu açıklamalara baktığımızda AK Parti cephesinin temel söyleminin terör üzerine oturduğu daha net anlaşılmaktadır. AK Parti'ye yakın gazetelere ve köşe yazarlarına baktığımızda, Yeni Şafak gazetesi seçim günü 'Türkiye düşmanlarını sevindirmeyin' başlığını kullanarak Türkiye'ye karşı yapılan darbe, terör olaylarını vurgulayarak, bu seçimin eski Türkiye olup küçülmenin ya da yenilenip büyümenin seçimi olacağını vurgulamışlardır (Yeni Şafak, 2018). Sabah gazetesi 'Güçlü Türkiye için sandığa' manşetini kullanmış, AK Parti'nin söylemleri olan, huzur ve istikrar için seçmenlerin sandığa gideceğine vurgu yapmıştır (NTV, 2018). Köşe yazarlarından Mehmet Barlas, seçim günü öncesi, FETÖ'cüler, Kandil'cilerin, darbecilerin, gezicilerin sandıkta boğulacaklarını köşesine taşımış, CHP ve Kandil sevdalısı HDP'ye oy verilemeyeceğini, seçim sonrası daha güvenli ve huzurlu bir Türkiye'ye uyanacaklarını yazmıştır (Barlas M. 2018). Yeni Şafak köşe yazarı Ergün Yıldırım ise, yeni seçimin milat olacağı,

eski sisteme veda edilip üçüncü meclisin kurulacağını köşesinde yazmış, eski sisteme dönmek isteyenler yerine milletin kabul ettiği yeni sistemi savunanlara vurgu yapmış ve Türkiye’yi yeni sistemi savunan kadroların kurtaracağını belirtmiştir (Yıldırım E. , 2019).

24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel seçim sonuçlarına baktığımızda, Recep Tayyip Erdoğan oyların %52,59’unu alarak yeni sistemin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Rakiplerinden Muharrem İnce %30,64 almış, Selahattin Demirtaş %8,40, Meral Akşener %7.29 almıştır (Habertürk, 2018). Genel seçimlere baktığımızda AK Parti %42,56 ile birinci parti olmuş, CHP %22.64 oy almış, HDP tek başına girdiği seçimde %11,70 oy alarak barajı geçmiştir. MHP %11,10 oy almış, MHP’den ayrılan Akşener’in kurduğu İYİ parti ilk seçiminde %9,96 oy alma başarısı göstermiş, Millet ittifakı ile seçime girdiğinden dolayı baraj sorununa takılmayıp mecliste sandalye almayı başarmıştır (Habertürk, 2019).

Seçim sonuçlarına baktığımızda Erdoğan, tekrar Cumhurbaşkanı olmayı başarmış Millet ittifakı ilk seçiminde başarılı olmuştur. Genel seçimlere baktığımızda ise AK Parti bir önceki 1 Kasım 2015 seçimlerinin yaklaşık %7 altında kalmıştır. Bu durum Erdoğan’a halkın hala güvendiği fakat AK Parti’ye genel bir uyarısı olduğu yorumlarını getirmiştir (Selvi, 2018). Gazete manşetlerine baktığımızda ise Sabah gazetesi’ Cumhuriyetin zaferi’ cümlesini manşetini kullanmış, Türkiye gazetesi ‘Erdoğan ezdi, geçti’ manşetini kullanıp, milletin yıkım ittifakını sandığa gömdüğünü ana sayfasına taşımıştır. Yeni Şafak gazetesi ise ‘ 24 Haziran Devrimi’ ve ‘Ezici zafer’ ibarelerini manşetine taşımıştır (CNNTürk, 2018).

Seçim sonrası Erdoğan’ı ilk arayan Bahçeli olmuş ve kendisini tebrik etmiş, bu sürece bakıldığında Cumhuriyetin devam edeceği kanaati oluşmuştur. Cumhuriyetin varlığı ise Çözüm sürecine tekrar dönülemeyeceğinin en büyük kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. HDP’nin seçim performansına baktığımızda Selahattin Demirtaş, HDP’den yaklaşık %3 daha az almış, bu sonuç Demirtaş’a destek vermeyen ama HDP’yi mecliste görmek isteyen bir kesimin olduğunu bize göstermektedir. Bu seçimde Türkiyelileşme vurgusunu terk edip Kürt oylarını konsolide etmeye çalışmıştır. Stratejileri de barajı geçmelerini sağlamıştır. Muhalefette HDP barajı geçemez ise AK Parti’nin mecliste ciddi bir çoğunluğu elinde bulundurma durumu da HDP’nin barajı geçmesinde etkili faktör olduğu düşüncesi dile getirilmiştir (Selvi, 2018).

16 Nisan 2017 ve 24 Haziran 2018 seçimlerine bakıldığında Çözüm sürecini beraber yürüten AK Parti ve HDP’nin tamamen koştugu, Çözümü konuşmak bir yana, partiler arasında diyalogun bile olmasının güç olduğu bir döneme girilmiştir. 2015’in ikinci yarısında rafa

kaldırıldığı söylenen Çözüm süreci, yine 2015'te bitip geri dönülemeyeceği sonraki üç senede daha net anlaşılmıştır.

3.3.5. 31 Mart 2019 Mahalli İdareler Seçimi ve 23 Haziran 2019 İstanbul Yenileme Seçimi Süreci Yaşanan Olaylar ve Söylemler

2015-2018 yılları arası, Türk siyasi tarihinde önemli olan ve rejim değiştiren seçimlerin atlatılması sonrası, uzun bir seçimsizlik dönemi öncesi geriye tek bir seçim kalmıştır, o da 31 Mart mahalli idareler seçimi. Bu seçimlerin önemi, erken seçimle öne alınan ve 2018 yılında gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimleri sonrası düşük gibi görünmüştür. Fakat Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2017 sonunda bu seçimler için Kadir Topbaş ve Melih Gökçek gibi çok önemli isimleri istifa ettirdiği ve değişimi gerçekleştiremezsek değişimi halk yapar diyerek bu seçimlerin önemine vurgu yapmıştır (Yeni Şafak, 2017).

31 Mart seçimlerine baktığımızda AK Parti ve MHP Cumhur ittifakını devam ettirmiş ve seçime çoğu yerde birlikte girme kararı almıştır. CHP, İYİ Parti ve SP ise aynı şekilde Millet ittifakını devam ettirmiş ve çoğu bölgede seçime birlikte girme kararı almıştır. HDP ise ittifaklardan bağımsız kendi adayları ile seçime girmiş fakat İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyükşehirlerde aday göstermemesi dikkat çekmiş ve bu durum özellikle iktidara yakın medya tarafından Millet ittifakına destek olarak görülmüştür. HDP'nin bu kararını, Sabah gazetesi 'PKK'nın siyasi uzantısı' ve 'Kandil'in partisi' olarak nitelendirdiği HDP'nin yerel seçimlerde CHP ve İYİ parti ile işbirliği içinde olacağı şeklinde haber yapmıştır (Sabah, 2019).

AK Parti'nin seçim kampanyasına baktığımızda Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kullandığı dil ve söylemleri daha ileriye taşıyarak, daha sert bir kampanya yürüttüğünü görmekteyiz. Seçim sloganı olarak, 'gönül belediyeciliği', ' memleket işi, hizmet işi', '2023 vizyonu' söylemlerini kullanan AK Parti, seçim beyannamesi yerine seçim manifestosu hazırlamıştır. Seçim manifestosunda gönülleri kazanarak hizmet etme, şeffaflık, tasarruf ve akıllı şehirler söylemleri, sıfır atık, yatay mimari, millet bahçesi projeleri dikkat çekmektedir (Erdoğan, 2019). Seçim manifestosunu açıkladığı aday tanıtım toplantısında konuşan Erdoğan, seçim sürecinde kullanacakları dil ipuçlarını vermiştir. CHP belediyeciliğin çöp, çamur belediyeciliği olduğu ve bu durumu geldiklerinde yok ettiklerini söyleyen Erdoğan, bir tarafta 'Zillet İttifakı', diğer tarafta 'Cumhur İttifakı' olduğunu, terör ile kol kola giren Millet ittifakına gereken dersi halkın vereceğini belirtmiştir (Takvim, 2019). Bu söylemlere baktığımızda Cumhurbaşkanlığı ve genel seçimlerde kullanılan söylemlere bu seçimde de devam edileceği görülmektedir. Cumhur ittifakının diğer partisi MHP genel başkanı Devlet Bahçeli MYK toplantısında seçimlere yönelik açıklamalarda bulunmuş, 31 Mart seçimlerinin Cumhuriyet tarihinin en kritik, milli beka açısından

en stratejik seçim olduğunu belirtmiştir. Diğer tarafta 'Zillet' ittifakı olduğunu, en büyük destekçilerinin PKK olduğunu, Millet ittifakı ile FETÖ'nün aynı çizgide olduğunu iddia etmiştir (Gazete Duvar, 2019). Beka söylemine Erdoğan da destek vermiş birçok seçim mitinginde beka sorunu söylemi üzerinde durmuştur. Diyarbakır mitinginde Kürt seçmeler içinde bu seçimlerin bir beka seçimi olduğu, Kürtlerin emperyalistlerin oyununa gelmemesi gerektiğini söylemiştir (VOA, 2019). Cumhur ittifakının ana söylem stratejilerinin Millet ittifakını terör ile birlikte anma ve beka sorunu üzerine inşa edildiği gözlemlenmektedir. İktidara yakın medya kuruluşlarının manşetlerine ve köşe yazarlarına baktığımızda, Millet ittifakı için 'Zillet ittifakı' söylemini kullanmakta ve Millet ittifakının HDP ile gizli işbirliği içinde olduğunu söylemektedirler. Takvim gazetesi 'Zillet İttifakı ihanette tam gaz' manşetini atarken Kürdistan diye bağıranlar ile el ele olunduğunu belirtilmiştir. (Takvim, 2019). Sabah gazetesi ise 'Zillet ittifakının PKK sevdası' şeklinde manşet atarak, terörist destekçisi HDP'nin zillet ittifakının parçası olan CHP'ye destek vereceklerini yazmıştır (Sabah, 2019). Köşe yazarı Mehmet Barlas, 31 Mart sonrasında CHP yönetiminde HDP ve FETÖ'cülerin olacağı, Kılıçdaroğlu'nun CHP'nin eş başkanı olacağını iddia etmiştir (Barlas M. 2019). Cumhur ittifakı Ankara belediye başkanı adayını Mehmet Özhasseki, CHP'nin seçimi kazandığında PKK ve DHKP-C'li militanları belediyede çalıştıracaklarını iddia etmiş, 'Allah korusun, evine su parasını getiren tahsildarın militan olduğunu bir düşünün' şeklinde sözlerine devam etmiş ve HDP'nin haram oylarını da istemediğini belirtmiştir (Gazete Duvar, 2019). İstanbul seçimleri için kritik bir söylem olduğu düşünülen (Cumhuriyet, 2019), HDP'nin grup toplantısında Eş başkanı Sezai Temelli'nin "Kürdistan'da kazanacağız" söylemine karşılık olarak, Erdoğan, Türkiye'de Kürdistan diye bir yer olmadığını, 'Irak'ın kuzeyinde Kürdistan var, yallah oraya git. Sizin bu ülkede yeriniz yok" söylemi dikkat çekmiştir (Yeni Şafak, 2019).

Millet ittifakının parti ve adaylarının söylemlerine baktığımızda, ekonomik sıkıntılar, hayat pahalılığı, demokratik bir yönetim anlayışı, ihalelerin şeffaf olacağı, tasarrufların yapılacağı söylemleri ağırlıktadır (CHP, 2019). Seçim stratejisi olarak da sert söylemlerden ve kavgadan uzak duran bir anlayış sergilenmiş, özellikle HDP'yi ve Kürt seçmenini dışlamayan bir söylem üzerinde durulmuştur.

31 Mart seçimleri yapıldığında seçim sonuçlarına, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyükşehirleri kazanan Millet ittifakı damga vurmuş, Cumhur ittifakı %51,64 gibi ciddi bir oy alarak Millet ittifakından daha fazla oy ve belediye almış olsa da büyükşehir belediye kayıplarının gölgesinde kalmıştır. Millet ittifakı adayları İstanbul'da CHP'den Ekrem İmamoğlu, Ankara'da CHP'den Mansur Yavaş, İzmir'de CHP'den Tunç Soyer, Adana'da CHP'den Zeydan Karalar belediye başkanı seçilmiştir (Habertürk, 2019). 16 Nisan referandumunda beş büyük ilde Cumhur

ittifakından daha fazla oy alan Millet ittifakının, bu seçimlerde de bu bölgeleri alması dikkat çekmiştir (Karaca, İmamoğlu'nun başarısı 16 Nisan ürünü, 2019).

31 Mart seçimlerinin en kıyasıya yarışı İstanbul seçimlerinde olmuş, AA'nın İstanbul seçimlerini uzun bir süre girmemesi çokça tartışılmış, Ekrem İmamoğlu önde olduklarını belirtip, AA'nı eleştirmiştir (Aydınlık, 2019). YSK başkanının açıklaması ve son sayımlara göre, 13729 oy fark ile İmamoğlu'nun önde olduğu belirtilmiş fakat AK Parti tarafından seçim sandıklarına itirazlar gerçekleştirilmiştir. Seçim itirazları, İstanbul seçiminin yenilenmesi talebine dönüşmüş, sancılı geçen süreç sonrası YSK AK Parti'nin seçim yenilenmesi talebini olumlu değerlendirmiş ve 31 Mart İstanbul seçimlerini iptal ederek seçimlerin 23 Haziran'da yapılacağını duyurmuştur (Sabah, 2019).

31 Mart sonrası AK Parti'nin seçim stratejisine baktığımızda değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir. İlk olarak sandığa gitmeyen, küskünler olarak tabir edilen seçmeni sandığa gitmesine yönelik çalışmalar yapılmış, teşkilatlar uyarılmış, Erdoğan ve Yıldırım'ın yalnız bırakılmaması gerektiği belirtilmiştir (T24, 2019). Bu süreçte diğer önemli bir değişim Erdoğan ve AK Parti kadrolarında 'beka' teriminin terk edilmesi olmuştur. Ana fikir olarak beka söylemi terk edilmemiş fakat beka kelimesini bu süreçte kullanılmamasına özen gösterilmiştir (Çolak, 2019).

23 Haziran seçimlerindeki en önemli söylem değişikliği İstanbul'da oy vermediği düşünülen muhafazakâr Kürtlere yönelik gerçekleşmiştir. AK Parti teşkilat başkan yardımcısı Azmi Akıncı, 'Beka' ve 'Kürdistan' söylemlerinin Kürtleri küstürdüğünü ve 31 Mart seçimlerini kaybettirdiğini belirtmiştir. Kürdistan'a gidin söylemi olmasaydı Binali Yıldırım'ın seçimi kazanmış olacağını söyleyen Akıncı, söylemlerde sertlikten uzak durulacağı ve Kürt seçmeni ile diyalogların arttırılacağı sinyalini vermiştir (Cumhuriyet, 2019). Adalet Bakanı Abdülhamit Gül, terörist başı Öcalan'ın avukatları ile görüşme kısıtlılığın kalktığını açıklamış, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin de İmralı'yı denetileceğini belirtmiş, seçim döneminde böyle bir hamle dikkat çekmiştir (Habertürk, 2019). Binali Yıldırım, 6 Haziran'da seçim kampanyası çerçevesinde Diyarbakır'a gelmiş, burada halka hitap etmiştir. Kürtlerin sorununun da terör olduğunu belirtmiş, 6-8 Ekim olaylarının kara bir leke olarak anılacağını vurgulamıştır. Diyarbakır'a yapılan yatırımlardan bahseden Yıldırım, PKK'nın Diyarbakır'ı yakıp, yıktığı üzerinde durmuştur. Yıldırım'ın en dikkat çekici söylemi ise 'Kürdistan' kavramını kullanması olmuştur. Yıldırım, Milli Mücadele döneminde mecliste Kürdistan mebusunun da olduğunu vurgulaması dikkat çekmiştir (odatv, 2019). Genel devlet söylemi olarak 'Pekaka' yerine genel olarak Kürt hareketinin kullandığı 'Pekeke' söylemini tercih etmesi de diğer dikkat çekici bir husus olmuştur. Erdoğan'ın

HDP'nin Kürdistan kavramını kullanması üzerine Kürdistan diyenler Irak'a gitsin söyleminden sonra, Yıldırım'ın bu söylemleri gündeme oturmuş, AK Parti'nin seçim stratejisinde küskün Kürtlere ağırlık verdiği yorumlarına sebep olmuştur (Deutsche Welle Türkçe, 2019). Diğer yandan ise ortağı MHP ve muhalefet tarafından da bu değişim eleştirilmiştir. Muhalefet, 31 Mart öncesindeki söylemleri hatırlatmış, bu değişimin sadece seçimleri kazanmaya yönelik olduğu belirtilmiş (Yeniçağ, 2019). Bu süreçte yaşanan diğer önemli bir olay ise seçimden önceki gün Abdullah Öcalan'ın kardeşi kırmızı bülten ile aranan Osman Öcalan'ın TRT'ye röportaj vermesi olmuştur. TRT Kurdi'ye konuşan Öcalan muhalefeti eleştirmiş ve HDP'nin seçimlerde tarafsız olması gerektiğini belirtmiştir (Sözcü, 2019). Bu röportaj medyada büyük yankı uyandırmış, muhalif kesimde, kırmızı bültenle aranan teröristin TRT'ye seçim malzemesi olarak çıkarıldığı yorumları yapılmıştır. İYİ Parti, devletin aciz bir duruma düşürüldüğünü belirtmiş, eski milletvekili Sinan Oğan ise muhaliflerin çıkamadığı TRT'ye Öcalan'ın çıkabilmesine vurgu yapmıştır (Sözcü, 2019). Tüm bu yaşanan gelişmeler AK Parti'nin 31 Mart sonrası Kürt seçmene yönelik kampanyasında ciddi bir değişikliğe gidildiğini göstermektedir.

23 Haziran'da yenilenen İstanbul seçimleri yapılmış ve Millet ittifakı adayı CHP'den Ekrem İmamoğlu önceki seçime oranla ciddi bir fark ile %54.21 oy olarak İstanbul Belediye Başkanı seçilmiştir. Seçim sonrası gazeteler genel olarak'' Demokrasi kazandı'' manşetleri atmış ve Erdoğan'ın Milli irade tecelli etmiştir sözünü ilk sayfaya taşımışlardır (NTV, 2019). Genel olarak, seçimlerin yenilenmesinin Ekrem İmamoğlu'nun mağdur edildiği izleminin bu farkta etkili olduğu vurgulanmıştır. Seçim sonrası Abdulkadir Selvi köşe yazısında ise, AK Parti'nin yenilgisinin sadece seçimin yenilenme mağduriyeti ile açıklanamayacağı, AK Parti'nin yalnızca kabine değişikliği değil köklü bir söylem değişikliği gerçekleştirmesi gerektiğini belirtmiş, seçimlerde halkın net bir mesaj verdiğini vurgulamıştır (Hürriyet, 2019). Nihal Bengisu Karaca ise seçimlerin yenilenmesi kararı, AK Parti'nin agresif sert kampanya yürütmesi, beka söyleminin aşırılığı ve terör kavramının geniş kullanılmasının seçimi kaybettiren nedenler olarak özetlemiştir (Karaca, 2019).

SONUÇ

AK Parti'nin başa gelmesiyle başlayan demokratik adımlar, Türk Siyasi tarihinin Kürt sorununun çözümüne yönelik en demokratik ve en kararlı adım olan Çözüm süreci ile devam etmiş fakat başarıya ulaşamamıştır.

AK Parti'nin, ''Kürt sorunu mutlaka çözülmeli'', ''akan kan durmalı'', ''analar ağlamasın'', ''ülkenin kalkınmasının yolu demokratikleşme'' gibi söylemleri, Kürt sorununa

yönelik olumlu mesajlar verme, sorunu sahiplenme ve sorunu çözme adına seçim dönemlerinde ve sonrasında kullanmış, çözüm sürecini sekteye uğratan toplumsal veya siyasi olaylar sonrasında bile sürece dönüşü başarmış olduğu gözlemlenmektedir. Gezi olayları, 6-7 Ekim olayları gibi önemli olaylar Çözüm sürecine zarar vermiş olsa da söylem olarak ve hedef olarak AK Parti’de ciddi bir değişim yarattığını söylemek güçtür. Çözüm sürecine bakış ve söylem olarak gerçek kırılma anı 7 Haziran 2015 seçimi sonrası olarak görülmektedir. Seçim öncesi Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın AK Parti hükümetinin HDP ile yaptığı Dolmabahçe Mutabakatını eleştirmesi “beraber aynı karede fotoğraf verilmesini doğru bulmuyorum.” açıklaması, söylem değişimi için sinyal vermiş olsa da, hükümet mutabakat konusunda direnmiş ve çözüm sürecinde kararlılık mesajları vermeye devam etmiştir. Fakat 7 Haziran seçimleri sonrası ilk defa AK Parti’nin tek başına iktidar olamaması, oylarını MHP ve HDP’ye kaybetmesi AK Parti’de ciddi bir travma yaratmıştır. Diğer yandan seçim sonrası PKK’nın ateşkesi bitirmesi, terör eylemlerine başlaması ve yüzlerce şehit verilmesine sebep olması, 6-7 Ekim travmasından çıkmaya çalışan çözüm sürecinin rafa kalkmasına sebebiyet vermiştir. Suruç katliamından sonra PKK’nın Ceylanpınar’da iki polisi uykusunda şehit etmesi sonrası Erdoğan’ın “Bundan sonra çözüm süreci buzdolabına kaldırılmıştır.” söylemi çözüm sürecinin sembolik bitişini temsil etmiştir. Bu seçimden sonra söylemler değişmiş, Kürt sorununa yaklaşım tekrar güvenlik politikalarına dönmüştür. Bu dönüşün sebebini sadece seçim sonuçlarına bağlamak meseleye dar açıdan bakmak olur. Bu dönemde Suriye’de PYD-YPG varlığı ve IŞİD-PKK terörünün bu dönemde artan saldırıları güvenlik politikalarına geçişi çok hızlı ve kolay olmasını sağlamıştır. Tüm bu yaşanan olayların 7 Haziran ve 1 Kasım seçimleri arasındaki dönemde yaşanması HDP’nin AK Parti’ye olan tavrının değişmesi ve saldırgan bir tutum izlenmesi, öz yönetim ilanları ve şehir savaşları AK Parti’nin söylemlerini geri döndürülemez şekilde etkileyen faktörler olmuştur. Çözüm süreci gibi toplumsal mutabakatın gerektirdiği olguların nihayete ermesi için sağlıklı koşulların oluşması ve sürecin seçim atmosferinden uzak tutulması gerekmektedir. Fakat yaşadığımız coğrafyanın büyük bir değişim geçirme evresinde olduğu ve Kürt meselesini doğrudan etkilemesinin getirdiği olumsuzluklar çözüm süreci dönemine denk gelmiştir. Ayrıca çözüm süreci gibi toplumsal bir olgunun, seçim dönemlerinden izole bir şekilde ele alınamaması, en azından asgari ölçüde sürecinin seçimlerden korunamaması, iktidar ve muhalefetin bu konu üzerinden tartışmaları ve bu konudan oy devşirme çabaları da sürecin kırılma noktasını arttıran bir etken olmuştur.

Son tahlilde, AK Parti’de Çözüm süreci çerçevesinde söylem ve politika değişikliği yaşandığı görülmüş, bu söylem ve politika değişikliklerinin sebepleri, 7 Haziran seçim sonuçları, AK Parti tabanının çözüm süreci rahatsızlığının artması, Türkiye sınırında ve Türkiye’de artan

terör olaylarının ciddi boyutlara ulaşması olarak özetlenebilmektedir. Seçimlerin söylem değişikliğine sebep olabildiği savının 7 Haziran seçimleri sonrası en büyük örneği ise, 31 Mart yerel seçimleri sonrasında görülmüştür. 31 Mart seçimlerinde İstanbul, Ankara gibi önemli büyükşehirleri kaybeden AK Parti, yenilenen İstanbul seçimlerinde strateji değişikliğine gitmiş, 31 Mart öncesi kullandığı beka söylemi, HDP'ye karşı terör söylemi ve CHP'nin PKK ile işbirliği söylemini genel olarak terk etmiş, daha yumuşak söylemler ve küskün Kürt seçmenini kazanmaya yönelik adımlar üzerinde durmuştur. Binali Yıldırım'ın “ İlk mecliste Kürdistan mebusları da vardı.” ve ‘pekaka’ yerine ‘pekeke’ söylemi bu söylem değişikliğinde ki akılda kalan noktalar olmuştur.

Kaynakça

- AA. (2018). Erişim adresi <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-24-haziranda-mesele-istiklal-ve-istikbal-meselesi/1170856>
- AK Parti. (2018). Erişim adresi <https://www.akparti.org.tr/media/271931/secim-beyannamesi-2018.pdf>
- AK Parti İstanbul İl Başkanlığı Teşkilatı. (2014). Erişim adresi:
<http://www.akpartiistanbul.com/akbulten/249/files/249.pdf>
- Ak Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı. (2015). *2002 Genel Seçimleri Beyannamesi* Erişim adresi: <https://www.akparti.org.tr/parti/dosya-arsivi>
- Ak Parti Tanıtım ve Medya Daire Başkanlığı. (2015). *2007 Genel Seçimleri Beyannamesi* Erişim adresi: <https://www.akparti.org.tr/yayinlar/>
- Ak Parti Tanıtım ve Medya Daire Başkanlığı. (2015). *Kararımız Evet* Erişim adresi:
<https://www.akparti.org.tr/parti/dosya-arsivi>
- Ak Parti Tanıtım ve Medya Daire Başkanlığı. (2015). *2011 Genel Seçimleri Beyannamesi* Erişim adresi: www.akparti.org.tr
- Akdoğan, Y. (2013). Erişim adresi: <https://www.star.com.tr/yazar/sabotorler-is-basinda-yazi-731810/>
- Akşam. (2013). *Abdullah Öcalan'dan Gezi Parkı mesajı!* Erişim adresi:
<https://www.aksam.com.tr/siyaset/abdullah-ocalandan-gezi-parki-mesaji/haber-213543>
- Akşam. (2013). *BDP'den demokratikleşme paketi açıklaması.* Erişim adresi::
<https://www.aksam.com.tr/siyaset/bdpden-demokratiklesme-paketi-aciklamasi/haber-248995>
- Akşam. (2015). *Erdoğan ve Yılmaz erken seçim kararı aldı.* Erişim adresi::
<https://www.aksam.com.tr/siyaset/erdogan-ve-yilmaz-erken-secim-karari-aldi/haber-435979>
- Akşam. (2016). *Başbakan Yıldırım Diyarbakır'da kanaat önderleri ile buluşuyor.* Erişim adresi:
<https://www.aksam.com.tr/guncel/basbakan-yildirim-diyarbakirda-kanaat-onderleriyle-bir-araya-geldigi-yemekte-konusuyor/haber-547054>

- Akyürekli, M. (2016). *Kürtlerle Türkler Bin Yıllık Geçmişin Kısa Tarihi*. İstanbul: Tarih Kulübü Yayınları.
- Aljazeera Türk. (2015). *Erdoğan: Dolmabahçe'deki o kare yanlış bir kareydi*. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-dolmabahcedeki-o-kare-yanlis-bir-kareydi>
- Aljazeera Türk. (2015). *Ortak açıklamanın tam metni*. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/ortak-aciklamanin-tam-metni>
- Aljazeera Türk. (2015). *Karayılan'dan 'Rojava' Tehdidi*. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/karayilandan-rojava-tehdidi>
- Arslan, F. (2016). *Devlet aklı Kürt sorunu ve AK Parti*. (Yayınlanmamış doktora tezi), Selçuk üniversitesi, Konya.
- Aydınlık. (2018). *HDP' de Afrin Sancısı: Zeytin Dalı Harekâtına işgal dediler*. Erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/hdp-de-afrin-sancisi-zeytin-dali-harekati-na-iskal-dediler-politika-ocak-2018>
- Aydınlık. (2019). *İmamoğlu: Millet'in kurumu olan Anadolu Ajansı, 5 saattir veri girmiyor*. Erişim adresi: <https://www.aydinlik.com.tr/imamoglu-milletin-kurumu-olan-anadolu-ajansi-5-saattir-veri-girmiyor-politika-nisan-2019>
- Aziz, A. (2015). *Siyasal İletişim* (6. b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Balcı, Ş. (2003). Politik Kampanyalarda İmaj Yönetimi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Erişim adresi: <http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/788/740>
- Barlas, M. (2009). *Erdoğan'dan imkansız gerçekleştirilmesi beklenmiyor ki*. Erişim adresi: <https://www.koseyazisioku.com/sabah/mehmet-barlas/17-12-2009/erdogandan-imkansiz-gerceklestirmesi-beklenmiyor-ki>
- Barlas, M. (2010). *Nice oylamasız referandumlar yaşamadık mı?* Erişim adresi: <https://www.koseyazisioku.com/sabah/mehmet-barlas/10-09-2010/nice-oylamasiz-referandumlar-yasamadik-mi>
- Barlas, M. (2018). *Geziciler de darbeciler de FETÖ'cüler de Kandilciler de sandıkta boğulacaklar*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/barlas/2018/06/23/geziciler-de-darbeciler-de-fetoculer-de-kandilciler-de-sandikta-bogulacaklar>

- Barlas, M. (2019). *31 Mart sonrasında Kılıçdaroğlu CHP-HDP'nin eş başkanı olabilir*. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/barlas/2019/03/27/31-mart-sonrasinda-kilicdaroglu-chp-hdpnin-es-baskani-olabilir>
- Bayık, C. (2013). Cemil Bayık: Süreç çöküşe gidiyor. (M. Hamsici, Röportaj Yapan) BBC Türkçe. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/08/130827_cemil_bayik_baris_sureci
- BBC. (2014). *Erdoğan Cumhurbaşkanlığı Vizyon Belgesi'ni açıkladı*. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/07/140711_erdogan_vizyon
- BBC. (2015). *Erdoğan: Huzur sağlanana kadar operasyonlar sürecektir*. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151217_erdogan_cizre_silopi
- BBC. (2016). *Dokunulmazlık görüşmelerinde tekme ve yumruklu kavga*. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/04/160428_tbmm_dokunulmazliklar
- BBC. (2016). *Erdoğan: HDP Eş Başkanlarının sözleri anayasa suçu*. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160102_erdogan_hdp
- BBC. (2016). *Yenikapı'da üç partinin katılımı ile 'Demokrasi ve Şehitler Mitingi'*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37002177>
- BBC. (2017, Mayıs 21). *Erdoğan yeniden AK Parti Genel Başkanı*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39982063>
- BBC. (2019). *Erdoğan'dan dokunulmazlık açıklaması: Yargıya gönderin, bedeli neyse ödesinler*. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160520_erdogan_dokunulmazlik
- BBC. (2019). *Erken Seçim 2018: Türkiye erken seçime gidiyor*. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43810499>
- Bianet. (2015). *Bayık: Kürt sorunu yok diyenler yok olur*. Erişim adresi: <http://bianet.org/kurdi/siyaset/163144-bayik-kurt-sorunu-yok-diyenler-yok-olur>
- Bila, F. (2015). *10 maddenin nesini kabul edeyim*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/10-maddenin-nesini-kabul-edeyim-2032115>

- Bruinessen, M. v. (1995). *Kürdistan Üzerine Yazılar* (3. Baskı b.). (N. Kıracı, B. Peker, L. Keskiner, H. Turansal, S. Somuncuoğlu, & L. Kafadar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bruinessen, M. V. (2000). *Kürtlük, Türklük, Alevilik Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*. (H. Yurdakul, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- CHP. (2019). *Cumhuriyet Halk Partisi 31 Mart Yerel Seçimleri Beyannamesi*. Erişim adresi: <https://chp.azureedge.net/4c5155bf4db440b8bdfba1155da0cb7e.pdf>
- CNNTürk. (2006). "*Türkiye PKK ile masaya oturamaz*". Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/2006/turkiye/04/08/turkiye.pkk.ile.masaya.oturamaz/168959.0/index.html>
- CNNTürk. (2015). *PKK'dan Demirtaş'a yanıt*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/pkkdan-selahattin-demirtasa-yanit>
- CNNTürk. (2017). *AK Parti'li belediye başkanlarının istifa süreçleri*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/turkiye/ak-partili-belediye-baskanlarinin-istifa-surecleri?page=2>
- CNNTürk. (2018). *25 Haziran 2018 gazete manşetleri*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/guncel/gazete-mansetleri/25-haziran-2018-gazete-mansetleri?page=9>
- CNNTürk. (2018). *HDP'den erken seçim tepkisi*. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/turkiye/hdpden-erken-secim-tepkisi>
- Cumhuriyet. (2014). *Karayılan: Herkes bilsin seçimden birkaç hafta sonrasına kadar...* Erişim adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/51477/Karayilan__Herkes_bilsin_secimden_birkac_hafta_sonrasina_kadar....html
- Cumhuriyet. (2015). *'Seni başkan yaptırmayacağız'*. Erişim adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/231943/seni-baskan-yaptirmayacagiz.html>
- Cumhuriyet. (2018). *Ohal'de baskın seçim..İttifak'demokrasiziz seçim' dedi*. Erişim adresi: <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/960484/ohalde-baskin-secim-ittifak-demokrasiziz-secim-dedi.html>

- Cumhuriyet. (2019). *AKP'li Ekinci: Beka söylemi ve 'Kürdistan'a gidin' sözü olmasaydı Kürtler Binali Bey'e oy vereceklerdi*. Erişim adresi:
<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1401923/akpli-ekinci-beka-soylemi-ve-kurdistana-gidin-sozu-olmasaydi-kurtler-binali-beye-oy-vereceklerdi.html>
- Cumhuriyet. (2019). *AKP'li Ekinci: Beka söylemi ve 'Kürdistan'a gidin' sözü olmasaydı Kürtler Binali Bey'e oy vereceklerdi*. Erişim adresi:
<http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/1401923/akpli-ekinci-beka-soylemi-ve-kurdistana-gidin-sozu-olmasaydi-kurtler-binali-beye-oy-vereceklerdi.html>
- Cumhuriyet Gazetesi. (1988). *Cumhuriyet Arşivi*. Erişim adresi:
<https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1988/1/21/7.xhtml>
- Çandar, C. (2011). *Dağdan İniş - PKK Nasıl Silah Bırakır? : Kürt Sorununun Şiddetten Arındırılması*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Çolak, B. (2019). *Erdoğan, milliyetçilerden umudur kesti*. Erişim adresi:
<https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogan-milliyetcilerden-umidi-kesti-52332yy.htm>
- Deutsche Welle Türkçe. (2019). *Binali Yıldırım: Diyarbakır'a desteğinizi istemeye geldim*. Erişim adresi: <https://www.dw.com/tr/binali-y%C4%B1ld%C4%B1r%C4%B1m-diyarbak%C4%B1ra-deste%C4%9Finizi-istemeye-geldim/a-49094423?maca=tur-rss-tur-all-1495-rdf>
- Devran, Y. (2004). *Siyasal Kampanya Yönetimi* (2. b.). İstanbul: Odak İletişim.
- Duman, S. (2018). *Söylem Araştırması*. Eskişehir: Dorlion Yayınları
- Durukan, N. (2013). Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/iste-imrali-daki-gorusmenin-tutanaklari-basarisizlikta-ben-yokum-1674358>
- Dünya. (2010). *AK Parti'den referandum kitapçığı*. Erişim adresi:
<https://www.dunya.com/gundem/ak-partiden-referandum-kitapciği-haberi-120527>
- Ekinci, T. Z. (2004). *Sol Siyaset Sorunları Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Aydınlanması*. İstanbul: Cem yayınevi.
- Ensonhaber. (2012). *Leyla Zana'dan Erdoğan'la görüşme açıklaması*. Erişim adresi:
<https://www.ensonhaber.com/leyla-zanadan-erdoganal-gorusme-aciklamasi-2012-07-01.html>

- Ensonhaber. (2018). *Münbiç'ten sonra sıra Kobani, Kamışlı ve Haseke'de*. Erişim adresi: <https://www.ensonhaber.com/munbicten-sonra-sira-kobani-kamisli-ve-hasekede.html>
- Erdoğan, R. T. (2019). *AK Parti Gönül Belediyeciliği Manifestosu*. Erişim adresi: https://www.akparti.org.tr/media/279203/manifesto_28ocak2019_17-29.pdf
- Evrensel. (2017). *Erdoğan: Metal yorgunluğu var, teşkilatları yenileyeceğiz*. Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/321629/erdogan-metal-yorgunlugu-var-teskilatlar-yenileyecegiz>
- Foto Gündem. (2010). *12 Eylül 2010 Türkiye'nin dönüm noktası*. Erişim adresi: <http://foto-gundem.blogspot.com/2010/10/12-eylul-2010-turkiyenin-donum-noktas.html>
- Gazete Duvar. (2019). *Bahçeli: Zillet ittifakı milli güvenlik sorunu haline dönüştü*. Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/02/26/bahceli-odpyi-de-zillet-ittifakina-katti/>
- Gazete Duvar. (2019). *Özhaseki: Su faturanızı militanların getirmesini ister misiniz?* Erişim adresi: <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2019/03/01/ozhaseki-su-faturanizi-militanlarin-getirmesini-ister-misiniz/>
- Gazete Manşet. (2017). *Yeni Akit*. Erişim adresi: <https://www.gzt.com/gazeteler/yeniakit-gazetesi-26-03-2017>
- Güneş Gazetesi. (2015). *Şanlıurfa'da şehit edilen polisler, siyasilerin suçlamaları ve Suruç'taki gelişmeler gazete manşetlerinde..* Erişim adresi: <http://www.haber7.com/foto-galeri/35163-23-temmuz-2015-gazete-mansetleri>
- Güneş, C. (2013). *Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi Direnişin Söylemi*. (E.-B. Yıldırım, Çev.) Ankara: Dipnot Yayınları.
- Haber Aktüel. (2008). *Türk yazılı basınından baskın manşetleri*. Erişim adresi: <https://www.haberaktuel.com/turk-yazili-basinindan-baskin-mansetleri-haberi-154453.html>
- Haber7. (2016). *www.haber7.com.tr Çözüm sürecini FETÖ'mü bitirdi?* Erişim adresi: <http://www.haber7.com/guncel/haber/2063771-cozum-surecini-fetomu-bitirdi>
- Haberler.com. (2015). *Haberler*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/demirtas-ic-guvenlik-paketi-geri-cekilmezse-7022701-haberi/>

- Haberler.com. (2016). *Davutoğlu: Hdp, Savunduğu Hendek Siyasetinin Bedelini Mutlaka Ödeyecek*. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/davutoglu-hdp-savundugu-hendek-siyasetinin-8032806-haberi/>
- Habertürk. (2009). Erişim adresi: www.haberturk.com/secim
- Habertürk. (2009). *Cumhurbaşkanı Gül 'Kürdistan' dedi*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/gundem/haber/136247-cumhurbaskani-gul-kurdistan-dedi>
- Habertürk. (2010). Erişim adresi: www.haberturk.com/secim
- Habertürk. (2011). Erişim adresi: www.haberturk.com/secim
- Habertürk. (2014). *HT Seçim*. Erişim adresi: www.haberturk.com.tr
- Habertürk. (2015). *HT Seçim*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/secim/secim2015/genel-secim>
- Habertürk. (2018). *2018 Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/secim/secim2018/cumhurbaskanligi-secimi>
- Habertürk. (2019). *2018 27. Dönem Milletvekili Seçimleri*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/secim/secim2018/genel-secim>
- Habertürk. (2019). *Bakan Gül: Öcalan'ın avukat kısıtlılığı kaldırıldı*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/bakan-gul-ocalan-in-avukat-kisitliliği-kaldirildi-2465908>
- Habertürk. (2019). *HT Seçim 2019*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/secim/secim2019/yerel-secim>
- Halkların Demokratik Partisi. (2015). *2015 Seçim Bildirgesi*. Erişim adresi: <https://www.hdp.org.tr/tr/materyaller/genel-secimler/genel-secim-7-haziran/6010>
- Hürriyet. (2000). *İki cezaevinde operasyon yeniden başladı*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iki-cezaevinde-operasyon-yeniden-basladi-39208781>
- Hürriyet. (2001). Erişim adresi: www.hurriyet.com.tr
- Hürriyet. (2005). *'Kürt Sorunu Benim Sorunum'*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kurt-sorunu-benim-sorunum-341847>
- Hürriyet. (2009). *DTP'nin kapatılmasına tepkiler*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dtpnin-kapatilmasina-tepkiler-13178046>

- Hürriyet. (2012). *Çiçek 'Teröre karşı ulusal mutabakat metni'ni açıkladı*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cicek-terore-karsi-ulusal-mutabakat-metnini-acikladi-21314259>
- Hürriyet. (2013). *İşte akıl insanlar heyeti*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/iste-akil-insanlar-heyeti-22957853>
- Hürriyet. (2013). *Reyhanlı cehenneme döndü*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/reyhanli-cehenneme-dondu-23257089>
- Hürriyet. (2014). *Baluken: Öcalan 17 Aralık'a "sürece darbe" diyor*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/baluken-ocalan-17-aralika-surece-darbe-diyor-25552548>
- Hürriyet. (2015). *Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan nevrüz mesajı: Gönüllerdeki ümitlerin de dirilişi*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/cumhurbaskani-erdogandan-nevruz-mesaji-gonullerdeki-umitlerin-de-dirilisi-28514059>
- Hürriyet. (2018). *Millet İttifakı resmen kuruldu*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/millet-ittifaki-resmen-kuruldu-40827414>
- Hürriyet. (2018). *Suruç'ta seçim kampanyasında kan döküldü: 4 ölü*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/suruca-secim-kampanyasinda-kan-dokuldu-4-olu-40867974>
- Hürriyet. (2019). *Hürriyet*. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/mesaj-alindi-mi-41254089>
- İHA. (2014). *Erdoğan: Türkiye sokak eylemlerinden korkup...* Erişim adresi:
<https://www.iha.com.tr/haber-erdogan-turkiye-sokak-eylemlerinden-korkup-398978/>
- İnternet Haber. (2012). *Ömer Çelik'ten önemi uyarı*. Erişim adresi:
<https://www.internethaber.com/omer-celikten-onemli-uyari-453578h.htm>
- İnternet Haber. (2019). *Erdoğan'dan flaş Afrin operasyonu ve HDP açıklaması*. Erişim adresi:
<https://www.internethaber.com/erdogandan-flas-afrin-operasyonu-ve-hdp-aciklamasi-video-galerisi-1840528.html>
- İnternet Haber. (2010). *DTP kapatıldı AK Parti sevinmedi*. Erişim adresi:
<https://www.internethaber.com/dtp-kapatildi-ak-parti-sevinmedi-227027h.htm>

Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı. (2014). *Sessiz Devrim Türkiye'nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri* (4. b.). Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları.

Karaca, N. B. (2009). *İktidara gelirlirse 'Kürt sorunu var' diyecekler*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/223902-iktidara-gelirlirse-kurt-sorunu-var-diyecekler>

Karaca, N. B. (2009). *Kime Yaradı*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/223813-kime-yaradi>

Karaca, N. B. (2011). *Kan Kokusu*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/632927-kan-kokusu>

Karaca, N. B. (2015). *AK Parti Neden Anlatamadı?* Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1089032-ak-parti-neden-anlatamadi>

Karaca, N. B. (2015). *Çözüm Süreci kaldığı yerden devam edemez*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1148921-cozum-sureci-kaldigi-yerden-devam-etmez>

Karaca, N. B. (2015). *Çözüm süreci nasıl bozuldu*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1108603-cozum-sureci-nasil-bozuldu>

Karaca, N. B. (2015). *Çözüm sürecinin istismarına artık müsaade edilmemeli*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1109908-cozum-surecinin-istismarina-artik-musaade-edilmemeli>

Karaca, N. B. (2015). *Dikkat kutuplaşma bitti cepheler inşa ediliyor*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1106359-dikkat-kutuplasma-bitti-cepheler-insa-ediliyor>

Karaca, N. B. (2015). *İmralı'nın tutumu ile Kandil'in tavrı çelişiyor*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1048556-imralinin-tutumu-ile-kandilin-tavri-celisiyor>

Karaca, N. B. (2015). *Kazanan özgürlük ve güvenlik dengesi*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1147585-kazanan-ozgurluk-ve-guvenlik-dengesi>

- Karaca, N. B. (2015). *Sandığa Giderken*. Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1146875-sandiga-giderken>
- Karaca, N. B. (2016). *7 maddede HDP gerçeği*. Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1205044-7-maddede-hdp-gercegi>
- Karaca, N. B. (2016). *Bugünün tedbirlerine yarını kuracak projeler eşlik etmeli*. Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1297994-bugunun-tedbirlerine-yarini-kuracak-projeler-eslik-etmeli>
- Karaca, N.B. (2017). *Evet'in geleceği Hayır'ın geçmişi*. Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1405170-evetin-gelecegi-hayirin-gecmisi>
- Karaca, N. B. (2017). *İkinci dönem*. Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1504131-ikinci-donem>
- Karaca, N. B. (2017). *Ne zafer, ne hezimet*. Temmuz Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1463958-ne-zafer-ne-hezimet>
- Karaca, N. B. (2017). *Referandumun kaderinin teröre bağlamak*. Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1368153-referandumun-kaderini-terore-baglamak>
- Karaca, N. B. (2019). *Erdogan neden böyle yaptı?* Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/1057717-erdogan-neden-boyle-yapti>
- Karaca, N. B. (2019). *'Evet' çünkü...* Erişim adresi: <https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/550059-evet-cunku>
- Karaca, N. B. (2019). *İmamoğlu'nun başarısı 16 Nisan ürünü*. Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/2438353-imamoglundun-basarisi-16-nisanin-urununu>
- Karaca, N. B. (2019). *İmamoğlu'nun ikinci galibiyeti*. Erişim adresi:
<https://www.haberturk.com/yazarlar/nihal-bengisu-karaca/2497863-imamoglundun-ikinci-galibiyeti>

- Karaçor, S. (2007). Siyasal Katılım Açısından Siyasal Pazarlama ve Seçim Kampanyalarının Önemi. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 81-93. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/212244>
- Karar. (2015). *31 Ekim 2015 gazete manşetleri*. Erişim adresi: <https://www.karar.com/gundem/davutoglundan-memleket-selfiesi?p=7>
- Karar. (2016). *21 Mayıs gazete manşetleri*. Erişim adresi: <https://www.karar.com/gundem-haberleri/21-mayis-gazete-mansetleri-131106?p=16>
- Kirişçi, K. & Winrow, G. M. (2009). *Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi* (5. b.). (A. Fethi, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Koç, M. (2015). *Çözüm Süreci Nereden Nereye*. İstanbul: Ekin yayınları.
- Köse, T. (2017). Çözüm Sürecinin Yükselişi ve Düşüşü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*.
- Milliyet. (2009). *Abdullah Gül : Kürt sorunu Türkiye'nin birinci sorunudur*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/abdullah-gul-kurt-sorunu-turkiyenin-birinci-sorunudur-1092779>
- Milliyet. (2013). Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/gundem/tutanaklar-milliyet-i-mansetlere-tasidi-1675208>
- Milliyet. (2017). *Erdoğan'dan Samsun'da önemli açıklamalar*. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/siyaset/erdogandan-samsunda-onemli-aciklamalar-2422042>
- Milliyetçi Hareket Partisi. (2010). *Ülken için bir hayır yeter*. Erişim adresi: https://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/Ulken_Icin_Bir_Hayir_Yeter.pdf
- Miş, N. & Laleoğlu, B. (2018). *24 Haziran Seçimlerinde AK Parti*. İstanbul: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. Erişim adresi: https://setav.org/assets/uploads/2018/06/Analiz_242.pdf
- Mumcu, U. (1993). *Kürt-İslam ayaklanması* (13. Baskı b.). İstanbul: Tekin .
- NTV. (2015, Haziran 8). *Günün gazete manşetleri 8 Haziran 2015*. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-8-haziran-2015,z9Z-rpJDkCFn6lJh8t38A/ZkwFKyz1Ck6JrTmvxfWnXQ>

- NTV. (2015). *Selahattin Demirtaş'tan Suruç açıklaması*. Erişim adresi:
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/selahattin-demirtastan-suruc-aciklamasi,goDSajMioE2qv9RfIHjIGw>
- NTV. (2016). *Günün gazete manşetleri*. Erişim adresi:
<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazete-mansetleri,xfOWQtnMnk6gEy1NiBecLA/6aJ0FuqzN0anC3TU5IGizw>
- NTV. (2016). *Günün gazete manşetleri* - Erişim adresi:
https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-05-11-2016,aNOMXGzHfUyAbOaW1aURYg/-0KfZ_DR7U-ujC4OU6DL9g
- NTV. (2016). *HDP'ye terör operasyonu*. Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/turkiye/hdpye-teror-operasyonu-figen-yuksekdag-veselahattin-demirtastutuklandi,jSanh0QoGUC4skT1K_Leaw
- NTV. (2017). *Günün Gazete Manşetleri*. Erişim adresi:
https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-17-nisan-2017,BlB-oN_30edkZLFbqd5dg/XFRqqFAZ0kmwnmaFh4z_vA
- NTV. (2018). *24 Haziran 2018 gazete manşetleri*. Erişim adresi:
https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-24-haziran-2018,nLj6JI3qIEypvB2IDNWX1g/DW_Pq0TXt0awYtYWxU8fWQ
- NTV. (2018). *Selahattin Demirtaş: 6-7 Ekim olayları barbarlıktır*. Erişim adresi:
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/selahattin-demirtas-6-7-ekim-olaylari-barbarlikti,6DLYuQkeZ0eMtD6Sfa60DQ>
- NTV. (2018). *Yıldırım: Türkiye üzerinde bir oyun oynanıyor*. Erişim adresi:
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/yildirimturkiye-uzerinde-bir-oyun-oynaniyor,OdQMzEAETE6DH6hK-q9PHg>
- NTV. (2019). *Gazeteler 23 Haziran seçimlerini böyle gördü*. Erişim adresi:
<https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gazeteler-23-haziran-istanbul-secimini-boyle-gordu-24-haziran-2019-gazete-manset,Ka8TNDYSkEan6XRsvEUrdw/34sYzz-11ku0GlnSEKRKtw>
- odatv. (2019). *Binali Yıldırım Diyarbakır'a gidince: "Kürdistan mebusu da vardı"*. Erişim adresi:
<https://odatv.com/kurdistan-mebusu-da-var-di-06061900.html>

- Oruç, M. Ş. (2015). *Çözüm süreci bir hata mıydı?* Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/mervesebnemoruc/cozum-sureci-bir-hata-miydi-2019914>
- Resmi Gazete. (1971). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının bâzı maddelerinin değiştirilmesi ve geçici maddeler eklenmesi hakkında Anayasa Değişikliği*. Erişim adresi:
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13964.pdf>
- Resmi Gazete. (1983). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18199.pdf>
- Sabah. (2013). *Diyarbakır'da tarihi buluşma*. Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/11/16/diyarbakirda-tarihi-bulusma>
- Sabah. (2015). *Cemil Bayık: Silahlanın, tünel kazan!* Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/07/20/cemil-bayik-silahlanin-tunel-kazin>
- Sabah. (2016). *HDP'li belediyelere kayyum atandı*. Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/09/11/hdpli-belediyelere-kayyum-atandi>
- Sabah. (2017). *15 Temmuz darbe girişiminin acı bilançosu! Kaç kişi şehit oldu?* Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2017/07/10/15-temmuz-darbe-girisiminin-aci-bilancosu-kac-kisi-sehit-oldu>
- Sabah. (2018). Erişim adresi:
http://egazete.sabah.com.tr/eGazete/www_sabah_com_tr/1/2018/6/23
- Sabah. (2018). *Topunuzu bitirmek için geliyoruz*. Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/06/20/topunuzu-bitirmek-icin-geliyoruz>
- Sabah. (2019). *HDP'den flaş yerel seçim açıklaması*. Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/01/28/hdpden-flas-yerel-secim-aciklamasi>
- Sabah. (2019). *YSK İstanbul seçimini yenileme kararı aldı*. Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/galeri/turkiye/ysk-istanbul-secimini-yenileme-karari-aldi-surec-nasil-isledi/3>
- Sabah. (2019). *Zillet ittifakının PKK sevdası*. Erişim adresi:
<https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/03/06/zillet-ittifakinin-pkk-sevdasi>
- Selvi, A. (2011). *Anketler ve ikaz eğilimi*. Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/anketler-ve-ikaz-egilimi-27608>

- Selvi, A. (2011). *Hepsinin kapısını çalacağım*. Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/hepsinin-kapisini-calacagim-kemal-beyden-de-katki-bekliyorum-27793>
- Selvi, A. (2015). *Büyü bozuluyor*. Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/buyu-bozuluyor-2009648>
- Selvi, A. (2015). *Erdoğan Kürtlere naptı?* Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/erdogan-kurtlere-ne-yapti-2010307>
- Selvi, A. (2015). *Yanlış yaptık Selahattin başkan*. Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/yanli-yaptik-selahattin-bakan-2018221>
- Selvi, A. (2015). *Yeniden Bismillah*. Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/yeniden-bismillah-2022770>
- Selvi, A. (2016). *Çözüm süreci yeniden başlıyor mu?* Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/cozum-sureci-yeniden-basliyor-mu-40089901>
- Selvi, A. (2016). *Diyarbakır Mesajları*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/diyarbakir-mesajlari-40216204>
- Selvi, A. (2016). *Öcalan iki mahkumdan neden kuşkulandı?* Erişim adresi:
<https://www.yenisafak.com/yazarlar/abdulkadirselvi/ocalan-iki-mahkumdan-neden-kukulandi-2025144>
- Selvi, A. (2016). *Yeni dönemin yol haritası*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/yeni-donemin-yol-haritasi-40109069>
- Selvi, A. (2017). *Bundan sonra bizi ne bekliyor?* Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/bundan-sonra-bizi-ne-bekliyor-40429118>
- Selvi, A. (2018). *Seçim tablosu ve Kürt oyları*. Erişim adresi:
<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/secim-tablosu-ve-kurt-oylari-40856739>

Selvi, A. (2018). *Seçmen hangi mesajları verdi*. Erişim adresi:

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/secmen-hangi-mesajlari-verdi-40876729>

Selvi, A. (2019). *Erken seçim olacak mı?* Erişim adresi:

<http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/abdulkadir-selvi/erken-secim-olacak-mi-40757084>

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (2015). *2015'te Türkiye*. (N. Miş, U. Ulutaş,

M. Yeşiltaş, C. D. Uzun, S. Ünay, Z. Çelik, & İ. Çağlar, Dü) 2019 Erişim adresi:

http://file.setav.org/Files/Pdf/20160107162718_2015te-turkiye.pdf

Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı. (2015). Çözüm süreci. N. Miş, U. Ulutaş, M. Yeşiltaş, C. D. Uzun, S. Ünay, Z. Çelik, & İ. Çağlar içinde, *2015'te Türkiye* (s. 74-87).

İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş. 6 1, Erişim adresi:

<https://www.setav.org/2015te-turkiye/>

Sözcü. (2015). *Demirtaş PKK'ya silah bırakma çağrısı yaptı!* Erişim adresi:

<https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/demirtas-pkkya-silah-birakma-cagrisi-yapti-884849/>

Sözcü. (2016). *Bahçeli'nin isteği ile başkanlık sistemi meclise geliyor*. Erişim adresi:

<https://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/bahcelinin-istegiyle-baskanlik-sistemi-meclise-geliyor-1443024/>

Sözcü. (2018). *Erdoğan Diyarbakır mitinginde vatandaşlara hitap etti*. Erişim adresi:

<https://www.sozcu.com.tr/2018/gundem/erdogan-diyarbakirda-2446852/>

Sözcü. (2019). *TRT, teröristbaşı Öcalan'ın kardeşi ile röportaj yaptı*. Erişim adresi:

<https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/trt-teroristbasi-ocalanin-kardesi-ye-cikti-5191770/>

Sözen, E. (2017). *Söylem*. İstanbul: Profil Kitap.

Sputnik. (2018). *AK Parti MHP ittifakının adı belli oldu*. Erişim adresi:

<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201802201032327559-akparti-mhp-ittifak-cumhur/>

Sputnik. (2018). *Bahçeli yeniden MHP başkanı seçildi*. Erişim adresi:

<https://tr.sputniknews.com/politika/201803181032681189-mhp-olagan-kongre/>

- Sputnik. (2018). *Erdoğan: Erken seçim 24 Haziran'da yapılacak*. Erişim adresi:
<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201804181033086233-erdogan-erken-secim-aciklamasi/>
- Sputnik. (2018). *HDP'de Demirtaş dönemi sona erdi: Yeni eş genel başkanlar Buldan ve Temelli*. Erişim adresi: <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201802111032200295-hdp-olagan-kongresi-kemalbay-buldan-temelli/>
- Şimşek, G. (2018). Türk basınında liderlerin 16 Mayıs 2017 haberlerinin çerçevesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*(1). Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/456076>
- Şur, T. (2015). *Diyalogtan Çatışmaya Çözüm Süreci*. Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Merkezi, Ankara.
- T24. (2012). *Demirtaş: Çukurca-Şemdinli arasındaki 400 kilometrelik alan PKK denetiminde*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/demirtas-400-kilometre-pkknin-denetiminde,211833>
- T24. (2013). *İmralı'da ki görüşmenin tutanakları*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/iste-imralidaki-gorusmenin-tutanaklari,224711>
- T24. (2014). *Cemil Bayık: 6-8 Ekim Kobane olaylarında duruma hakim olmalıydık*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/cemil-bayik-6-8-ekim-kobane-olaylarinda-duruma-hakim-olmalıydık-halkimizdan-ozur-diliyorum,281389>
- T24. (2015). *AKP'li Metiner: Arınç'ın sözlerinden çok rahatsız oldum, şaşkın ve üzgünüm*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/akpli-metiner-arincin-sozlerinden-cok-rahatsız-oldum-saskin-ve-uzgunum,291113>
- T24. (2015). *HDP: IŞİD'in başını oksayan Ankara'da ki yöneticiler bu katliamın suç ortağıdır*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/hdp-isidin-basini-oksayan-ankaradaki-yoneticiler-bu-katliamin-suc-ortagidir,303464>
- T24. (2015). *Hükümetten Erdoğan'a rest: Sorumluluk bizde İzleme Heyeti'inde kararlıyız!* Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/hukumetten-erdogana-rest-sorumluluk-bizde-izleme-heyetinde-kararliyiz,291108>
- T24. (2015). *Hükümetle Erdoğan arasında kriz*. Erişim adresi:
<https://t24.com.tr/konular/hukumetle-erdogan-arasinda-kriz,86>

- T24. (2015). *KCK ateşkesin bittiğini açıkladı: Bundan sonra tüm barajlar gerillanın hedefinde olacaktır*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/kck-ateskesin-bittigini-acikladi-bundan-sonra-tum-barajlar-gerillanin-hedefinde-olacaktir,302608>
- T24. (2015). *Öz yönetim ilan edilen merkez sayısı 16'ya yükseldi*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/oz-yonetim-ilan-edilen-merkez-sayisi-16ya-yukseldi,306949>
- T24. (2015). *Siyasilerden suruç katliamıyla ilgili ilk tepkiler*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/siyasilerden-suruc-katliamiyla-ilgili-ilk-tepkiler,303446>
- T24. (2019). *AKP'li Kurtulmuş, 'parti içi küskünlük' iddialarını kabul etti: Kızgınlığın bedeli, CHP adayını koltuğa oturtturmak değildir*. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/akp-li-kurtulmus-parti-ici-kuskunluk-iddialarini-kabul-etti-kizginligin-bedeli-chp-adayini-koltuga-oturtturmak-degildir,824672>
- Takvim. (2009). *Demokratik açılımda ekim ayı kader ayı*. Erişim adresi: https://www.takvim.com.tr/yazarlar/erandac/2009/08/21/demokratik_acilimda_ekim_ay_i_kader_ay_i
- Takvim. (2010). *İşte hükümetin Kürt açılımı paketi*. Erişim adresi: https://www.takvim.com.tr/gunebakis/2010/01/15/iste_hukümetin_kurt_acilimi_paketi
- Takvim. (2015). Erişim adresi: <https://www.takvim.com.tr/guncel/2015/02/28/cumhurbaskani-erdogan-konusuyor-1425146587>
- Takvim. (2019). *AK Parti seçim manifestosunu Ankara'da açıklıyor*. Erişim adresi: <https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/01/31/ak-parti-secim-manifestosu-ankarada-aciklaniyor>
- Takvim. (2019). *Zillet ittifakı ihanette tam gaz*. Erişim adresi: <https://www.takvim.com.tr/guncel/2019/02/24/zillet-ittifaki-ihanette-tam-gaz-hdp-sislide-chp-adayi-muammer-keskini-destekleyecek>
- Tan, A. (2012). *Kürt Sorunu* (12. b.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tanıtım ve Medya Başkanlığı. (2015). 2011 Genel Seçimleri Beyannamesi.
- Timetürk. (2014). *İşte Öcalan'ın mektubunun tam metni*. Erişim adresi: <https://www.timeturk.com/tr/2014/03/21/diyarbakir-da-newroz-kutlamalari-basladi.html>

TRT Haber. (2015). *2 Kasım 2015 gazete manşetleri*. Erişim adresi:

<https://www.trthaber.com/foto-galeri/2-kasim-2015-gazete-mansetleri/8634/sayfa-12.html>

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. (2015). *Kürt sorunu yoktur; Kürt kardeşlerimin sorunu vardır*. Erişim adresi: <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/29843/kurt-sorunu-yoktur-kurt-kardeslerimin-sorunlari-vardir.html>

Ünlü, Ç. Y. (2018). *Seçim Kampanyaları Politik/Kamusal Konuşmaların Gelişimi Üzerine Bir Literatür İncelemesi*. (Yayımlanmamış 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimlerinde Retoriksel Stratejiler Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Eskişehir. Erişim adresi: http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/17_cigdem_yasemin_unlu.pdf

Vakit. (2009). Erişim adresi: <https://www.gazeteler.org/vakit-gazetesi/2009-ekim-23/>

Vatan. (2015). *KCK: Öcalan oraya gelmezse..* Erişim adresi: <http://www.gazetevatan.com/kck-ocalan-oraya-gelmezse--748815-gundem/>

Vatan Gazetesi. (2002). Erişim adresi:

http://www.uzumbaba.com/belgeseller/tarihi_gazeteler/1999-2002/tarihi_gazeteler_1999-2002.htm

VOA. (2019). *Erdoğan: 'Seçim Kürt Kardeşlerimiz İçin Beka Meselesidir'*. Erişim adresi:

<https://www.amerikaninsesi.com/a/erdogan-secim-kurt-kardeslerimiz-icin-beka-meselesidir/4821447.html>

Yaşın, C. (2006). Siyasal Kampanya Yönetiminde Büyüncül Yaklaşım. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(15). Erişim adresi:

<http://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/issue/view/24>

Yayman, H. (2011). *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*. Ankara: SETA Yayınları.

Yeni Şafak. (1999). *Anaların Zaferi*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/hayat/analarin-zaferi-3469380>

Yeni Şafak. (2001). *Türkiye Biziz*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/hayat/analarin-zaferi-3469380>

- Yeni Şafak. (2002). *Hayat Öpücüğü*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/hayat/turk-siyasetinde-ak-parti-donemi-3469337>
- Yeni Şafak. (2007). *29 temmuz sabahı gazeteler hangi manşetle çıktı*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/23-temmuz-sabahi-gazeteler-hangi-mansetlerle-cikti-57418>
- Yeni Şafak. (2009). *İşte bugünkü gazete manşetleri*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/iste-bugunku-gazete-mansetleri-218121>
- Yeni Şafak. (2013). Erişim adresi: www.yenisafak.com.tr
- Yeni Şafak. (2014). *Akdoğan: Görüşme olumlu geçti*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/akdogan-gorusme-olumlu-gecti-2026318>
- Yeni Şafak. (2015). *Çözüm Süreci buzdolabında*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/video-galeri/haber/cozum-sureci-buzdolabinda-2053069>
- Yeni Şafak. (2017). *Değişim milletimizin talebi*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/gundem/degisim-milletimizin-talebi-2800802>
- Yeni Şafak. (2018). *Türkiye düşmanlarını sevindirmeyin*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/secim/dusmanlari-sevindirme-3370038>
- Yeni Şafak. (2019). *Kürdistan Irak'ın kuzeyinde yallah oraya*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/video-galeri/gundem/kurdistan-irakin-kuzeyinde-yallah-oraya-2190859>
- Yeniçağ. (2019). *Afrin'deki okullarda PKK'lı hainler kahraman olarak gösterilmiş*. Erişim adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/afrindeki-okullarda-pkkli-hainler-kahraman-gosterilmis-187938h.htm>
- Yeniçağ. (2019). *Binali Yıldırım'ın 'Kürdistan' açıklamasına İYİ Parti'den tepki*. Erişim adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/binali-yildirim-kurdistan-aciklamasina-iyi-partiden-tepki-237266h.htm>
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, E. (2015, Temmuz 26). *PKK çözüm sürecini bitirdi*. Erişim adresi: <https://www.yenisafak.com/yazarlar/ergunyildirim/pkk-cozum-surecini-bitirdi-2018303>

Yıldırım, E. (2016). *HDP'nin yol ayrımı*. Erişim adresi:

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/ergunyildirim/hdpnin-yol-ayirimi-2033958>

Yıldırım, E. (2019). *Miladi seçim: III. Meclis 'i kurmak*. Erişim adresi:

<https://www.yenisafak.com/yazarlar/ergunyildirim/miladi-secim-iii-meclisi-kurmak-2046200>

